

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра прикладної лінгвістики

На правах рукопису

ЧАБАР МАКСИМ ПАВЛОВИЧ

**МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ У ЛІТЕРАТУРІ ТА МІЖОСОБИСТІСНОМУ
СПІЛКУВАННІ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД**

Спеціальність: 035.10 «Філологія (Прикладна лінгвістика)»

Освітньо-професійна програма: «Прикладна лінгвістика. Переклад і
комп'ютерна лінгвістика»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
БЕРЛАДИН ОЛЬГА БОГДАНІВНА,
Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 5
засідання кафедри прикладної лінгвістики
від 03 грудня 2024 р.

Завідувач кафедри

() Берладин Ольга Богданівна
підпис

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Чабар М. П. Мовленнєвий етикет у літературі та міжособистісному спілкуванні: соціолінгвістичний підхід. – Кваліфікаційна (магістерська) робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра за спеціальністю 035 «Філологія» освітньо-професійної програми «Прикладна лінгвістика. Переклад і комп'ютерна лінгвістика» – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

Робота «Мовленнєвий етикет у літературі та міжособистісному спілкуванні: соціолінгвістичний підхід» присвячена комплексному аналізу мовленнєвого етикету, який є важливим елементом соціальної взаємодії, що регулює міжособистісну комунікацію. Актуальність дослідження зумовлена значенням мовленнєвого етикету у формуванні соціальних відносин і його здатністю відображати культурні особливості різних спільнот.

Дослідження охоплює соціолінгвістичний аналіз мовленнєвих формул ввічливості у романах Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» та Е. Бронте «Незнайомка з Відфел-Голу». Обрані твори представляють різні епохи та культурні контексти: американське суспільство середини ХХ століття та вікторіанську Англію ХІХ століття. Це дозволило провести порівняння мовленнєвих стратегій і норм етикету, характерних для різних історичних періодів.

Робота розглядає ключові аспекти мовленнєвого етикету: теоретичні основи, його функції та значення в англomовному суспільстві. Важливе місце відведено аналізу рівнів ввічливого спілкування (офіційний, нейтральний, фамільярний), характеристикам етикетних формул та їх зв'язку з соціальними факторами, такими як статус, стать і вік співрозмовників. Досліджено елементи невербального спілкування, які доповнюють вербальні формули етикету, та їхнє використання у літературних творах для відображення емоцій, намірів та соціального статусу персонажів.

Особливу увагу приділено функціям сленгу у мовленнєвому етикеті. У романі «Ловець у житті» він виступає засобом комунікації, що відображає

бунтарський характер головного героя та його протистояння суспільним нормам. Натомість у творі Е. Бронте сленг відсутній, що зумовлено соціокультурними особливостями вікторіанської епохи.

Наукова новизна роботи полягає у соціолінгвістичному підході до аналізу мовленнєвих етикетних формул у зазначених творах. Використано широкий спектр методів, зокрема методи порівняння, опису, суцільної вибірки, аналізу та синтезу, що дозволило глибше дослідити міжособистісну комунікацію через літературні твори.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів у викладанні прикладної лінгвістики, культурології, етикету, перекладознавства, а також під час складання навчальних матеріалів.

Структура роботи включає вступ, два розділи з висновками, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Робота містить 87 сторінку основного тексту, три додатки на 25 сторінках, дві таблиці та два рисунки.

Ключові слова: іншомовна освіта, культурна компетентність, іншомовна культура, література, літературні жанри, лінгвокультурні навички, літературний текст, інтеграція літератури, освітній процес.

ABSTRACT

Chabar M. P. Speech Etiquette in Literature and Interpersonal Communication: A Sociolinguistic Approach. – Qualification (Master's) thesis for obtaining the educational and professional degree in specialty 035 “Philology,” educational and professional program “Applied Linguistics. Translation and Computer Linguistics.” – Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2024.

The thesis “*Speech Etiquette in Literature and Interpersonal Communication: A Sociolinguistic Approach*” is devoted to a comprehensive analysis of speech etiquette, an essential element of social interaction that governs interpersonal communication. The relevance of the study lies in the significance of speech etiquette in shaping social relationships and its ability to reflect the cultural peculiarities of various communities.

The research encompasses a sociolinguistic analysis of politeness formulas in J.D. Salinger’s “*The Catcher in the Rye*” and A. Brontë’s “*The Tenant of Wildfell Hall*.” These works represent different epochs and cultural contexts: the mid-20th century American society and Victorian England of the 19th century. This allowed for a comparative examination of speech strategies and etiquette norms characteristic of different historical periods.

The study addresses the key aspects of speech etiquette, including its theoretical foundations, functions, and significance in English-speaking societies. Special attention is given to the analysis of politeness levels (formal, neutral, and informal), the characteristics of etiquette formulas, and their connection with social factors such as status, gender, and age. The study also explores elements of non-verbal communication that complement verbal etiquette formulas and their use in literary works to convey emotions, intentions, and the social status of characters.

Particular emphasis is placed on the role of slang in speech etiquette. In “*The Catcher in the Rye*,” slang serves as a communication tool reflecting the rebellious nature of the protagonist and his defiance of societal norms. In contrast, slang is

absent in Brontë's work, a reflection of the sociocultural characteristics of the Victorian era.

The scientific novelty of the study lies in the sociolinguistic approach to analyzing speech etiquette formulas in the selected works. A wide range of methods, including comparative analysis, description, comprehensive sampling, and synthesis, enabled a deeper examination of interpersonal communication through literary texts.

The practical significance of the study lies in its potential application in teaching applied linguistics, cultural studies, etiquette, and translation studies, as well as in the preparation of educational materials.

The structure of the work includes an introduction, two chapters with conclusions, general conclusions, a list of references, and appendices. The thesis comprises 87 pages of the main text, three appendices spanning 25 pages, two tables, and two figures.

Keywords: foreign language education, cultural competence, foreign language culture, literature, literary genres, linguocultural skills, literary text, literature integration, educational process.

ZUSAMMENFASSUNG

Chabar M. P. Sprachliche Etikette in Literatur und zwischenmenschlicher Kommunikation: Ein soziolinguistischer Ansatz. – Qualifikationsarbeit (Masterarbeit) zur Erlangung des Bildungs- und Berufsabschlusses im Fach 035 „Philologie“, Studiengang „Angewandte Linguistik. Übersetzung und Computerlinguistik.“ – Lesja-Ukrajinka-Universität Wolhynien, Luzk, 2024.

Die Arbeit *„Sprachliche Etikette in Literatur und zwischenmenschlicher Kommunikation: Ein soziolinguistischer Ansatz“* widmet sich einer umfassenden Analyse der sprachlichen Etikette, die ein wesentlicher Bestandteil sozialer Interaktionen ist und die zwischenmenschliche Kommunikation reguliert. Die Relevanz der Untersuchung liegt in der Bedeutung der sprachlichen Etikette für die Gestaltung sozialer Beziehungen und ihrer Fähigkeit, kulturelle Besonderheiten verschiedener Gemeinschaften widerzuspiegeln.

Die Forschung umfasst eine soziolinguistische Analyse von Höflichkeitsformeln in J. D. Salingers *„Der Fänger im Roggen“* und A. Brontës *„Die Herrin von Wildfell Hall“*. Diese Werke repräsentieren unterschiedliche Epochen und kulturelle Kontexte: die amerikanische Gesellschaft der Mitte des 20. Jahrhunderts und das viktorianische England des 19. Jahrhunderts. Dadurch wurde ein Vergleich der Sprachstrategien und Etikettenormen ermöglicht, die für verschiedene historische Perioden charakteristisch sind.

Die Arbeit untersucht zentrale Aspekte der sprachlichen Etikette, darunter theoretische Grundlagen, Funktionen und ihre Bedeutung in englischsprachigen Gesellschaften. Ein besonderer Schwerpunkt liegt auf der Analyse der Höflichkeitsstufen (formell, neutral und familiär), den Eigenschaften von Etikette-Formeln und ihrem Zusammenhang mit sozialen Faktoren wie Status, Geschlecht und Alter. Darüber hinaus werden Elemente der nonverbalen Kommunikation untersucht, die die verbalen Etikette-Formeln ergänzen und in literarischen Werken verwendet werden, um Emotionen, Absichten und den sozialen Status der Figuren darzustellen.

Besonderes Augenmerk wird auf die Rolle des Slangs in der sprachlichen Etikette gelegt. In *„Der Fänger im Roggen“* dient der Slang als

Kommunikationsmittel, das den rebellischen Charakter des Protagonisten und seinen Widerstand gegen gesellschaftliche Normen widerspiegelt. Im Gegensatz dazu fehlt der Slang in Brontës Werk, was auf die soziokulturellen Merkmale der viktorianischen Ära zurückzuführen ist.

Die wissenschaftliche Neuheit der Arbeit besteht im soziolinguistischen Ansatz zur Analyse von Etikette-Formeln in den ausgewählten Werken. Ein breites Spektrum von Methoden, einschließlich vergleichender Analysen, Beschreibungen, umfassender Stichproben und Synthesen, ermöglichte eine tiefere Untersuchung der zwischenmenschlichen Kommunikation durch literarische Texte.

Die praktische Bedeutung der Arbeit liegt in ihrer potenziellen Anwendung im Unterricht der angewandten Linguistik, Kulturwissenschaft, Etikette und Übersetzungswissenschaft sowie bei der Erstellung von Lehrmaterialien.

Die Struktur der Arbeit umfasst eine Einleitung, zwei Kapitel mit Schlussfolgerungen, allgemeine Schlussfolgerungen, ein Literaturverzeichnis und Anhänge. Die Arbeit besteht aus 87 Seiten Haupttext, drei Anhängen auf 25 Seiten, zwei Tabellen und zwei Abbildungen.

Schlüsselwörter: Fremdsprachenausbildung, kulturelle Kompetenz, fremdsprachliche Kultur, Literatur, literarische Genres, linguokulturelle Fähigkeiten, literarischer Text, Integration der Literatur, Bildungsprozess.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	9
ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	14
1.1 Дослідження мовленнєвого етикету в мовознавстві.....	14
1.2 Рівні ввічливого спілкування.....	17
1.3 Характеристики етикетних формул.....	20
1.4 Елементи невербального спілкування в жанрах мовленнєвого етикету ...	23
1.5 Функції сленгу у мовленнєвому етикеті	31
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТИКЕТНИХ ФОРМУЛ У РОМАНІ.....	41
ДЖ. Д. СЕЛІНДЖЕРА «ЛОВЕЦЬ У ЖИТІ» ТА Е. БРОНТЕ «НЕЗНАЙОМКА З ВІЛДФЕЛ-ГОЛУ».....	41
2.1. Методика організації дослідження	41
2.2. Загальноживані етикетні формули.....	48
2.3. Звернення як невід’ємна частина етикетних формул	55
2.4. Прохання	73
2.5. Вибачення.....	78
Висновки до розділу 2.....	82
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	94

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЕФ - етикетні формули

ЗМЕ - знак мовленнєвого етикету

МА - мовленнєвий акт

МЕ - мовленнєвий етикет

МЕФ - формула мовленнєвого етикету

МН - мовленнєва норма

МО - мовна одиниця

МП - мовленнєва поведінка

МС - мовленнєва стратегія

МФ - мовленнєва формула

НС - невербальне спілкування

ОМЕ - одиниця мовленнєвого етикету

ВСТУП

Етикет виконує регулятивну, розпізнавальну, ідентифікаційну, комунікативну, етичну, естетичну функції, що робить його природним об'єктом дослідження для різних гуманітарних наук, таких як лінгвістика, психологія, соціологія та етнографія. Однак найглибше етикет вивчено саме в лінгвістиці, де його зазвичай визначають як функціонально-семантичну мікросистему мовних одиниць, пов'язаних зі стереотипними ситуаціями. Ці одиниці мають соціальну і національну специфіку і регулюються правилами мовної поведінки. Одиниці мовленнєвого етикету інтенсивно та детально досліджуються в різних аспектах, зокрема: структурно-семантичному, функціональному, стилістичному, лінгвокраїнознавчому, лінгвокультурологічному, контрастивному, гіперсеміотичному та перекладознавчому.

У лінгвістиці існує значна кількість досліджень, присвячених мовленнєвому етикету, проте дослідники досі не досягли згоди щодо визначення обсягу поняття «мовленнєвий етикет» та його граматичних і семантичних характеристик. Це свідчить про необхідність ґрунтовного аналізу проблеми мовленнєвого етикету, що в перспективі має привести до уніфікації термінологічного апарату в цій галузі.

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена важливістю мовленнєвого етикету під час соціальної комунікації, адже він є не лише засобом дотримання загальноприйнятих норм ввічливості, але й інструментом, який регулює соціальні взаємодії, формує відносини і відображає національно-культурні особливості кожного суспільства. Використання соціолінгвістичного підходу під час аналізу мовленнєвих формул у літературі дозволяє краще зрозуміти вплив соціальних факторів на мовленнєві взаємодії та комунікативні стратегії.

На нашу думку, літературні твори, як, наприклад, «Ловець у житі» Дж. Д. Селінджера та «Незнайомка з Відфел-Голу» Е. Бронте, слугують цінним джерелом для аналізу мовленнєвого етикету в різних соціальних і

культурних контекстах, надаючи можливість дослідити його трансформації в різні історичні періоди.

Ці твори рідко порівнювалися в контексті дослідження соціолінгвістичних аспектів, адже літературна критика здебільшого зосереджувалася на психологічних, соціальних та гендерних аспектах цих романів. Водночас питання мовленнєвого етикету та міжособистісної комунікації в них залишалися в тіні. Порівняння цих творів з такого ракурсу дозволяє виявити еволюцію етикетних норм у різних культурах та їхній вплив на комунікаційні стратегії.

Порівняння етикетних формул у романах «Над прірвою в житті» Дж. Д. Селінджера та «Незнайомка з Вілдфел-Голу» Е. Бронте видається цікавим ще тому, що ці твори представляють різні соціокультурні контексти та епохи. Це дозволяє порівняти мовленнєві стратегії та етикетні форми спілкування, характерні для різних історичних періодів. В творі «Ловець в житті» (1951) ми стикаємося з мовною поведінкою підлітка середини ХХ століття в Америці, тоді як у «Незнайомці з Вілдфел-Голу» (1848) відображений мовленнєвий етикет вікторіанської Англії ХІХ століття. Це надає можливість дослідити, як соціальні фактори, такі як статус, стать, вік і суспільні норми, впливають на міжособистісне спілкування в різних соціальних групах.

Таким чином, новизна і недостатня вивченість цих творів з соціолінгвістичної точки зору роблять їх актуальними для аналізу мовленнєвого етикету, а також важливими для розвитку міжкультурних і перекладацьких компетенцій у філологічних студіях.

Дослідження мовленнєвого етикету міжособистісного спілкування **виступає метою роботи**. Для досягнення цієї мети необхідно виконати наступні завдання:

- розглянути дослідження мовленнєвого етикету в мовознавстві;
- з'ясувати роль мовленнєвого етикету в англomовному суспільстві;
- надати характеристику етикетних формул;

- провести порівняльний аналіз мовленнєвих етикетних формул у романах Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі» та Е. Бронте «Незнайомка з Відлфел-Голу» з метою виявлення їх структурно-семантичних характеристик у контексті міжособистісного спілкування, враховуючи соціолінгвістичні особливості епох та культурних контекстів, які вони відображають;

- результати аналізу систематизувати та описати в практичному розділі.

Об'єктом дослідження є мовленнєвий етикет міжособистісного спілкування.

Предмет - структурно-семантичні характеристики етикетних формул у романах Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі» та «Незнайомки з Відлфел-Голу» Е. Бронте.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає у вперше здійсненому лінгвістичному аналізі етикетних формул в романах Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі» та «Незнайомки з Відлфел-Голу» Е. Бронте

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у роботі використано комплекс методів:

Метод аналізу та синтезу – для глибокого вивчення досліджуваного матеріалу та формування цілісного уявлення про явище.

Методи емпіричного дослідження:

Порівняння – для виявлення спільних і відмінних характеристик між мовними явищами.

Опис – для детального представлення досліджуваних об'єктів.

Метод лінгвістичного спостереження – для аналізу мовних явищ у їхньому природному функціонуванні.

Метод суцільної вибірки – для збирання максимально повного матеріалу, необхідного для проведення дослідження.

Практичне значення одержаних результатів даної роботи полягає в тому, що матеріал, відібраний для аналізу, а також спостереження, зроблених під час дослідження, можуть бути використані на практичних заняттях з лінгвістики, мовознавства, етикету, а також під час складання посібників.

Структура наукової роботи складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (61 позиція), мість три додатки на 25 сторінках, 2 таблиці, 2 рисунки. Загальний обсяг роботи - 87 сторінки.

РОЗДІЛ 1. МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1 Дослідження мовленнєвого етикету в мовознавстві

В сучасних лінгвістичних дослідженнях поряд із терміном «мовленнєвий етикет» використовуються і менш поширені синоніми, такі як «спілкувальний» та «комунікативний етикет», які передбачають використання як вербальних, так і невербальних засобів спілкування [20, с. 498].

Серед українських дослідників, які приділили увагу дослідженню МЕ, варто відзначити Є. Чак, яка у 1998 році опублікувала серію статей під назвою «Мовленнєвий етикет» у журналі «Дивослово» [47]. У тому ж році С. Богдан випустила монографію «Мовленнєвий етикет українців: традиції і сучасність» [2]. У 2006 році Я. Радевич-Винницький видав навчальний посібник «Етикет і культура спілкування», де всебічно розглянув питання МЕ [35].

М. Стельмахович у різні періоди надавав різні визначення поняттю МЕ. У 1981 році в статті «Мовленнєвий етикет» він визначав як «встановлені норми поведінки мовців, правила ввічливості під час спілкування, що виникли з живої мовної практики народу та широко представлені в народній педагогіці, яка дбає про шанування людської гідності» [41, с. 20]. У 1997 році він розширив трактування: «Мовленнєвий етикет - це національний кодекс словесної добропристойності, який охоплює засоби ввічливості, орієнтовані на вираження поваги до співрозмовника та збереження власної гідності, будучи органічною частиною культури взаємодії та соціальної культури загалом» [41, с. 19].

А. Коваль визначає МЕ як «сукупність словесних форм ввічливості, що використовуються в певному колі людей, у конкретному суспільстві чи країні» [15, с. 12]. С. Форманова та Н. Кислицина вважають, що МЕ «передбачає спілкування, засноване на обміні інформацією, новими знаннями, а також спілкуванні задля самого процесу комунікації».

Відомо, що в кожному суспільстві існують правила і норми поведінки та спілкування. Це система стійких словесних формул, завдяки яким

встановлюється контакт і підтримується доброзичлива атмосфера у мовленні» [45, с. 123].

Українські мовознавці також розглядають поняття «МЕ». Л. Кулішенко та Т. Чечота в роботі «Мовленнєвий етикет та ментальність українців» зазначають, що МЕ тісно пов'язаний із ментальністю нації: «Мовленнєвий етикет найяскравіше відображає стан мовної культури, духовні цінності, етичні орієнтири суспільства та характер міжособистісних стосунків» [19, с. 272].

Ми згодні з В. Малаховим, який зазначає, що МЕ «це система усталених, стереотипних словесних формул, які використовуються у повсякденних ситуаціях, що повторюються, таких як вітання, прощання, вибачення, запрошення, побажання» [22, с. 362-363].

Поняття МЕ тісно пов'язане із загальним поняттям етикету. Етикет (від фр. *«etiquette»* - ярлик, етикетка) це «набір правил поведінки, що підтримують існуючі у суспільстві уявлення про належне». Ці правила, хоча іноді досить умовні, можуть відображати більш загальні моральні принципи, пов'язані зі справедливістю та пристойністю. Проте основна соціокультурна функція етикету полягає у тому, що він виступає важливим знаком групової належності.

Етикет, подібно до ритуалу, характеризується такими ознаками, як символічне значення, повторюваність у певних умовах, традиційність структури й елементів. Це зумовлено історичним взаємопроникненням етикету та ритуалу, а також їхньою спільною історією. Етикет «активно поповнюється елементами поведінки, які мають ритуальне походження», зауважує М. Копчак [17, с. 68-70].

В англomовній літературі використовується загальний термін «*etiquette*», який охоплює всі аспекти людського життя: мовлення, поведінку, жести, традиції тощо. У більшості випадків термін «етикет» ототожнюється з поняттям «ввічливість» [59, с.24]. Також зустрічається термін «лінгвістичний етикет» (*linguistic etiquette*), який визначають як: «The label *linguistic etiquette* refers to the practice in any speech community of organizing linguistic action so that it is seen as appropriate to the current communicative event» [55, с. 58].

Крім того, поряд із термінами «етикет» та «лінгвістичний етикет», в англomовній культурі з'явилося нове поняття - «бізнес-етикет» (business etiquette), що виникло як результат поєднання етикетних норм і сучасної культури ділових стосунків: «Business etiquette is about building relationships with other people. Etiquette is not about rules & regulations but about providing basic social comfort and creating an environment where others feel comfortable and secure, which is possible through better communication» [51].

Якщо етикет регулює поведінку в суспільстві відповідно до певних вимог або традицій, то МЕ виступає стабільним регулятором МП, норми якого проявляються у спілкуванні членів однієї спільноти (часто мається на увазі національно та культурно маркована спільнота). Таким чином, норми МЕ визначаються як соціально зумовлені та національно специфічні. Крім того, етикет, зокрема мовленнєвий, має позитивну спрямованість, адже доброзичливі відносини є його основою [47, с. 162-164].

Попри різні підходи до тлумачення терміна, більшість дослідників відзначають системність одиниць МЕ та розглядають його як сукупність правил, що регулюють поведінку людини в залежності від конкретної ситуації спілкування.

Під знаками МЕ розуміються «ситуативно обумовлені, комунікативно спрямовані, тематично пов'язані, взаємопов'язані та взаємозалежні в рамках діалогічних єдностей стійкі формули спілкування» [40, с. 19]. Це визначення не дає точного уявлення про граматичну природу одиниць МЕ, але вказує на їхню формульну природу в комунікації, що характеризується стереотипністю, стійкістю, повторюваністю та варіативністю у визначених межах. У подальшому терміни «одиниця мовленнєвого етикету» (ОМЕ), «мовленнєва етикетна формула» (МЕФ) та «знак мовленнєвого етикету» (ЗМЕ) використовуватимуться як синоніми.

Отже, МЕ є багатогранною системою, яка відображає соціальні та культурні традиції кожного суспільства. Він містить не лише стійкі формули ввічливості, але й невербальні засоби спілкування, які доповнюють і

підсилюють зміст мовлення. Важливість МЕ полягає в його ролі як регулятора мовної поведінки, що сприяє підтримці гармонійних відносин між співрозмовниками та збереженню соціальної стабільності. Різні підходи до вивчення цієї теми дозволяють глибше зрозуміти національні особливості культури спілкування та ментальності народу, а також роль етикету в сучасному суспільстві.

1.2 Рівні ввічливого спілкування

На думку О. Кубрак, мовне спілкування має наступні принципи:

1. **якість:** повідомлення повинно бути правдивим і базуватись на достовірних фактах;
2. **кількість:** інформація має бути достатньою - не надмірною, але й не занадто короткою;
3. **відношення:** повідомлення має бути актуальним і релевантним для слухача;
4. **спосіб:** комунікація повинна бути чіткою та зрозумілою, без використання складних або незнайомих виразів;
5. **психологічний аспект спілкування.**
6. **ввічливість:** слід враховувати стиль спілкування - офіційний, нейтральний або фамільярний [18 с. 48].

Отже, під час розгляду принципів мовної комунікації, ми можемо краще зрозуміти, як вибудовується ефективна взаємодія між учасниками діалогу. Особливе місце серед цих принципів займає ввічливість, яка визначає стиль та тон спілкування, відображаючи рівень поваги до співрозмовника та соціальний контекст.

З огляду на це, у нашому дослідженні ми зосередили увагу саме на рівнях ввічливості, адже вони дозволяють детально вивчити стилістичну варіативність МЕ. В англomовному суспільстві, культурне спілкування відбувається на трьох рівнях ввічливості:

1. офіційний;

2. нейтральний;
3. фамільярний.

Кожен рівень ввічливості має свій власний стиль мовлення, тому всі ввічливі слова та вирази можна класифікувати за стилістичною ознакою та віднести до офіційного, нейтрального або фамільярного стилю, зауважує О. Фішильєва [44, с. 171].

Така класифікація дозволяє нам краще зрозуміти, як різні форми МЕ використовуються в залежності від контексту спілкування та соціального статусу учасників діалогу.

Офіційний рівень етикету застосовується в формальних ситуаціях, де важливим є не вік, стать чи особисті якості, а соціальний статус і посади співрозмовників. Цей рівень ввічливості є нормою у діловому спілкуванні, в установах, організаціях, закладах освіти, охорони здоров'я, у сфері обслуговування тощо. Соціальні ролі та наміри співрозмовників впливають на стиль мовної поведінки, яка відрізняється від поведінки в домашньому оточенні, серед друзів або під час випадкового спілкування. Відхилення від офіційного рівня ввічливості в таких умовах може розцінюватися як неповага і призвести до конфліктів або навіть до розриву офіційних відносин. Тому важливо чітко дотримуватися офіційного рівня там, де це передбачено етикетом [44, с. 172].

На нейтральному рівні етикету ввічливе спілкування відбувається між незнайомими людьми або тими, хто не має офіційних чи фамільярних відносин.

Фамільярний рівень етикету використовується в колі родини, близьких друзів та знайомих.

Для ілюстрації різних рівнів ввічливості та стилів мовлення наведемо приклад. Уявімо, що в англійця зупинився годинник, і йому потрібно дізнатися час. Звертаючись до друга, він скаже: «- What time is it, Tom?» («- Котра година, Том?»)

Запитання «What time is it?» відповідає фамільярному стилю мовлення, який є доречним у неформальних умовах - в родинному колі, серед друзів і

знайомих та може здатися грубим, якщо його використати на нейтральному рівні під час звернення до незнайомої людини.

До незнайомця краще звернутися з ввічливим проханням: «- Excuse me, could you tell me the time, please?» («-Вибачте, ви не могли б сказати, котра година, будьте ласкаві?») Таке прохання відповідає нейтральному рівню етикету та стилю мовлення. Однак, якщо використати фразу «Excuse me, could you tell me the time, please?» у фамільярному колі, наприклад, вдома або серед друзів, вона може видатися неприродною або надто офіційною.

Або якщо взимку жінка послизнулася на льоду і впала. Залежно від того, хто допоміг їй піднятися - поліцейський, чоловік чи випадковий перехожий - розрізнятимуться і звернені до неї репліки:

« - Are you all right, madam?» - ввічливо поцікавиться поліцейський.

« - Are you all right, darling?» - потурбується турботливий чоловік.

« - Are you all right?» - з участю запитає незнайомий перехожий.

У наведеній ситуації висловлювання всіх трьох - поліцейського, чоловіка і перехожого - були б однаковими за змістом, проте за формою ці висловлювання були б однаковими запліки різнилися б відповідно до правил МЕ. Відмінність це, як впливає з наведених прикладів, полягає в характері звернення до адресата мовлення, у формі його вираження (прямій чи непрямій): «madam» - офіційна форма звернення, що вживається на офіційному рівні ввічливості та відповідає офіційному стилю мовлення; «darling» - неформальна форма звернення, що відповідає фамільярним рівням ввічливості та стилю мовлення; співчутливе запитання «Are you all right? » доречно під час звернення до незнайомої людини в нейтральному стилі мовлення, слугує також і своєрідною формою непрямого звернення до адресата [7, с.118].

В офіційних умовах, на офіційному рівні етикету, запитання про час може бути абсолютно недоречним, наприклад, якщо підлеглий заходить до кабінету керівника лише для того, щоб запитати котра година. Однак, подібне питання може бути виправданим і на офіційному рівні етикету, якщо керівник,

наприклад, пропонує підлеглим звірити годинники для точного виконання плану, розписаного по хвиликах [7, с.119].

Ці приклади підкреслюють важливість знання трьох рівнів етикету, вміння їх розрізнити та використовувати відповідні етикетні формули залежно від ситуації, адже МЕ має національну специфіку і тісно пов'язаний з особливостями лінгвокультури, традиціями, звичаями конкретного народу та його історією.

На нашу думку, найважливішим елементом МЕ є звернення до адресата мовлення, вибір форми якого залежить від безлічі чинників, пов'язаних із характером та умовами комунікації.

Отже, рівні ввічливого спілкування охоплюють офіційний, нейтральний і фамільярний стилі, які відповідають різним соціальним контекстам та ступеню близькості між співрозмовниками. Кожен рівень визначає тональність та форму звернення: від строгого офіційного стилю в діловому середовищі до невимушеного фамільярного стилю серед близьких людей. Дотримання цих принципів спілкування допомагає уникнути непорозумінь і забезпечує ефективну комунікацію.

1.3 Характеристики етикетних формул

М. Фабіан вважає, що «етикетна лексика функціонує і розвивається в тісному взаємозв'язку із суспільством. Виникнувши як відповідь на історичні потреби, вона має відповідати вимогам, які ставить сучасне суспільство. Водночас, норми етикету відображають рівень культурного розвитку суспільства, і їх дотримання сприяє його прогресу». На думку дослідниці, це «ілюструє діалектичну єдність та взаємозв'язок між етикетом і суспільством» [43, с. 10].

МЕ, як сукупність національно-специфічних стереотипів спілкування, реалізується в межах певної комунікативної ситуації. Під комунікативною (мовною) ситуацією розуміється складний комплекс зовнішніх умов

спілкування та внутрішніх реакцій співрозмовників, які відображаються в кожному висловлюванні, адресованому співрозмовнику.

Ситуація, в якій реалізується МЕ, визначається різними факторами (причинами, обставинами), такими як:

1. *Тема події.* Наприклад, «Привітання», «Прощання», «Звернення», «Вітання», «Скарга», «Прохання», «Подяка», «Похвала» та інші. Кожна з цих тем має свій набір ЕФ. Основні класифікації формул МЕ ґрунтуються на принципі розподілу МЕ за тематичними групами.

2. *Час і місце дії.* Під час вибору конкретної МЕФ важливо враховувати місце та обставини спілкування, а також час. Кожне середовище вимагає особливих ЕФ. Оскільки комунікація відбувається «тут» і «зараз», тобто в певній точці часу і простору, важливо враховувати конкретний момент і місце події [34, с.23].

У народному середовищі, особливо в сакральних ситуаціях (заручини, весілля, народження, смерть), значення часу та місця для використання тієї чи іншої формули МЕ значно зростає. Ситуації комунікації в цілому є стандартними, що призводить до застосування обмеженого набору стандартних мовних ЕФ. Таким чином, в умовах повторюваності ми маємо обмежений набір формул МЕ: народна та селянська культура в цьому контексті є консервативнішими порівняно з міською культурою.

3. *Особи учасників спілкування та їх взаємовідносини.* У будь-якій комунікативній ситуації беруть участь адресат («ти») і адресант або автор («я»). Обидва мають певні соціальні ознаки, які можуть бути як постійними (вік, стать, місце проживання, рівень освіти), так і тимчасовими або ситуативними (наприклад, покупець, пасажир, вчитель). Соціальні статуси та ролі впливають на мовну поведінку осіб і, зокрема, на ЕФ, які вони використовують в конкретних мовних ситуаціях. Взаємини між учасниками спілкування можуть мати різні відтінки, які також відображаються в МЕ [45, с.122].

Ось кілька прикладів відтінків відносин, які впливають на тональність спілкування:

1. Ввічливо: «Шановний», звернення на «Ви», «Будь ласка».
2. Підвищена ввічливість: «Вельмишановний», «Дозвольте мені».
3. З повагою: «Прошу Вас, не могли б Ви», «Будьте ласкаві».
4. Шанобливо: «Щиро Вам вдячний», «Глибоко шкодую».
5. Ласкаво: «Миленький любий», зменшувально-пестливі форми імен.
6. Дружньо: «Ба! Кого я бачу! Яка зустріч! Друг, привіт!».
7. Жартівливо: «Які люди і без охорони!» та інші.

Перераховані відтінки спілкування, виражені різними формулами однієї тематичної групи МЕ, здебільшого характерні для міської комунікації, де «чітке розмежування соціальних сфер комунікантів є важливим», пише С. Форманова [45, с.123]. Селянська, або народна, середа за стилістичною однорідністю має певні особливості: хоча в ній присутня ієрархія, зокрема вікова, це відображається переважно у варіативності компонентів формули, наприклад, «Бог в поміч!» і «Помагай боже!».

Фольклорна комунікація, як правило, не має виразно виокремлених стилістичних реєстрів.

З цього приводу Л. Кулішенко наголошує, що мотив та мета є ключовими складовими мовної ситуації під час використання МЕ. Мотивом є потреба застосовувати формули МЕ для започаткування контакту, підтримання його або завершення комунікації. Мета ж використання МЕ полягає в створенні бажаної та сприятливої тональності спілкування, демонстрації поваги та вираженні певного ставлення до співрозмовника.

Оскільки етикет спрямований на підтримку доброзичливих відносин, використання ЕФ можна порівняти з соціальним «погладжуванням». У випадку фольклорної комунікації, де співрозмовники, як правило, добре знайомі, мова йде не стільки про «соціальне погладжування», скільки про соціальне визнання співрозмовника як «свого» [19, с.271].

Різниця між соціальним погладжуванням і соціальним визнанням полягає у характері комунікації. Соціальне погладжування відбувається через позитивно марковані формули, які використовуються для розвитку комунікації в

позитивному напрямку. Це видно у різних стилістичних варіаціях однієї й тієї ж думки, вираженої різними словами (наприклад, «Hello, tell me, please, how to get to Main Street?» порівняно з «Hello, excuse me, could you tell me please how to go to Main Street?»). У народній мові такі стилістичні маркери зазвичай відсутні, і важливий сам факт використання мовної формули, а не її стилістичне наповнення. Тому для народної комунікації опозиція формулюється як «є формула МЕ» - «немає формули МЕ», де важливим є саме проголошення формули, а не її варіанти.

За О. Березовською, МЕ є структурованою функціональною системою, що виконує певні функції. Основною функцією знаків МЕ є комунікативно-прагматична [1]. В межах загальної функціональності мови виділяють дві ключові, взаємопов'язані функції:

1. Комунікативна функція - забезпечує процес спілкування.
2. Когнітивна функція - виражає думки та пізнавальні процеси.

Хоча комунікативна функція є очевидною, когнітивна функція проявляється в меншій мірі. Як складна система стереотипних і стійких формул, МЕ має свої специфічні функції та сфери застосування, що робить його унікальним національно забарвленим лінгвістичним явищем.

Отже, ЕФ є важливими елементами МЕ, що виконують як комунікативну, так і когнітивну функції. Вони слугують інструментом для підтримки доброзичливих стосунків і вираження поваги між учасниками спілкування. Використання етикетної лексики відповідає вимогам сучасного суспільства та відображає його культурний розвиток. Важливими аспектами вибору етикетних формул є тема розмови, час, місце і соціальні ролі співрозмовників, що визначають характер і тональність комунікації.

1.4 Елементи невербального спілкування в жанрах мовленнєвого етикету

М. Копчак вважає, що комунікація є «одним із ключових аспектів людського життя, а вербальне спілкування - необхідною умовою існування

людини в соціумі» [17, с.69]. Водночас, «спілкування може відбуватися не лише через слова, а й за допомогою невербальних засобів. НС є важливим елементом взаємодії нарівні з вербальним», додає дослідниця.

Нами виділена думка О. Кучеренко, яка трактує комунікацію як «процес перекодування вербальної інформації в невербальну і навпаки» [20, с. 38].

Отже, основними формами комунікації є вербальне та невербальне спілкування. Вербальне спілкування використовує людську мову як знакову систему, яка реалізується завдяки проговоренню, аудіюванню, писемності та читанню, в той час як НС, зазвичай, не здатне передати точне значення (за винятком окремих жестів).

С. Віротченко вважає, що воно «часто узгоджується з вербальним текстом, і будь-яка неузгодженість між ними може значно ускладнити міжособистісну комунікацію». На відміну від мови, невербальні сигнали не завжди повністю зрозумілі як адресату, так і адресанту. Оскільки ніхто не може повністю контролювати свою невербальну комунікацію, це нерідко призводить до непорозумінь, особливо коли учасники спілкування походять із різних культур, - додає дослідниця [4, с.42].

О. Шумейко підкреслює, що НС у міжособистісній взаємодії є багатофункціональним і має низку особливостей. Авторка визначає кілька функцій, які невербальні повідомлення виконують у поєднанні з вербальними [48, с.411]:

- а) доповнення вербальних повідомлень;
- б) спростування вербальних повідомлень;
- в) заміна вербальних повідомлень;
- г) регуляція розмови.

Здобуті нами дані свідчать, що існують різні типології НС, оскільки воно сприймається різними сенсорними системами: зором, слухом, тактильними відчуттями, смаком та нюхом [4, с.43].

За класифікацією В. Малахова невербальні засоби поділяються на акустичні, оптичні, тактильно-кінестетичні, нюхові та часові [22, с.94].

М. Аргайл [49, с. 50] виокремлює вісім категорій знаків у невербальній системі:

1. тілесний контакт або дотик;
2. фізична проксемика;
3. поза, положення тіла;
4. постава;
5. жести руками, долоньями та головою;
6. кивання головою;
7. вираз обличчя;
8. рухи очей і погляд.
9. Дистанція

У таблиці 1.4. 1 представлена, на наш погляд, найповніша класифікація невербальних засобів.

<i>Акустичний</i>		<i>Оптичний</i>		
<i>Екстра-лінгвістика</i>	<i>Просодія</i>	<i>Кінесика</i>	<i>Проксемика</i>	<i>Зовнішність</i>
паузи; кашель; дихання; сміх; плач.	темп мовлення; тон; тембр; гучність; манера мовлення; метод артикуляції.	жести; міміка; поза тіла; хода; зоровий контакт.	дистанція між співрозмовниками; вплив території; вплив спрямованості просторове розміщення співрозмовників.	фізіогноміка; тип статури людини, вага та зріст; одяг; декорації; зачіска; макіяж; речі особистого вжитку.

Табл. 1.4.1. Класифікація невербальних засобів

Невербальні засоби передачі емоцій можна спостерігати не тільки в повсякденному спілкуванні, але й у художній літературі.

Нами встановлено, що художня література є надійним джерелом для опису жестів, міміки, рухів тіла, а також для вивчення їхнього функціонування, оскільки письменники, зображуючи поведінку людей різних соціальних верств, надають не лише мовленнєві характеристики, але й передають особливості використання невербальної мови, притаманної певній мовній культурі.

О. Шумейко підкреслює, що «художній текст дозволяє побачити, як автор відображає й оцінює поведінкові прояви, які мають соціокультурний характер, виражені у висловлюваннях, діях, позах і жестах персонажів» [48, с.413].

Крім того, на рівні тексту можна простежити дисонанс між зовнішньою МП та внутрішнім станом героя завдяки авторським реплікам, коментарям та внутрішньому мовленню персонажів

С. Кіслінг та Полстон наголошують на багатогранності інформації», яку можна отримати з художнього тексту щодо НС: це може бути «специфіка мови тіла в певну історичну епоху, у певній країні, або особливості, характерні для чоловіків чи жінок». На думку американських дослідників, також можна виділити «типові або нетипові для певної комунікативної ситуації жести та міміку» [55, с.128].

Очевидно, що експресія особистості відіграє важливу роль у відображенні переживань, емоційного стану та ставлення людини до навколишнього світу. Наприклад, дієслово «*wince*» характерно описує мімічну реакцію, коли людина відчуває відразу. До невербальних виразів емоцій ми можемо додати також сльози, широко розкриті очі, посмішка або, навпаки, сумний вираз обличчя.

Особливу увагу слід приділити акустичним невербальним засобам, до яких належать екстралінгвістика та просодія. Екстралінгвістичні засоби охоплюють паузи, кашель, дихання, сміх, плач тощо. Зазвичай такі невербальні прояви емоційного стану передаються за допомогою іменників або дієслів.

Наприклад, часто повторюване позіхання Голдена проходить лейтмотивом через увесь роман «Ловець в житі» [36] та має під собою підставу

- протест, бажання перервати обридлий діалог. Під час розмов з однолітками та вчителями Голдену ледь вдається не позіхнути. Головний герой не говорить співрозмовнику прямо про те, що предмет розмови йому нудний, він героїчно намагається витримати ненависні йому проповіді від учителів, однак його неприйняття нав'язаних думок, норм моралі видає просте позіхання.

Так, у 24 розділі роману під час повчальної з боку містера Антоліні бесіди Голден не може стриматися: *«Then, all of a sudden, I yawned. What a rude bastard, but I couldn't help it!»* [61, с.102] *«Цієї миті я раптом позіхнув. От свинюка! Та я не міг уже з собою нічого вдіяти»* [36].

Цей жест явно навмисний, за свою нестриманість Голден відчуває докори сумління. Він би радий мовчки вислухати зрозумілу промову вчителя, але не може піти проти своєї природи.

Нескінченні удари, кидки, вихоплювання, розривання Голдена під час розмов з іншими персонажами - знаки мовчазного одиночного бунту проти фальші, удавання та несправедливості. Так, раптовий порив Голдена до агресивної дії викликаний його безнадією донести до Стредлейтера словами те, як підло останній говорить про свою колишню дівчину.

Голден висловлює свій протест безсловесно, у формі жесту:

«If I get the time, I will. If I don't, I won't» I said. I went over and sat down at the washbowl next to him again.

«Who's your date?» I asked him. «Fitzgerald?»

«Hell, no! I told ya. I'm through with that pig».

«Yeah? Give her to me, boy. No kidding. She's my type».

«Take her...She's too old for you».

All of a sudden - for no good reason, really, except that I was sort of in the mood for horsing around I felt like jumping off the washbowl and getting old Stradlater in a half nelson. So I did it. I landed on him like a goddam panther.
[61, с.16]

«А з ким у тебе рандеву? - питаю. - З Фітцджеральд?»

- Ти що - здурів?! Я ж тобі казав: я зав'язав з тою поторочою.

- *А ти не бре? Слухай, тоді віддай її мені! Серйозно. Вона в моєму стилі.*

- *Бери. Тільки ж вона старкувата для тебе.*

І раптом - просто так, ні з сього ні з того, аби лиш подуріти - мені закортіло сплигнути з раковини й зробити каналії Стредлейтерові напівнельсон. Це, щоб ви знали, такий прийом у борців: хапаєш противника ззаду за шию і душиш, поки задихнеться - якщо, звісно, це тобі треба. Так я й зробив. Накинувся на Стредлейтера, мов скажена пантера» [36].

Цей вчинок - знак повного відчаю достукатися до Стредлейтера словами. Йому передує іронія в діалозі 4 розділу роману « - *Ти що - здурів?! Я ж тобі казав: я зав'язав з тою поторочєю. - А ти не бре? Слухай, тоді віддай її мені! Серйозно. Вона в моєму стилі. - Бери. Тільки ж вона старкувата для тебе» [36].* Іронія тут виконує функцію замовчування. Голден змушений перейти від прямого довірливого діалогу до іронії, оскільки розуміє, що совість Стредлейтера не пробити жодними словами. За іронією Голден приховує своє обурення, обурення, більше того, за допомогою такої провокаційної пропозиції він сподівається зачепити в Стредлейтері найкращі струни душі, але почувши у відповідь байдуже і цілком серйозне: « - *Бери. Тільки ж вона старкувата для тебе» [36].* Голден вирішує відновити справедливість фізично.

Довірчі стосунки, почуття любові та дружби герої роману «Ловець в житті» також не прагнуть висловити словами. Як зауважила С. Ноговська, героя Селінджера вирізняє «*Ледь не забобонна боязнь слова, що завдає шкоди життю» [29, с.383].* Для вираження почуттів на допомогу їм приходять знову ж таки невербальні засоби комунікації. Глибоку, трепетну прихильність один до одного Голден і Джейн Галлахер висловлюють мовчки, а точніше, безсловесно: «*Jane was different. We'd get into a goddam movie or something, and right away we'd start holding hands, and we wouldn't quit till the movie was over. And without changing the position or making a big deal out of it» [61, с.43]* «*А Джейн була зовсім інша. Прийдемо з нею в якесь кіно й одразу візьмемося за руки й не рознімаємо рук, поки картина не скінчиться. І навіть не думаємо ні про що, не ворухнемося» [36].*

Жест з'єднаних рук, за якого герої не відчують потреби в словах, за Селінджером, знак справжнього спілкування і повної довіри героїв.

В творі Е. Бронте «Незнайомка з Вілдфел - Голу» [50] ми також знайшли елементи НС, які доповнюють діалоги персонажів.

Наприклад:

1. Міміка та вираз обличчя: *«You are mistaken there, ma'am,» said she, almost haughtily; «I am certain I never shall»* [50, с.11] «Тут ви помиляєтесь, мем, - сказала вона майже зверхньо, - я певна, що ніколи не одружуся» [54, с.11] - вираз обличчя передає самовпевненість, яку сприймають оточуючі.

«Then, she glanced at me, simpered a little, and blushed, modestly looked at her prayer-book, and endeavoured to compose her features» [50, с.12] «Якось безглуздо всміхнулася, зашарілася, скромно втупилася в свого молитовника» [50, с.4] - невербальні сигнали Елізи виражають її внутрішні емоції: незручність, зніяковілість або навіть кокетство.

«It is an act of very great impertinence, sir; and therefore I beg you will ask nothing about it, for your curiosity will not be gratified,» replied she, attempting to cover the tartness of her rebuke with a smile; but I could see, by her flushed cheek and kindling eye, that she was seriously annoyed [50, с.33] « - Це - дуже зухвалий вчинок, сер, тож прошу нічого не питати про цю картину, бо я не стану задовольняти вашу допитливість! - відповіла вона, намагаючись приховати свій докір за усмішкою; та щоки її зашарілися, а очі спалахнули, й видно було, що вона розлютилася [54, с.16].

2. Жести: *«I know you don't mean it; it's quite out of the question» said my mother, getting up, and bustling out of the room, under pretence of household business, in order to escape the contradiction that was trembling on my tongue* [50, с.11] «Які дурниці ти говориш! Я знаю, що ти не маєш цього на увазі; про це не може бути й мови, - сказала моя матір, підводячись і поспішно виходячи з кімнати, щоб уникнути заперечення, яке вже було готове зірватись у мене з язика» [54, с.4] - жест виходу демонструє небажання продовжувати розмову або уникнення конфлікту.

3. Контакт очей: «*Just then, she happened to raise her eyes, and they met mine; I did not choose to withdraw my gaze, and she turned again to her book, but with a momentary, indefinable expression of quiet scorn, that was inexpressibly provoking to me*» [50, с.12] «Тієї миті вона підвела погляд, і її очі зустрілися із моїми; я вирішив не відвертатися, й вона знову повернулася до своєї книги, але з виразом тихого презирства, який не можна було визначити і який невимовно обурило мене» [54, с.4]

На наш погляд, зоровий контакт між персонажами є важливою невербальною комунікацією, адже він може відображати емоційний стан або відносини між людьми. У цьому випадку зустріч поглядів викликає обурення головного героя. А «вираз тихого презирства» на обличчі героїні передає її ставлення до героя без слів. Презирство можна інтерпретувати як жест зневаги або зверхності.

«*Then I must go down on my knees,*» said he; and kneeling before me, with clasped hands, uplifted in mock humiliation, he continued imploringly - «*Forgive me, Helen*» - dear Helen, forgive me, and I'll never do it again!» [50, с.151] « - Оце розгнівалася! - вигукнув він зі сміхом, ухопивши мене за руку, та я обурено висмикнула її. - Тоді я маю стати на коліна! - сказав він і, впавши переді мною навколішки, склав руки і благально підняв їх угору. - Пробач мені, Гелено, дорога Гелено, прости мені, і я більше ніколи так не робитиму!» [54, с.80]

Ці невербальні елементи демонструють сильне емоційне напруження та показують, що містер Гантингтон щиро визнає свою провину та прагне примирення з Геленою, а саме - намагання одного персонажа жартівливо згладити ситуацію через фізичні дії, тоді як інший реагує з обуренням, відображаючи конфліктну взаємодію між ними.

Очевидно, що всі ці деталі доповнюють внутрішні переживання персонажів і їхню взаємодію, підсилюючи емоційну напругу і характери, значною мірою допомагають краще зрозуміти емоційний стан героїв та їхню взаємодію

Таким чином, системний розгляд невербальних форм комунікації в романі «Ловець в житі» дає нам змогу говорити про поетику мовчання на рівні поведінки героя (вчинок, жест). Не показуючи внутрішні переживання героїв у словесній формі, Дж. Д. Селінджер виводить їх назовні через жест, який у художній системі Селінджера - один із важливих способів характеристики стосунків учасників діалогу, особистості зі світом, що по-своєму прояснює поетику мовчання у творах американського письменника.

У романі Е. Бронте «Незнайомка з Відлфелл - Голу» невербальні форми комунікації відіграють ключову роль у розкритті внутрішніх станів персонажів. Авторка майстерно використовує жести, вирази обличчя та мову тіла, аби передати тонкі емоційні нюанси та психологічні процеси, які не завжди вербалізуються у словах. Мовчання, стримані погляди, холодні жести та переривисті рухи Гелен створюють багатогранний образ жінки, що приховує свою біль і страх, одночасно захищаючи себе та сина від ворожого зовнішнього світу. Жест як засіб НС у творі виступає ключовим елементом, який дозволяє заглибитися в її психіку та розкрити складність її характеру.

Отже, елементи НС відіграють важливу роль у жанрах МЕ, оскільки вони доповнюють і підсилюють вербальні комунікації, допомагаючи ефективніше передавати емоції, наміри та ставлення.

1.5 Функції сленгу у мовленнєвому етикеті

На думку Л. Ставицької, сленг - це «помітна мовна система, яка постійно розвивається та поповнюється новими словами, проте зберігає свій основний лексичний, граматичний і фонетичний кістяк» [38, с.73]. Професорка підкреслює, що сленг також не втрачає своєї функціональної особливості.

К. Бондаренко поділяє сленг на загальний і спеціальний. «Спеціальний сленг належить до професійних колективів і включає слова та вирази, неприйнятні в літературній мові. Загальний сленг - це соціальна мікросистема, яка містить слова, що спочатку були частиною спеціального сленгу, але поширилися в загальному вжитку» - пише дослідниця [3, с.143].

У цьому підрозділі, присвяченому функціям сленгу у МЕ, важливо обґрунтувати відсутність сленгу в романі Е. Бронте «Незнайомка з Відлфел-Голу», зважаючи на кілька історичних та соціокультурних факторів.

По-перше, роман був написаний у середині ХІХ століття, в часи вікторіанської епохи, яка відзначалася строгими соціальними нормами та високими стандартами МП. Використання сленгу в цей період вважалося неприйнятним в літературі, особливо в творах, що зображували вищі соціальні прошарки. Етикет і МН були чітко регламентовані, а мова літературних персонажів мала відображати ці етичні та соціальні стандарти.

По-друге, «Незнайомка з Відлфел-Голу» [50] є соціальним і моральним романом, де головна увага приділяється серйозним темам, таким як права жінок, боротьба з алкоголізмом та жорсткі суспільні норми. У такому контексті сленг міг би виглядати недоречним, оскільки не відповідає високому стилю і серйозності тематики твору.

На противагу цьому, «Ловець у житі» Дж. Д. Селінджера [61] відображає реалії середини ХХ століття, коли сленг став невід'ємною частиною молодіжної культури. Використання сленгу в цьому романі підкреслює бунтівний характер головного героя та його протистояння суспільним нормам, що робить сленг важливою складовою МЕ в сучасній літературі.

Водночас у даному підрозділі на матеріалі повісті Дж.Д. Селінджера «Ловець в житі» [61] ми маємо можливість розглянути функції сленгу.

На думку С. Мартос, *комунікативна функція* поєднується з *номінативною* через те, що «найменування в сленгу і в мові з'являються внаслідок комунікативних потреб мовця» [23, с.41]. Номінативні одиниці, що не мають еквівалента в стандартній мові, безсумнівно, мають високу комунікативну значущість, оскільки вони спрощують, а часом визначають процес комунікації.

Так, в англійському сленгу існує лексема «to flunk out» (бути виключеним з інституту після нескладання іспиту) [власний перелад], яка не має відповідника в стандартній мові. Однак головний герой повісті Дж. Д. Селінджера вживає цей сленгізм у розмові зі своїми друзями,

однолітками, які навчаються у школі-інтернаті для хлопчиків із заможних родин Пенсі: *«I'm the one's that's flunking out of the goddam place, and you're asking me to write you a goddam composition»* [61, с.15] « - Яз цієї смердючої школи вилітаю, а ти просиш мене написати якийсь ідіотський твір! - кажу [36]. Для них це слово не просто зрозуміле, а й комунікативно необхідне, бо знання сленгу дає їм змогу невимушено спілкуватися і розуміти одне одного з півслова. Такі лексичні одиниці і когнітивно значущі, оскільки входять до мовної картини світу як унікальні елементи.

Таким чином, ми можемо спостерігати зв'язок *комунікативної* функції з *когнітивною*. Остання виявляється в тому, що багато найменувань у сленгу несуть у собі додаткову інформацію, яка відсутня в стандартних позначеннях, і за допомогою цього репрезентують додаткові знання про навколишній світ.

Номінативна функція. У зв'язку з технічним прогресом, прагненням слідувати тенденціям моди з'являються нові сленгові слова, оскільки в літературній мові відсутні адекватні позначення деяких реалій. У таких випадках, коли слова і словосполучення, які охоплює, не мають словникових відповідностей в інших пластах лексики, лексикографи змушені вдаватися до описових прийомів для пояснення тих чи інших лексичних одиниць.

Наприклад, у повісті «Ловець в житі» трапляються такі сленгізми, що не мають постійних і рівнозначних відповідників, пише В. Дорда [9, с.48]. Наприклад, *«luly»* [61] (a remarkable or excellent person or thing); *«tail»* [61] (women regarded collectively (by men) as means of sexual gratification; sexual intercourse); *«falsies»* [61] (a padded bra; breast-pads).

В своїй роботі ми спирались на положення, що сленг не тільки позначає явища, що суперечать моралі й закону, він виражає й певне ставлення до них - епічно-нейтральне, позитивне або ж не стільки зарозуміле й зневажливе. Таким чином, ми можемо говорити про емоційно-оцінну функцію сленгу.

У наступному прикладі з 6 розділу роману Дж.Д. Селінджера [61] багато слів мають вульгарно розмовне забарвлення, вони емоційні, експресивні й не

залишають жодного сумніву щодо взаємного почуття неприязні та навіть ненависті Стредлейтера й Голдена Колфілда:

«You don't even know if her first name is Jane or Jean, ya goddam moron!» [61, с.24] «- Ти ж навіть не знаєш, як її правильно звати - Джейн чи Джін, кретин нещасний!» [36];

«Now, shut up, Holden, God damn it - I'm warning ya,» he said, I really had him going. «If you don't shut up, I'm gonna slam ya one» [61, с.24] « - Заткай пельку, Голдене, трясця твоїй матері! Останній раз кажу. Я його таки доконав, гада. - Або ти заткнеш пельку, або я розвалю тобі голову!» [36].

У цьому діалозі вживається сленгізм «shut up» [61], який виражає сильний ступінь роздратування, компонент оцінки в ньому присутній, але він зміщений, оскільки негативне ставлення спрямоване не на те, щоб людина замовкла, а на те, що вона говорить. В словах сленгу обов'язково присутні всі типи конотацій: емоційний компонент здебільшого іронічний, презирливий і відповідно оціночний.

Особливо яскравим є емоційно-оцінне забарвлення сленгізмів, що відображають у мовленні різні негативні явища, властиві дійсності. І таких сленгізмів у повісті Селінджера трапляється чимало, це пов'язано з тим, що автор у такий спосіб наголошує на невдоволеності головного героя світом, що його оточує: Колфілд розчарований в людях, їхній брехливості й розумі безглуздості свого існування. Наприклад, «*goner*» [61, с.11] - пропаша людина /загублена річ [власний переклад]; «*to booze*» [61, с.18] - зловживати алкоголем [власний переклад]; «*rotten*» [61, с.27] - неприємний, огидний, бридкий [власний переклад]. Водночас у сленгу чимало слів, яким притаманний явно вульгарний відтінок і які використовуються лише з метою надати мові грубо-фамільярного тону («*bastard*» [61, с.9], «*damn*» [61, с.1], «*fuck*» [61, с.108]).

Згідно С. Пиркало, сленгізми являють собою «стилістичні синоніми слів і словосполучень літературного мовлення, вони ніколи не є єдиним засобом вираження тих чи інших понять. Саме тому вони ніби більш експресивні, ніж звичайні назви предметів. Експресивність їхня спирається на образність,

дотепність, несподіванку, інколи кумедне спотворення. Експресивна функція домінує над номінативною» [31, с.26].

Багатьом словам сленгу притаманні влучний гумор, гротескне підкреслення безглузлого або смішного боку позначуваних ними предметів або явищ: «*to chew the rag (fat)*» [61, с.15] - докладно обговорювати питання, бурчати [власний переклад]; «*yellow-belly*» [61, с.56] - боягуз [власний переклад]; «*to tickle the pants off someone*» [61, с.13] - уморити сміхом, потішити до смерті, розсмішити [власний переклад]; «*haif-assed*» [61, с.4] - безрезультатний, пересічний, безглуздий [власний переклад].

Головний герой повісті «Ловець в житті» - підліток. Він навчається у школі, спілкується з однолітками і у своєму мовленні вживає такий різновид спеціального сленгу, як молодіжний, який дуже часто використовується молодими людьми, коли вони спілкуються між собою в невимушеній, неофіційній обстановці. До того ж розповідь іде від першої особи у вигляді щирого зізнання Голдена своєму другові-читачеві, тож будь-який юнак, що читає книжку, може легко ідентифікувати себе з героєм, у якому нічого немає ідеального, або принаймні без особливих зусиль зрозуміти його переживання, проблеми, з якими нерідко стикаються підлітки в реальному житті.

У мовленні головного героя величезна кількість слів із молодіжного сленгу, наприклад: «*to get (give) the ax*» [61, с.2] - бути виключеним із навчального закладу [власний переклад]; «*wise guy*» [61, с.28] - всезнайка [власний переклад]. Говорячи про експресивність сленгу, потрібно зазначити, що нерідко велике значення має контекст, реальна мовна ситуація. Інакше кажучи, все залежить від того суспільства, в якому вживається сленгізм. Його експресивність буде вищою, якщо він використовується серед носіїв сленгу.

Суспільне або індивідуальне ставлення до того чи іншого типу мовлення відіграє важливу роль. Однак, на погляд К. Бондаренко, крім цього, велике значення має «соціальна, внутрішньомовна, ідіолектна, вікова вмотивованість тих чи інших мовних засобів, слів і значень. Одиниці спеціального сленгу пов'язані із соціальною стратифікацією суспільства і, зрештою, з тими чи

іншими аспектами його соціальної диференціації - соціально-групової, професійної, соціально-демографічної тощо» [3, с.144]. Володіння тим чи іншим спеціальним сленгом є наслідком приналежності до тієї чи іншої групи, а часом - до кількох груп, а інколи відображає життєвий шлях людини. Вступаючи в контакт із представниками інших груп, ці люди поширюють сленг. Водночас одиниці спеціального сленгу - жаргонізми й арготизми - відображають спеціальні настанови членів соціальної групи, їхній світогляд.

Цілком очевидно, що про інтереси тієї чи іншої групи ми можемо судити за тематикою сленгової лексики - розкривається система культурних, етичних, естетичних, соціальних уподобань носіїв спеціального сленгу.

Так, у результаті дослідження мовлення головного героя повісті та його однолітків ми виявили такі тематичні групи лексичних одиниць, що вочевидь свідчать про інтереси Голдена та його друзів:

1. «алкоголь, алкогольні напої» - обширна лексико-семантична група; синоніми групуються навколо нейтральної домінанти ряду «п'яний», «у стані алкогольного сп'яніння»: *«tight»* [61, с.21], *«oiled»* [61, с.98], *«crooked»* [61, с.46], *«stinking»* [61, с.24], *«booze hound»* [61, с.17];

2. «сексуальні стосунки»: *tail* [61, с.49], *«to rush somebody»* [61, с.76], *«to get wise with somebody»* [61, с.43], *«flit»* [61, с.46], *«horny»* [61, с.34], *«to neck»* [61, с.42];

3. «частини тіла»: *«knockers»* [61, с.47], *«butt»* [61, с.40];

4. «бійка»: *«to rough up»* [61, с.7], *«to scrag»* [61, с.56], *«to slam»* [61, с.24], *«to sock»* [61, с.23];

5. «гроші»: *«rocks»* [61, с.30], *«buck»* [61, с.1], *«dough»* [61, с.1], *«stuff»* [61, с.2], *«single»* [61, с.18], *«to haul in»* [61, с.58], *«to shell out»* [61, с.53];

6. «стосунки між людьми, оцінка»: *«dopey»* [61, с.39], *«rat»* [61, с.2], *«snotty»* [61, с.31], *«sharp»* [61, с.5], *«nut»* [61, с.12], *«slob»* [61, с.2] та ін.

Аналіз зазначеного вище дозволив нам констатувати, що саме одиниці спеціального сленгу відображають притаманне членам будь-якої групи почуття

солідарності або навіть вороже, неприязне, глузливе ставлення до сторонніх. Це протиставлення «своїх» «чужим» знаходить відображення в серії пейоративних сленгізмів, які застосовують щодо чужинців, не здатних стати «своїми», влитися в ту чи іншу групу.

Наприклад, якщо розглядати молодіжний сленг, то слід зважати на те, що молодь - це люди найрізноманітніших занять, пристрастей і переконань, рівня освіти. Тому й молодіжний сленг так само неоднорідний, як і сама молодь. Він запозичує з інших сленгів (кримінального, програмістського, хіпі, спорту тощо) елементи, які найбільше відповідають системі цінностей та естетичним уподобанням певної групи.

Так, Голден вживає слова з акторського сленгу (*«to go into this nodding routine»* - розкланятися [власний переклад]), з царини психоаналізу (*«exhibitionist»* [61, с.16] - людина, що любить випендрюватися [власний переклад]), спортивного сленгу (*«to sink»* [61, с.16] - закидати м'яч у кошик [власний переклад]), *«Flys Up»* [61, с.64] - гра в м'яч [власний переклад]), із жаргону джазистів (*«lick»* [61, с.41] - імпровізація [власний переклад]), *«licorice stick»* [61, с.41] - кларнет [власний переклад]). Отже, спеціальний сленг виконує захисну функцію, залишаючись у деяких випадках малозрозумілим для оточуючих.

О. Медвідь називає ідентифікаційну функцію *«сигнальною»*. Суть її полягає в тому, що сленг є «своєрідним паролем, який дає змогу впізнати «свого» серед інших (а також за манерою розмови, жестами), він полегшує пошук потрібних осіб, допомагає встановлювати й підтримувати специфічні контакти» [24, с.80]. Під час розмови мовець сигналізує про «себе, про світ, який його оточує, за його мовленням складається чітке уявлення про його соціальне становище, вік, регіональне походження (оскільки для певної говірки характерні певні фонетичні, граматичні, лексичні риси)» [24, с.81].

МП мовець підкреслює готовність підтримувати контакти з членами цієї групи. Так, Голден без зусиль розуміє сленгізми, які вживає Стредлейтером (*«I'll be up the creek»* [61, с.15] - «Мені здорово попаде» [36], *«buddy»* [61, с.15]

- «друг» [36], «*sharp*» [61, с.16] - «чудово» [36]), і відповідає йому в тій самій манері з використанням сленгу. Таке спілкування для обох учасників розмови здається природним і не замінним.

Дейктична функція, як правило, актуалізується в художній літературі. Сленгізми, які вживає той чи інший персонаж, якоюсь мірою характеризують його особистість, приналежність до певної групи людей. І в цьому простежується зв'язок цієї функції з *ідентифікаційною*, націленою на впізнання «свого» серед «чужих», як було зазначено вище. Вживання сленгізмів у мовленні героїв надає розповіді певного колориту, характерного для цієї групи, ця лексика вживається для типізації мовленнєвих портретів персонажів та їхніх соціальних ролей [24, с.82].

У повісті «Ловець в житті» [36] описується сцена знайомства Голдена з повією Сані в готелі Нью-Йорка. На запитання, скільки Голдену років, він відповідає, що йому двадцять два, і це викликає сміх у дівчини: «*Like fun you are*» [61, с.51]. Але Колфілду ця фраза здалася несподіваною, бо в нього вже склалося уявлення про поведінку і манеру розмовляти (зокрема, про вживання сленгу в мові), характерну для повій: «*It sounded like a real kid. You'd think a prostitute and all would say «Like hell you are» or «Cut the crap» instead of «Like fun you are»*» [61, с.51]

Функція *економії часу* пов'язана з тим, що сленг «допомагає економити час і місце - простір написання». Засобом реалізації цієї функції, на думку С. Пиркало, є аббревіація [31, с.27]. У Селінджера також можна зустріти такі скорочення: «*dorm*» [61, с.3] (dormitory) - спальний район, «*Pencey prep*» [61, с.1] (preparatory school) - закрита школа-інтернат для хлопчиків із заможних сімей, «*bud*» (*buddy*) [61, с.9] - друг, «*butt*» (*buttocks*) [61, с.40] - сідниці, аббревіатура «*BB guns*» [61, с.53] - дрібнокаліберні рушниці.

Отже, під час дослідження ми переконались, що сленг у мовленні виконує найрізноманітніші функції, але найважливішою з них є *експресивна*. Це пов'язано з тим, що на думку деяких дослідників сленг - форма мови, що завдячує своїм походженням бажанню людської особини відхилитися від

звичайної мови, нав'язаної нам суспільством, бажанням потішитись. За допомогою сленгу головний герой Голден Колфілд висловлює свою відразу до всього на світі, зокрема й до себе. Всі функції сленгу тісно пов'язані між собою: комунікативна та номінативна, експресивна та емоційно-оціночна тощо.

Висновки до розділу 1

Під час нашого дослідження було визначено, що мовленнєвий етикет - це система соціально обумовлених і національно специфічних мовних знаків та правил їх використання, прийнятих у певному суспільстві для забезпечення ефективного мовного контакту і підтримання спілкування в емоційно позитивному тоні, відповідно до конкретної мовної ситуації.

Встановлено, що мовленнєвий етикет є багатогранною системою, яка відображає соціальні та культурні традиції кожного суспільства. Він містить в собі не лише стійкі формули ввічливості, але й невербальні засоби спілкування, які доповнюють і підсилюють зміст мовлення. Важливість мовленнєвого етикету полягає в його ролі як регулятора мовленнєвої поведінки, що сприяє підтримці гармонійних відносин між співрозмовниками та збереженню соціальної стабільності. Різні підходи до вивчення цієї теми дозволяють глибше зрозуміти національні особливості культури спілкування та ментальності народу, а також роль етикету в сучасному суспільстві.

Констатовано, що англійський мовленнєвий етикет складається з особливих слів і виразів, які надають ввічливу форму англійському мовленню, а також з правил їх використання в різних ситуаціях спілкування. У англійському суспільстві спілкування здійснюється на трьох рівнях ввічливості: офіційному, нейтральному та фамільярному, кожен з яких має свій стиль мовлення.

Обґрунтовано, що етикетні формули є важливими елементами мовленнєвого етикету, що виконують зокрема комунікативну та когнітивну функції, слугують інструментом для підтримки доброзичливих стосунків і вираження поваги між учасниками спілкування. Використання етикетної

лексики відповідає вимогам сучасного суспільства та відображає його культурний розвиток. Важливими аспектами вибору етикетних формул є тема розмови, час, місце і соціальні ролі співрозмовників, що визначають характер і тональність комунікації.

Під час аналізу невербального спілкування виявлено, що його елементи відіграють важливу роль у жанрах мовленнєвого етикету, оскільки вони доповнюють і підсилюють вербальні комунікації, допомагаючи ефективніше передавати емоції, наміри та ставлення.

Аналіз невербального спілкування в обох романах, Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» та Е. Бронте «Незнайомка з Віддфел-Голу», показав, що його елементи відіграють важливу роль у підтримці та підсиленні вербальної комунікації. У «Ловці у житті», невербальні сигнали, такі як жести, міміка і тон голосу, часто використовуються для підкреслення емоційної нестабільності та внутрішніх переживань головного героя, Голдена Колфілда. У «Незнайомці з Віддфел-Голу», невербальні елементи мають більш формальний характер, що відображає строгі соціальні норми вікторіанської епохи.

Встановлено, що сленг є важливим інструментом неформального спілкування, який відображає соціальну приналежність мовців. Використання сленгу демонструє адаптацію до комунікативних ситуацій і допомагає створювати неформальні, часто дружні стосунки між співрозмовниками. Водночас, з позицій мовленнєвого етикету, сленг вимагає обережного використання, оскільки залежно від соціального контексту та рівня ввічливості його застосування може бути як прийнятним, так і недоречним.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТИКЕТНИХ ФОРМУЛ У РОМАНІ ДЖ. Д. СЕЛІНДЖЕРА «ЛОВЕЦЬ У ЖИТІ» ТА Е. БРОНТЕ «НЕЗНАЙОМКА З ВІЛДФЕЛ-ГОЛУ»

2.1. Методика організації дослідження

Методи дослідження є важливим елементом у будь-якій науковій діяльності, зокрема у вивченні ЕФ у літературних творах. Для перекладознавства та суміжних лінгвістичних дисциплін особливо важливими є точність і достовірність отриманих результатів. Помилкові висновки можуть бути наслідком недостовірних даних, що підкреслює важливість вибору відповідних методів дослідження, які відповідають меті та умовам роботи.

Дослідження оригіналів творів Дж. Д. Селінджера та Е. Бронте та їх українських перекладів дозволяє нам більш глибоко зрозуміти специфіку МЕ в різних культурних контекстах. Адже на нашу думку, переклад не є простим перенесенням слів з однієї мови в іншу - він також охоплює адаптацію культурних, соціальних та ЕФ до іншої мовної та культурної реальності. Особливості мовної поведінки персонажів можуть по-різному сприйматися в англійській та українській культурах, що робить переклад не менш важливим аспектом дослідження ніж безпосередньо ФЕ.

Завдяки вивченню МЕФ обох творів та порівнянню їх перекладів українською ми можемо аналізувати, як змінюються ЕФ в залежності від культурних і мовних норм [44, с.172]. Це також дозволяє виявити, які елементи оригінальних творів залишаються незмінними, а які трансформуються під час перекладу, що важливо для розуміння міжкультурної комунікації і перекладацьких стратегій.

Очевидно, що вибір методів будь якого дослідження залежить від характеру аналізованого матеріалу та поставлених завдань. Загалом науковці розрізняють всезагальні, загальнонаукові та конкретно-наукові методи, що використовуються залежно від типу дослідження.

С. Ноговська наголошує, що метод є «способом пізнання та вивчення різних явищ природи і суспільного життя. Він охоплює сукупність прийомів і операцій, які застосовуються для досягнення конкретних цілей дослідження» [29, с.385]. Таким чином, методологія дослідження етикетних формул в романах Дж. Д. Селінджера [36] та Е. Бронте [54] полягає в комплексному використанні теоретичних і практичних прийомів для аналізу ЕФ та їхніх соціокультурних аспектів.

У цьому підрозділі акцент робиться на виборі методів, які дозволяють глибше розкрити мовні засоби ввічливості у двох різних культурних контекстах - повоєнної Америки та вікторіанської Англії.

Основні ознаки методу полягають у тому, що об'єкти, процеси або явища аналізуються у взаємозв'язку та взаємозалежності, у динаміці й розвитку [29, с.385]. На нашу думку, важливо враховувати перетворення кількісних змін у якісні, які можуть викликати різкі переходи від одного стану до іншого через внутрішні протиріччя та боротьбу протилежностей.

До загальнонаукових методів науковці відносять широкий спектр як теоретичних, так і прикладних підходів. Під час написання магістерської роботи ми використовували такі загальнонаукові методи як аналіз, синтез, емпіричного дослідження, такі як порівняння та опис, метод лінгвістичного спостереження та суцільної вибірки.

Аналіз, як метод дослідження, може бути використаний для вивчення ЕФ у романах Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» та Е. Бронте «Незнайомка з Віддфел-Голу» шляхом поділу текстів на окремі елементи - МА, що відображають МП героїв. Зокрема, цей підхід дозволяє дослідити формули ввічливості, звертання, вибачення та прохання, виявляючи відмінності між англійською мовою ХІХ і ХХ століть, а також відтінки соціальних і культурних норм, які впливають на використання МФ у двох романах. Аналіз таких формул дає змогу оцінити, як вони перекладаються, і як це відображає стиль та епоху кожного автора.

Синтез є методом, який об'єднує окремі частини в єдине ціле, допомагаючи виявити зв'язки між ними та дослідити об'єкт як цілісність. Цей метод був корисним для групування практичного матеріалу під час дослідження. Аналіз і синтез тісно пов'язані між собою, утворюючи єдність протилежностей. Залежно від рівня пізнання об'єкта та глибини дослідження, аналіз і синтез можуть бути різного типу: зворотний або елементарно-теоретичний, прямий або емпіричний, структурно-генетичний.

Серед загальнонаукових методів ми окремо виділили методи емпіричного дослідження, такі як порівняння та опис. Порівняння є одним із найпоширеніших методів пізнання. Воно полягає в установленні подібностей та відмінностей між об'єктами й явищами, а також у виявленні спільних рис, притаманних декільком об'єктам.

Науковці вважають метод порівняння ефективним за умови дотримання певних вимог: порівнювати можна лише ті явища, між якими існує об'єктивна спільність, і порівняння має здійснюватися за найбільш значущими характеристиками.

У нашому дослідженні метод порівняння використовувався не лише для аналізу та зіставлення ЕФ в оригінальних англійських творах та їх українських перекладах, що дозволило нам виявити подібності й відмінності в мовній поведінці персонажів різних культур, але й для розуміння, як перекладачі адаптували ці форми до української мови та культури.

Завдяки порівнянню ми маємо можливість оцінити, як соціокультурні фактори впливають на переклад ЕФ, виявити особливості перекладацьких рішень у відтворенні МЕ та зіставити ЕФ в оригіналах обох творів - «Ловець у житті» Дж. Д. Селінджера [36] та «Незнайомка з Вілдфел-Голу» Е. Бронте [54]. Це дозволило простежити, як МЕФ використовуються в різних соціокультурних і часових контекстах.

Порівняння ЕФ досліджуваних творів зокрема допомогло виявити відмінності у комунікативних стратегіях, притаманних американському суспільству середини ХХ століття та англійському вікторіанському – ХІХ

століття. Завдяки цьому методу стало можливим аналізувати, як МН та етикет відображають соціальний статус, стать, вік та соціальні ролі персонажів у різних культурах.

Описовий метод полягає у фіксуванні результатів дослідження та накопиченні нових емпіричних знань. Він дозволяє охарактеризувати суттєві та несуттєві риси об'єктів. Як загальнонауковий метод він дозволив зафіксувати та систематизувати МФ звертань, прохання, вибачень, які використовують герої, а також охарактеризувати їх суттєві риси. Завдяки чому ми спробуємо отримати точні та детальні відомості про вживання ЕФ, розкрити соціокультурні відмінності у МП персонажів та порівняти їх в межах двох різних епох і стилів.

Зіставний метод - це набір прийомів, що використовуються для дослідження й опису мови через систематичне порівняння з іншою мовою, з метою виявлення її унікальних характеристик. Він застосовується до вивчення будь-яких мов, як споріднених, так і неспоріднених. Подібно до описового методу, зіставний метод зосереджений на вивченні сучасного або конкретного стану мови. Основною метою цього методу є аналіз мовної структури, з акцентом на схожості та відмінності.

Зіставний метод у нашій роботі дасть змогу виявити подібності та відмінності у вживанні ЕФ у романах Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» та Е. Бронте «Незнайомка з Віддфел-Голу». Завдяки цьому методу ми порівняємо МП персонажів, їхні способи звернення та ввічливі формули в різних соціальних і культурних контекстах. Це дозволить нам показати, як ЕФ відображають суспільні норми та цінності двох різних епох, а також вплив соціальних ролей на використання МС.

Метод лінгвістичного спостереження - один із базових методів дослідження мови, який полягає у спостереженні за мовними явищами та їхнім використанням у природних умовах комунікації. Він охоплює збір мовленнєвих даних без втручання в процес мовлення, тобто вивчає мову у її природному функціонуванні: у розмовах, текстах, письмових документах тощо. Цей метод

допомагає вивчати МО (слова, фрази, речення) у контексті їхнього використання, аналізувати МП, зокрема, ЕФ та комунікативні стратегії. Він використовується як на етапі збору матеріалу, так і під час його аналізу, коли дослідник вивчає закономірності вживання мовних елементів, особливості їхньої форми та функції у певному мовному середовищі.

Метод суцільної вибірки - це спосіб збору даних, за якого дослідник аналізує всі наявні одиниці матеріалу, що відповідають певним критеріям. Суцільна вибірка забезпечує максимально повне охоплення досліджуваного матеріалу, дозволяючи отримати точні і детальні результати без втрати інформації.

Також важливою складовою наукового процесу є аргументування - логічний процес, що полягає в доведенні істинності певних суджень за допомогою аргументів або доказів. Аргументація є ефективною, коли предмет доказу чітко сформульований і підкріплений коректно підібраними доказами.

Методика організації дослідження ЕФ в романах Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» [36] та Е. Бронте «Незнайомка з Відлфел-Голу» [54] в межах теми «Мовленнєвий етикет у літературі та міжособистісному спілкуванні: соціолінгвістичний підхід» складається з кількох етапів:

1. *Теоретичний огляд літератури.* На початку дослідження ми ознайомилися з основними науковими працями, що стосуються МЕ.

2. *Визначення ключових ЕФ.* На цьому етапі ми спробуємо ідентифікувати ЕФ, що використовуються у романах, а саме - звернення, привітання, прощання, вибачення та інші мовні акти ввічливості. Особливу увагу, на наш погляд, слід звернути на те, як ці формули змінюються залежно від ситуації спілкування, соціальних умов та контексту.

3. *Аналіз міжособистісного спілкування* дасть змогу дослідити відносини між героями обох романів через призму МЕ. Наприклад, у «Ловці у житті» можна проаналізувати, як головний герой Голден Колфілд використовує МЕФ, щоб висловити відчуження від соціуму, або ж його формули як вираз невдоволення і протесту проти суспільних норм. У романі «Незнайомка з

Вілдфел-Голу» ЕФ можуть відображати соціальні рамки поведінки та роль гендеру у комунікації персонажів.

4. *Соціолінгвістичний підхід.* Важливий аспект дослідження - це розуміння, як МЕ відображає соціальні та культурні норми, що панували на момент написання романів. Наприклад, у романі Е. Бронте МЕ є віддзеркаленням соціальних ролей та обмежень, з якими стикаються герої, зокрема жінки. Натомість у Селінджера МФ можуть мати більш бунтівний, протестний характер.

5. *Порівняльний аналіз.* На даному етапі дослідження слід порівняти МЕФ в обох романах. Це допоможе виявити подібності та відмінності у відображенні міжособистісних стосунків у різних культурних контекстах - вікторіанська Англія Бронте проти повоєнної Америки Селінджера.

6. *Висновки.* На основі отриманих даних формуються висновки щодо ролі МЕ у формуванні літературних персонажів та їх взаємин. Результати можуть розкрити, як мовні формули не лише відображають, але й підкреслюють соціальні, культурні та психологічні аспекти комунікації у творах.

Отже, для створення власної класифікації етикетних формул ми проаналізували оригінальний текст роману «The Catcher in the Rye» [61] Дж. Д. Селінджера. Під час дослідження було встановлено, що події роману розгортаються в другій половині XX століття в Америці. Відповідно, мова персонажів у романі відрізняється від сучасної англійської. Важливо також зазначити, що мова більшості героїв, серед яких підлітки та люди нижчого соціального статусу (такі як таксисти, злочинці, повії, артистки шансону), містить велику кількість слів-паразитів, нецензурну лексику та грубу розмовну мову, багату на скорочення.

За допомогою методу лінгвістичного спостереження були ідентифіковані етикетні формули та типи звернень. Варто зауважити, що запропоновані приклади й наша класифікація мовних формул базуються на частотності використання певних слів та виразів у досліджуваному романі. Оскільки мова наприклад, персонажів «Ловця в житі» [36] здебільшого не відповідає

літературній нормі англійської мови, загальнозживаних етикетних формул у романі Дж. Д. Селінджера небагато. Однак, зважаючи на те, що певні слова та фрази повторюються, ці одиниці ми класифікуємо як елементи МЕ на основі романів Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» [36] та Е. Бронте «Незнайомка з Вілдфел-Голу» [54].

Отже, як показали наші спостереження під час дослідження, МЕ має особливу структуру, що охоплює кілька ключових компонентів:

1. *Соціальна інформація:*

- вік людини;
- соціальний статус;
- стать;
- освіта і виховання;
- професія.

2. *Специфіка мовної поведінки.*

Водночас, як ми зазначили у теоретичному розділі, мовленнєве спілкування містить принципи, такі як якість та кількість повідомлення, відповідність інформації, зрозумілість комунікації та ввічливість. Додатково враховується психологічний аспект спілкування.

Всі ці характеристики чітко проявляються у письмовій мові, хоча не всі ЕФ передають інформацію безпосередньо. Часто й густо вони демонструються завдяки безпосередньо тексту або діалогам. Це можна побачити на прикладі МЕ в письмовій формі англійської мови, зокрема в романі Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті». Мовні засоби, використані в романі, яскраво ілюструють специфіку етикету, особливо в мові головного героя, 16-річного Голдена Колфілда.

Як і у випадку з романом Дж. Д. Селінджера, МФ у романі Е. Бронте відображають соціальну інформацію за допомогою віку, статі та статусу. Проте, на відміну від «Ловця у житті», де мовлення більш індивідуалізоване та емоційне, у «Незнайомці з Вілдфел-Голу» ЕФ слугують підтримці соціального порядку та стабільності. Спілкування між персонажами часто залежить від

їхнього соціального стану і здебільшого залишається формальним навіть у конфліктних ситуаціях.

Етикет у романі «Незнайомка з Віддфел-Голу» також чітко визначає межі поведінки чоловіків і жінок. Наприклад, головна героїня Гелен Грем змушена дотримуватися певних соціальних правил у своїх взаєминах із чоловіками, що обмежує її можливість відкрито висловлювати свої почуття та думки. Однак у її мовленні можна помітити відтінки протесту проти цих соціальних обмежень, подібно до того, як Голден Колфілд висловлює своє невдоволення суспільними нормами у «Ловці у житті».

Отже, порівняння ЕФ у двох романах дозволяє простежити різні підходи до МЕ та його роль у формуванні міжособистісних стосунків. У «Ловці у житті» мовлення відображає бунт проти суспільства, тоді як у «Незнайомці з Віддфел-Голу» - суворе дотримання соціальних норм вікторіанської епохи.

2.2. Загальноживані етикетні формули

У романі Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» зустрічаються певні ЕФ, хоча їх кількість є досить обмеженою. На жаль, значна частина мови персонажів складається з розмовної, низької лексики, де навіть дорослі нехтують загальноприйнятими нормами літературної англійської мови. Незважаючи на це, в тексті можна виявити деякі загальноприйняті етикетні формули. Наприклад:

1. Формули вітання.

В англійській мові прийнято починати спілкування з вітання. Однією з найпоширеніших формул є «*Hello!*», що має значення «*вітаю*» або «*привіт*» [3, с.145]. У романі Дж. Д. Селінджера ця лексема зустрічається 21 раз.

Приклади з тексту:

«- *Hello?*» *I said* [61, с.35] « - *Алло!* - *зукаю*» [36]

«- *Hello,*» *this woman's voice said. None too friendly, either* [61, с.35] « - *Алло!* - *відповів жіночий голос. Щоб дуже привітно, то ні*» [36].

Цікаво, що О. Логвиненко, відомий український перекладач під час роботи з оригіналом роману Дж. Д. Селінджера обрав переклад «*Hello*» як «*Алло*», ймовірно через те, що в українській мові слово «*Алло*» часто й густо використовується під час телефонних розмов для встановлення зв'язку.

Оскільки в наведених прикладах слово «*Hello*» вживається в контексті телефонної розмови, вибір слова «*Алло*», на наш погляд, є більш природним і відповідає мовній традиції української мови, адже «*Алло*» передає ту ж саму функцію контакту і відповіді на дзвінок, що й «*Hello*» в англійській мові, і тому є адекватним перекладом в цьому контексті.

«Hello,» I said when somebody answered the goddam phone» [61, с.81] « - Алло! - гукнув я, коли хтось підійшов до того каторжного телефону» [36].

Синонімом до «*Hello*» є вигук «*Hi*», який належить до фамільярної лексики і використовується у неформальних колах (серед друзів, однокласників). В англійському словнику його визначено як «використовується для дружнього вітання або привернення уваги» (informal) [53].

Приклади з тексту:

«Hi,» I said, but I didn't look up from my book [61, с.11] - «Привіт», - сказав я, але не підняв очей від книги» [36].

«Hi,» he said. [35] « - Хто це дзвонить?» - питає вона [36].

«Hi,» she said when she got up close [61, с.10] - «Привіт», - сказала вона, коли підійшла ближче [36].

Після вітання в англійській мові зазвичай слідує короткий обмін репліками, де кожен запитує: «*How are you?*» Стандартна відповідь на це питання: «*I'm fine, thanks, and you?*»

Розглянемо кілька прикладів таких мікродіалогів в романі Дж. Д. Селінджера:

«How've you been, Mrs. Spencer?» I said again, only louder, so she'd hear me. «I've been just fine, Holden.» She closed the closet door. «How have you been?» [61, с.3] « - То як ваше здоров'я, місіс Спенсер?» – знов питаю я, тільки вже

голосніше, щоб вона почула. - Нівроку, Голдене, нівроку. - Місіс Спенсер причинила шафу. - А як твої справи?» [36]

«Sally?» I said. «How are ya?» «Holden! I'm fine! How are you?» [61, с.57]. - Саллі? - кажу. Як там у тебе? У мене все нормально. А в тебе?» [36] «Swell. Listen. How are ya, anyway?» «Fine,» she said [61, с.57] « - Прекрасно! Чуєш, серйозно, як там у тебе? Що в школі? - Нормально, - каже. - Ну, сам знаєш» [36]

У цих прикладах ми бачимо використання сленгу, такого як «ya» замість «you», що характерно для неформального спілкування між дітьми та підлітками.

«How are you, Mr. Antolini? How's Mrs. Antolini?» «We're both just dandy» [61, с.98] « - Як поживаєте, містере Антоліні? Як місіс Антоліні?» [36]

Отже, в англійській мові під час вітання на формальному рівні використовується вигук «Hello!», тоді як для близьких людей частіше вживають «Hi!». Після привітання зазвичай слідує стандартний обмін репліками, де англійці питають один одного про справи не стільки через зацікавленість, скільки через культурну традицію. Загалом, формули вітання виглядають так, як показано на рис. 2.2.1

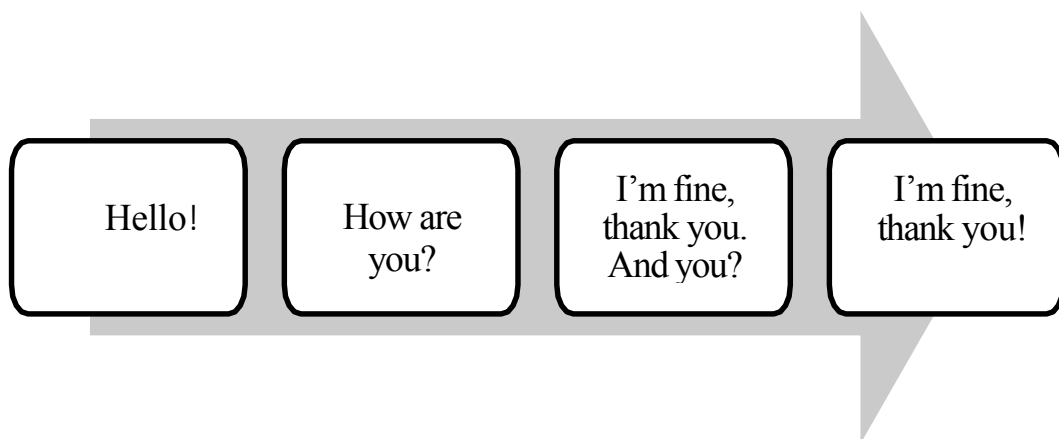

Рис. 2.2.1 Етикетна формула вітання в англійській мові

У романі Е. Бронте «Незнайомка з Віддфел-Голу» МФ вітання також є важливими елементами комунікації та відображають соціальні норми та взаємини між персонажами. Формули вітання використовуються для

підкреслення ввічливості, офіційності або дружнього ставлення між героями, і можуть змінюватися залежно від соціального статусу та близькості між ними. Наприклад, вітання «*Good-morning*», яке зустрічається в романі 8 разів або «*Good-evening*» (4 рази). Загалом, вітання у «Незнайомці з Відлфел-Голу» використовуються не часто, тому що оповідь роману здебільшого йде у формі переказу щоденника головної героїні - Гелен Грем.

«Good-morning, Mr. Markham», said she; and without another word or glance, she withdrew, with her child, into the garden; and I returned home, angry and dissatisfied - I could scarcely tell you why, and therefore will not attempt it [50, c.17] « - Доброго ранку, містере Маркгаме! - сказала вона і пішла зі своєю дитиною у сад; а я повернувся додому, розгніваний і незадоволений - сам не знаю чому, тож і не намагатимуся тобі це пояснити» [54, с.7].

У цьому прикладі бачимо формальне вітання, що відображає дистанцію та офіційність у відносинах між Гелен і Маркгамом. Використання звертання «*містере Маркгаме*» свідчить про повагу до соціального статусу співрозмовника. Проте відсутність подальшої взаємодії після вітання і швидке завершення розмови через мовчання підкреслюють певну напруженість у їхніх стосунках, навіть за дотримання формальних норм етикету.

«Good-morning, Esther,» said I, taking her hand and giving it a severe squeeze» [50, c.208] «Доброго ранку, Естер, - сказала я, узявши її за руку» [54, с.112]

Це вітання є менш формальним, адже головна героїня звертається до Естер без використання прізвища або титулів, що вказує на більшу близькість між ними. Додатково, фізичний контакт через потиск руки підсилює інтонацію цього привітання, робить його більш емоційним і значущим. Така форма вітання є характерною для осіб, між якими існує тепліші або дружніші відносини.

«Отже, доброго ранку» [50, с.85] «*Well, good morning*» [54, с.219].

Цей приклад демонструє більш невимушену та дружню форму привітання, що супроводжується усмішкою і жестом пропонування руки. Це

вітання демонструє легкість і відкритість спілкування між персонажами. Замість офіційного звертання тут використано просте і коротке «*доброго ранку*», яке підкреслює позитивне ставлення та менш формальний характер взаємодії.

У 6-й главі роману «Незнайомка з Вілдфел-Голу» використовується фраза з етикетною формулою вітання «*Good evening*», а саме: «*She then bid me good evening and withdrew*» [50, с.36] «*Потім побажала мені доброго вечора і пішла*». [54, с.18].

Отже, етикетні формули вітання в романі «Незнайомка з Вілдфел-Голу» відображають характер відносин між персонажами та їхній соціальний статус. Формальні вітання з використанням титулів вказують на дистанцію або повагу до статусу співрозмовника, тоді як більш невимушені привітання демонструють дружність та близькість. Важливо зазначити, що привітання також несуть емоційне забарвлення, і навіть за зовнішньої дотриманості етикету, персонажі можуть проявляти внутрішню напруженість або невдоволення, як це бачимо у випадку з Маркгамом у першому прикладі.

Звісно, у романі «Незнайомка з Вілдфел-Голу» Е. Бронте не використовується вітання «*hello*» або «*hi*», як наприклад у романі «Ловець у житі» з кількох причин, пов'язаних з історичним, соціальним та мовним контекстом.

1. *Історичний контекст:* слово «*hello*» стало популярним лише наприкінці 19-го століття, коли його активно почали використовувати після винаходу телефону у 1870-х роках. Дія роману «Незнайомка з Вілдфел-Голу» відбувається в першій половині 19-го століття, коли це слово ще не було поширеним у щоденному спілкуванні. Щодо «*hi*», то це слово було ще менш поширеним і зазвичай вживалося в неформальних ситуаціях або як вигук для привернення уваги.

2. *Соціальні норми та етикет епохи:* у вікторіанську епоху, до якої належить час дії роману, існували суворі соціальні правила і формальності в комунікації. Привітання на кшталт «*hello*» або «*hi*» вважалися б занадто

простими і неформальними для офіційного спілкування між персонажами, особливо серед людей з вищих соціальних класів, які зображені у романі англійської письменниці. Замість цього використовувалися формули привітання «Good morning» або «Good afternoon», які демонстрували ввічливість, повагу та відповідність соціальним нормам.

3. *Відповідність літературному стилю:* літературний стиль, який використовувала Е. Бронте, орієнтований на відображення реалій того часу. Вона зберігає автентичність мови свого часу, використовуючи такі форми привітання, які були актуальними та прийнятними в англійському суспільстві початку 19-го століття.

Таким чином, відсутність «hello» та «hi» в романі зумовлена історичним періодом, соціальними нормами вікторіанської Англії та мовними особливостями, притаманними цьому часу.

2. *Етикетні формули прощання.*

Як уже зазначалося, в романі «Ловець у житті» дуже мало діалогів, які б суворо відповідали традиційним мовним шаблонам. У багатьох випадках головний герой Голден Колфілд не дотримується етикету: не вітається або не прощається, що є типовим для його поведінки. Автор навмисно уникає таких банальних речей, щоб підкреслити внутрішній світ персонажа, який більше захоплений внутрішніми монологам. Проте в романі все ж можна знайти кілька прикладів прощань.

Під час дослідження ми умовно класифікували англійські формули прощання на кілька категорій:

1. Побажання піклуватися про себе - «*Take care of you/your...*», наприклад, у романі Дж. Д. Селінджер: «*Take care of your grippe, now*» [61, с.2] «- Ви тільки глядіться після грипу» [36].

2. Власне прощання: «*Good-by, boy*» [61, с.8] « - Прощавай, хлопчику!» [36]

У творі «Незнайомка з Вільдфел-Голу» ми зустріли такі приклади:

«She concludes with «Goodbye, dear Helen. I am waiting anxiously for your advice□ - but mind you let it be all on the right side» [50, с.145] «Прощавай, дорога Гелено. З нетерпінням чекатиму на твою пораду - але пам'ятай, що вона має бути правильною» [54, с.77].

«Good-by, dear Frederick.» [50, с.274] «Прощавай, дорогий Фредеріку» [54, с.144].

«Goodbye. There now□ - there, Gilbert□ - let me go□ - here's Arthur; don't astonish his infantile brain with your madness» [50, с.309] «Прощавай. Ну ж бо... ну ж бо, Гілберте, відпусти мене! Он іде Артур, не лякай його своїм безумством» [54, с.159].

3. Відповідь на побажання та прощання:
«Thanks. Good night» I said. [61, с.36] « - Дякую. На добраніч» [36]

4. Побажання щастя:
«She yelled «Good luck!» at me the same way old Spencer did when I left Pencey» [61, с.108] «Баця ще закричала мені навздогін: «Щасту тобі!» - точнісінько, як ото каналія Спенсер, коли я їхав з Пенсі. Господи, як же я ненавиджу, коли навздогін мені кричать: «Щасту тобі!» Це мене просто вбиває» [36].

«- Good night Mr. Huntingdon» [50, с.13] «- На добраніч, містере Гантингтон, - холодно сказала я, проігнорувавши його запитання» [54, с. 54].

Ця формула є класичною етикетною формулою для прощання або закінчення зустрічі в вечірній час.

Ці мовні формули можна зобразити схематично, див. рис. 2.2.2

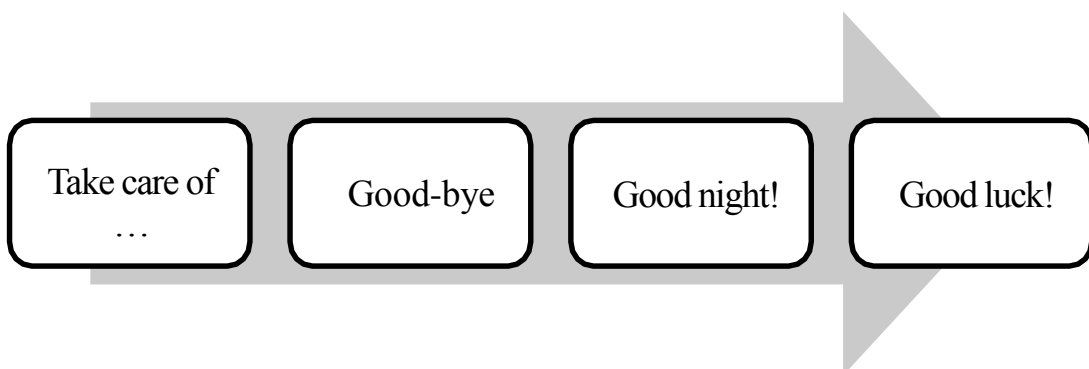

Рис. 2.2.2 Етикетна формула прощання в англійській мові

Отже, ЕФ прощання в романі «Ловець у житі» використовуються рідко, що відповідає характеру головного героя Голдена Колфілда, який часто порушує загальноприйняті норми поведінки. Його нехтування етикетом, зокрема уникнення прощань, підкреслює його внутрішню боротьбу та відчуженість від світу. Проте наявні приклади прощань, хоч і небагаточисленні, відображають реалії його взаємодії з іншими людьми, демонструючи певні емоційні зв'язки. У романі «Незнайомка з Вілдфел-Голу» ЕФ прощання використовуються частіше, що свідчить про дотримання більш традиційних соціальних норм у міжособистісних стосунках персонажів.

На наш погляд, в обох романах переклад ЕФ прощання зберігає ввічливий тон. Незважаючи на відмінності в характерах героїв та контекстах, перекладачі прагнули передати загальноприйняті форми ввічливості. У Селінджера, навіть за неформальних обставин і зухвалого тону Голдена, прощання не втрачають своєї етикетної форми. Водночас у Бронте формули прощання залишаються формальними та ввічливими, що підкреслює традиційні соціальні норми, характерні для її персонажів.

2.3. Звернення як невід'ємна частина етикетних формул

В англійській мові прийнято використовувати певні лексеми для звернень до особи залежно від її статі, віку та соціального статусу. В романах «Незнайомка з Вілдфел-Голу» та «Ловець в житі» зафіксовано загальноприйняті форми звернень, такі як:

1. Під час звернення до чоловіка: «*sir*» [50, с.28], «*monsieur*» [61, с.50], «*Mr.*» [61, с. 3], «*young man*» [61, с.81].
2. До жінки: «*Miss*» [50, с.10], «*Mrs.*» [61, с.9], «*lady*» [50, с.27].
3. До дитини: «*kid*» [61, с.11], «*boy*» [61, с. 3].

Водночас в романі Дж. Д. Селінджера зустрічаються й інші варіанти звернень, багато з яких використовуються щодо головного героя. Вибір слів змінюється залежно від того, хто до нього звертається. Наприклад: «*my boy*»

[61, с. 4], «*m'boy*» [61, с.4], «*old*» [61, с.4], «*dear*» [61, с.3], «*babe*» [61, с.17], «*buddy2*» [61, с.15], «*bud*» [61, с.17], «*Mac*» [61, с.33], «*fella*» [61, с.49] тощо.

Отже, вік, стать та соціальне положення є важливими чинниками, що визначають вибір лексики адресанта. Детальний аналіз тексту літературних творів виявляє ці тонкощі в культурі писемного мовлення та особливості мовної поведінки персонажів.

Формули прощання:

- а) «Take care of ...»
- б) «Good-by»
- в) «Good night!»
- г) «Good luck!»
- ґ) «Goodbye».
- д) «Good night»

1. Загальноприйняті звернення в англійській мові за статтю

Як зазначалося раніше, англійський мовний етикет передбачає використання певних слів для звернень, які залежать від статі та віку співрозмовника. У романі Селінджера головний герой, підліток, часто спілкується зі старшими чоловіками, тому найчастіше зустрічається звернення «*Mr*», яке має такі значення:

1. «*Mr*» - скорочена форма слова «*Mister*».
2. Використовується перед ім'ям чоловіка, коли звертаються до нього ввічливо або говорять про нього.
3. Титул, що вживається перед ім'ям або посадою чоловіка під час звернення.
4. Використовується перед іменником або прикметником для позначення того, що чоловік представляє певну якість або річ (у жартівливій формі) [22].

У романі «Ловець в житті» це звернення зустрічається 53 рази.

Приклади:

«How are you, Mr. Antolini?» [61, с.38] - Як поживаєте, містере Антоліні?» [36].

«What'd she say?» I asked Mr. Antolini. [98] «- Що вона сказала? - питаю в містера Антоліні» [61, с.24].

«Mr. Vinsons», I said [61, с.102] «- Гаразд, містерами Вінсонами» [36].

«Well, look, Mr. Cawffle. I'm not in the habit of making engagements in the middle of the night» [61, с.36] « – Ну гаразд, містере Колф. Але я не маю моди бігати на побачення серед ночі. Я ж бо працюю» [36].

«I asked her, on the way, if Mr. Cudahy - that was the booze hound's name - had ever tried to get wise with her» [61, с.43]. «Дорогою я запитав її, чи не чіпляється до неї містер Кюдехі - так звали того випиваку» [36].

«She was about sixty years older than Mr. Antolini, but they seemed to get along quite well» [61, с.97]. «Вона старша за містера Антоліні років так на шістдесят, але живуть вони, по-моєму, як одна душа» [36].

В романі Е. Бронте звернення «Mr» ми зустріли 83 рази. Наведемо декілька прикладів:

«I'm sure I'm glad you like it, sir» [50, с.28] «- Я справді рада, що він вам подобається, сер» [54, с.13].

«Mr. Markham» said she, her rapid utterance and heightened colour too plainly evincing her disquietude, «have you forgotten the fine sea-view we were speaking of some time ago?» [50, с.41] «- Пане Маркгаме, – сказала вона, у той час як її швидка манера говорити і яскравий рум'янець дуже відверто свідчили про її занепокоєння, - ви вже забули про той прегарний морський краєвид, який ми згадували кілька днів тому?» [54, с.21].

«But she is a very singular lady, Mr. Lawrence,» added she; «we don't know what to make of her□ - but I daresay you can tell us something about her, for she is your tenant, you know□ - and she said she knew you a little» [50, с.27] «- Але вона дуже своєрідна леді, пане Лоренс, - додала вона, - хтозна, як її розуміти, але, насмілюся сказати, ви можете розповісти нам що-небудь про неї, адже вона живе у вашому домі й казала, що трохи знає вас» [54, с.13].

Поряд із лексемою «*Mr*», в англійській мові також використовують інше звернення до чоловіків - «*sir*». У англійському тлумачному словнику це слово має такі значення:

- *A man entitled to be addressed as sir* - використовується як титул перед ім'ям лицаря або баронета, а раніше також іноді перед ім'ям священника.
- Використовується як зазвичай шанобливий спосіб звернення.
- Пишеться з великої літери - використовується як традиційна форма звернення в привітаннях листів.

Тобто, англійське «*sir*» застосовується для звернення до чоловіків, які старші за віком або мають вищий соціальний статус. У романі Дж. Д. Селінджера це звернення ми зустріли 28 разів. Наведемо приклади:

«*I'm very sorry, sir...*» he said, and beat it on me» [61, с.38] «Мені дуже шкода, сер... - сказав він і вдарив мене» [36].

«*Thanks a lot, sir*» [61, с.103] «Дуже дякую, сер» [36].

«*I'll drop you a line, sir. Take care of your grippe, now*» [61, с.9] «- Я вам напишу, сер. Ви тільки глядіться після грипу» [36].

«*Hello, sir,*» I said [61, с.4] «- Добрий день, сер! - привітався я» [36].

«*I'll drop you a line, sir*» [61, с.9] «Я вам напишу, сер» [36].

У романі А. Бронте звернення «*sir*» нам трапилося теж 28 разів. Наприклад:

«*Know anything of that family, sir?*» [298] «Знаєте щось про Гаргрейвів, сер?» [54, с.154]

«*No, sir, master went yesterday*» replied he, looking very alert» [50, с.294] «- Ні, сер, пан поїхав учора, - відповів він» [54, с.153].

«*Missis can't see any one to-day, sir - she's poorly,*» said she, in answer to my inquiry for Mrs. Graham [50, с.251] «- Пані нездужає, сер! - заявила вона» [54, с. 134].

«*And this and all, sir?*» said the astonished servant, referring to the half-finished picture» [50, с. 231] «- Усе оце, сер? - перепитав здивований слуга» [54, с.123].

Для звернення до жінок в англійській мові за правилами ME використовують скорочення «Mrs.», яке в тлумачному словнику означає: «Mrs» використовується перед ім'ям одруженої жінки, коли до неї звертаються або про неї згадують. Багато людей надають перевагу титулу «Ms» [18]. У «Ловці в житті» це звернення зустрічається 30 разів, наприклад:

«Hello, Mrs. Antolini» I said. I started to get up and all, but Mr. Antolini got hold of my jacket and pulled me back down. Old Mrs. Antolini's hair was full of those iron curler jobs, and she didn't have any lipstick or anything on. She didn't look too gorgeous. She looked pretty old and all...» [61, с.100] «- Здрастуйте, місіс Антоліні! - кажу. Я хотів був устати, але містер Антоліні схопив мене за курточку й потяг назад. У місіс Антоліні вся голова була в отих залізних трубочках для завивки, губи не підведені й т. д. Вигляд вона мала справді не дуже привабливий. Стара якась» [36].

«He gave Mrs. Antolini a kiss and she said good-by to me and went in the bedroom» [61, с. 100] «Він поцілував місіс Антоліні, вона попрощалася зі мною і пішла до спальні. Вони завжди цілувалися при людях» [36].

«Thanks a lot, sir. You and Mrs. Antolini really saved my life tonight» [61, с. 103] «- Дарма, я звик до куцих ліжок, - кажу. - Дуже вам вдячний, сер. Ви з місіс Антоліні справді рятували сьогодні мені життя!» [36].

«How are you, Mrs. Spencer?» I said» [61, с.3] «Як поживаєте, місіс Спенсер?» [36].

«How've you been, Mrs. Spencer?» I said again, only louder, so she'd hear me» [61, с.3] «- Як поживаєте, місіс Спенсер?» Я повторила, тільки голосніше, щоб вона мене почула» [36].

В романі «Ловець в житті» нам 5 разів зустрілося звернення «Miss», яке в англійській мові традиційно використовується для ввічливого звертання до молоді незаміжньої жінки та зазвичай вживається в офіційних або формальних ситуаціях. У соціолінгвістичному контексті «місс» може відображати повагу до статусу жінки. Наприклад:

«Now, Miss Wilmot, won't you give us some music to-night?» said he. «Do now! I know you will, when I tell you that I have been hungering and thirsting all day for the sound of your voice. Come! the piano's vacant» [54, с.108]. «- То як, міс Вілмот, заграєте ви нам сьогодні ввечері? запитав він. Прошу вас! Знаю, ви це зробите, якщо я вам скажу, що весь сьогоднішній день я відчував тугу за вашим голосом. Ходімо! фортепіано вільне» [54, с.54].

У романі «Незнайомка з Вілдфел-Голу» ми натрапили на це звернення 25 разів. Ось декілька з них:

«Oh, Miss! how could you say so to her!» cried Rachel [50, с.130] «О міс! як ви могли їй таке сказати! - вигукнула Рейчел» [54, с. 69]

«Why, you see, Mrs. Maxwell» he began.» [50, с.111] «- Але ж, розумієте, місіс Максвел, - почав він» [54, с.59]

«Poor Mrs. Graham looked dismayed, and attempted to make excuses, but Rose, either compassionating her lonely life, or anxious to cultivate her acquaintance, was determined to have her; and every objection was overruled [50, с. 41]

«Бідолашна місіс Грем виглядала збентеженою і намагалася знайти якусь відмовку, але Роза, чи то співчуваючи її самотньому життю, чи то бажаючи розвинути далі це знайомство, й слухати не хотіла ніяких заперечень. Вона сказала, що там будуть лише друзі, а найкращий краєвид відкривається з Кручі, до якої цілісіньких п'ять миль» [54, с.21].

«Ruin! Mrs. Markham!» [50, с.19] «Розпещеності! Місіс Маркгам!» [54, с.8].

В обох романах поряд з «Mrs.» та «Miss» також зустрічається варіант звернення до жінки з повагою - «lady». У тлумачному словнику «lady» визначається наступним чином:

1. «Політичний або формальний спосіб звернення до жінки.
2. Використовується як ввічливе позначення жінки-члена Палати громад.
3. Може вживатися як неформальне, іноді грубе звернення до жінки (північноамериканський варіант).

4. Жінка з високим соціальним статусом.
5. Ввічлива, пристойна або шляхетна жінка.
6. Титул, що використовується для жінок-персони, жінок-родичок дворян, дружин і вдов лицарів (у Великобританії).
7. Жінка, яка очолює домогосподарство» [60].

В аналізованому романі «Ловець в житті» «*lady*» вживається 19 разів, наприклад:

«*The principal didn't seem to be around, but some old lady around a hundred years old was sitting at a typewriter*» [61, с.108] «Самого директора ніде не було, однак за друкарською машинкою сиділа бабця - років сто» [36].

«*She was very nice about it, the old lady*» [61, с.108] «Бабця поставилась до мене дуже чуйно» [36].

Цікаво, що в англійській мові «*old lady*» може не мати строго негативного відтінку. Водночас український переклад «*бабця*» влучно відображає іронічний, можливо, трохи зневажливий тон, підкреслюючи емоційну дистанцію Голдена. Це дозволяє зберегти розмовний і неформальний характер його мови, який є важливою частиною характеру героя і стилю роману.

Цікавим здається приклад звернення «*What a lady, boy. A queen, for Chrissake*» [61, с.39]. «*Чи ба яка леді знайшлася! Королева, тряся твоїй матері!*» [36], в якому очевидно міститься іронічний підтекст. Слово «*lady*» тут вживається не для того, щоб підкреслити реальну вишуканість або витонченість жінки, а радше для висміювання або підкреслення її претензій на такий статус. В англійському тексті слово «*lady*» асоціюється із формальністю та повагою, однак у цьому випадку воно явно використовується саркастично.

Фраза «*a queen*» («*королева*») посилює цей іронічний ефект, зображуючи жінку як надмірно горду або таку, що поводить зверхньо. Переклад «*Чи ба яка леді знайшлася!*» влучно передає цей саркастичний тон, зберігаючи іронію та розмовний стиль. Вставка «*тряся твоїй матері*» додає емоційності та грубості, що підкреслює роздратування або зневагу мовця.

Отже, ці звернення в романі Селінджера демонструють, як слова, що зазвичай використовуються у ввічливих контекстах, можуть набувати зневажливого або іронічного забарвлення залежно від ситуації та інтонації.

В інших випадках, наприклад, під час опису більш вишуканих жінок або ситуацій, переклад «*lady*» як «*дама*» дозволяє зберегти відчуття більшої формальності і ввічливості, що відображає різні соціальні контексти та взаємодії між персонажами:

«*She'd wear white gloves and walk right between us, like a lady and all*» [61, с.37] «*А вона, каналія, натягне білі рукавички й пливе між нами, немов справжня леді, і взагалі*» [36].

«*All of a sudden, this lady got on at Trenton and sat down next to me*» [61, с.29] «*Раптом у Трентоні заходить якась дама й сідає поруч зі мною*» [36].

«*She'd give Allie or I a push or something, and say, Who? Who said that? Bobby or the lady*» [61, с.37] «*Тільки що - штовх Аллі або мене й питає: «Хто-хто? Хто це сказав - Боббі чи та жінка?»*» [36].

Наведені приклади стосуються звернення до осіб, які молодші за віком або статусом (учень до викладача, син до батька, хлопець до старшого чоловіка тощо). У таких випадках для звернення до чоловіків використовуються лексеми «*Mr*» і «*sir*», а для звернення до жінок - «*Mrs*», «*Miss*» та «*lady*».

Під час аналізу ЕФ звертання у романі «Незнайомка з Вільдфел-Голу» ми зустріли наступні приклади:

«*I shall probably be Lady Lowborough some day, and then you know, dear, I shall be in a saracity to inquire, «Don't you envy me?»*» [50, с.119] «- О Боже мій, ні! - вигукнула вона. - Колись я стану леді Лоубаре і тоді зможу запитати тебе: «Хіба ти мені не заздриш?»» [54, с. 63].

«*Do you mean by that, that your fancies are lost to me, and won by Lady Lowborough?*» [50, с.153] «- Ти хочеш цим сказати, що я втратила твою прихильність, а леді Лоубаре, навпаки, завоювала її» [54, с.82].

«I know that, my lady; and I think if my little wife were to follow the same plan, it would be better for us both» [50, с.183] «- Я знаю це, моя пані, тож якби моя жіночка теж цього дотримувалася, так було б краще для нас обох» [54, с.98].

Отже, в обох романах слово «*lady*» виконує різні соціолінгвістичні функції: у «Ловці в житті» воно передає неформальність та навіть іронію, тоді як у «Незнайомці з Вілдфел-Голу» підкреслює статус і формальні відносини, відображаючи соціальну ієрархію того часу.

З огляду на те, що в діалогах беруть участь обидві сторони, тому для звернення до осіб молодших за віком або статусом в обох романах використовуються такі терміни, залежно від статі:

В романах використовуються різні лексеми для звернення до осіб молодшого віку:

1. Для хлопчиків: «*boy*», «*young man*». «*Boy*» означає дитину чоловічої статі або в загальному, чоловіка будь-якого віку.

«Caulfield? Come in, boy» [61, с.4] «Колфілд? Заходь, хлопчику» [36].

«Have a seat there, boy,» old Spencer said. He meant the bed» [61, с.4] «- Сідай он там, хлопчику, - сказав Спенсер, кивнувши головою на ліжку» [36].

«What's the matter with you, boy?» old Spencer said» [61, с.6] «- Що це з тобою діється, хлопчику? - каже» [36].

«Come, my boy!» said he. «Are you too busy making love to my niece to make war with the pheasants?» [50, с.120] «- Ходімо, мій хлопчику! - мовив він. - Невже ти так захопився моєю небогою, що тобі немає коли воювати з фазанами?» [54, с.64]

«Oh, my dear boy! Surely, surely you are not so unforgiving as to carry your little differences to such a length as...»[50, с.80] «- О мій любий хлопчику! Звичайно, ти не такий лихопомний, аби роздувати ваші маленькі розбіжності, щоб...» [54, с.40].

«Arthur, if you're not a good boy I shall give you a glass of wine» [50, с.233] «Артуре, якщо ти не будеш хорошим хлопчиком, я дам тобі склянку вина» [54, с.125].

«*What on, my boy?*» [50, с.36] «- *Верхи на чому, мій хлопчику?*» [54, с.18].

«*Young man*» є формою звернення від дорослого до хлопчика. Цей вираз зустрічається в романі «Незнайомка з Вілдфел-Голу» 9 разів, в «Ловці в житті» всього один раз під час прояву роздратування: «*Sally's asleep, young man.*» *Call her tomorrow. Good night*» [61, с.81] «- *Саллі спить, юначе! Подзвоніть завтра. Добраніч*» [36].

2. Для дівчаток: «*girl*», «*young lady*».

«*Girl*» визначається як «молода жінка або дівчина» [50]. У романі Селінджера цей термін вживається кілька разів:

«*Where you girls from?*» *I asked her.*» [61, с.39] «- *А звідки ви, дівчата, приїхали? - питаю.*» [36].

«*Where you girls from?*» *I asked her again*» [61, с.39] «- *Звідки ви, дівчата, приїхали? - питаю вдруге*» [36].

«*Where you girls from?*» *Don't answer if you don't feel like it. I don't want you to strain yourself*» [61, с.39] «- *Звідки ви, дівчата, приїхали? Можете не відповідати якщо не хочете. Будь ласка, не завдавайте собі клопоту*» [36].

«*Young lady*» використовується дорослими під час звернення до дівчинки, зокрема роздратованими [50]. Цей вираз зафіксований в романі двічі, коли мати звертається до дочки:

«*Now, stop that. I saw the light, young lady*» [61, с.95] «- *Годі прикидатись! Я бачила, як у тебе горіло світло, люба моя!*» [36].

«*Phoebe, have you been smoking a cigarette in here? Tell me the truth, please, young lady*» [61, с.95] «- *Ти що - курила тут, Фібі?! Ану признавайся, люба моя!*» [36].

Приклад із твору Е. Бронте наступний: «*My dear young lady,*» *said he, bowing and smirking with great complacency, «I have your kind guardian's permission*□» [50, с.92] «- *Люба моя панночко, - сказав він, вклоняючись і самовдоволено посміхаючись, - я маю дозвіл вашого доброго опікуна...*» [54, с.47].

«*But, my dear young lady, I don't look for perfection; I can excuse*»□ [50, с.92] «- *Моя люба панно, я не шукаю досконалості; я можу пробачити...*» [54, с.47].

«*Therefore, my dearest girl, since I am satisfied, why should you object - on my account, at least?*» [50, с.93] «*Отож, моя найдорожча дівчинко, якщо вже я задоволений вами, то з якої це такої причини ви мали б заперечувати проти мене?*» [54, с.48].

Отже, у романі Селінджера звернення «*young lady*» використовується дорослими, зазвичай у роздратованому або повчальному тоні. Цей вираз з'являється в контекстах, коли мати докоряє своїй доньці, підкреслюючи ієрархію та авторитет дорослого. Використання цього звернення надає ситуаціям виховного характеру та відображає формальні і, водночас, злегка іронічні стосунки між дорослими й дітьми, що є типовим для соціокультурного контексту середини ХХ століття.

У «Незнайомці з Віддфел-Голу» звернення «*young lady*» або «*my dearest girl*» використовується в зовсім іншому контексті порівняно з романом Селінджера. Воно має ввічливий, навіть ніжний відтінок, відображаючи повагу й турботу до молодої жінки. Це звернення підкреслює не тільки соціальну ієрархію, але й взаємну ввічливість у стосунках між персонажами. Такий тон є типовим для вікторіанської епохи, коли МЕ мав формальніший характер і акцентував увагу на відповідних ролях статей та соціальному статусу.

2. Розмовні звернення за віковою та статевою ознакою.

Окрім загальноприйнятих форм звертання, в романі Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі» часто використовуються так звані «розмовні звернення». Ці звернення відрізняються від стандартної літературної мови і більше належать до розмовного стилю, сленгу, а іноді й до низької лексики. В нашому дослідженні ми акцентуємо увагу саме на розмовних зверненнях, оскільки вони є найбільш домінуючими протягом усього твору.

Мова головного героя, Голдена Колфілда, особливо привертає увагу, оскільки в ній часто використовуються слова, характерні для неформального спілкування. Наприклад, коли Голден звертається до своїх однокласників, ровесників або молодших за віком осіб, він регулярно використовує лексему «*kid*». У англійській мові це слово має значення «дитина» або «молода людина» в неформальному контексті [50].

В романі Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі» вживається жаргонна лексема «*kid*», яка служить формою звернення в МЕ і вказує на такі характеристики адресанта:

- молодий вік;
- належність до нижчого соціального класу;
- чоловіча стать.

Приклади з роману підтверджують це:

«*How bout sitting down or something, Ackley kid?*» [61, с.11] «- Не знаю, - кажу. - Та мені начхати. Слухай, малий, може б, ти сів, га? А то ні бісового батька не видно» [36].

«*You have a damn good sense of humor, Ackley kid,*» I told him» [61, с.13] «- А ти, малий, з гумором! - кажу. - Ще й з яким! Ти що - не знав?» [36].

«*You're aces, Ackley kid,*» I said. «*You know that?*» [61, с.28] «- Ти, малий, хлопець на всі сто! - кажу. - Ти про це знаєш?» [36]

Як видно з наведених прикладів, коли персонаж використовує «*kid*» щодо іншого хлопця, це часто виражає певну зневагу або прагнення принизити співрозмовника. На наш погляд, головний герой, Голден Колфілд, спеціально застосовує цю лексему, щоб підкреслити нерівність або патронізуючий тон, коли старший чи більш досвідчений персонаж звертається до молодшого. Ці формули відображають культуру молодіжного протесту й іронічного ставлення до авторитету, яке притаманне Голдену.

Однак лексема «*kid*» також вживається в романі стосовно дівчини, зокрема до сестри Голдена. У цьому випадку коннотація слова змінюється на пестливу, оскільки герой обожнює свою сестру:

«*You really can dance,*» I said. «*I have a kid sister that's only in the goddam fourth grade. You're about as good as she is, and she can dance better than anybody living or dead*» [61, с.39] «*Ви чудово танцюєте, - кажу. У мене є менша сестричка, ходить ще тільки в четвертий клас. То ви танцюєте майже так само, як вона, а її, каналію, не переплюне ніхто на цілому світі*» [36].

Тут «*kid*» використовується з теплом і ніжністю, що відображає близькі родинні стосунки та позитивне ставлення героя до своєї сестри.

Між хлопцями часто вживаються слова, характерні для підліткової мови, такі як «*buddy*».

У тлумачному словнику ця лексема має кілька значень в неформальному контексті:

1. дружній товариш;
2. колега по роботі, з яким потрібна тісна співпраця;
3. людина, яка підтримує іншого в разі важкої хвороби, зазвичай ВІЛ/СНІД;
4. звертання до чоловіка, ім'я якого невідоме.

Приклади вживання «*buddy*» в романі Дж.Д. Селінджера:

«*That's a professional secret, buddy*» [61, с.24] «- *Це професійна таємниця, малий!*» [36].

«*He didn't say anything more, so I didn't either. Until we came out of the park at Ninetieth Street. Then he said, «All right, buddy. Where to?»* [61, с.33] «- *Тут я не можу повернути назад, приятелю, - каже. - Тут однобічний рух. Доведеться тепер їхати аж до Дев'яностої*». [36].

«*Yeah, I know. The thing is, though, I'll be up the creek if I don't get it in. Be a buddy. Be a buddyroo. Okay?»* [61, с.15] «- *Та я знаю. Але річ у тім, що мені так перепаде, якщо я не здам твору! Ну будь ласка, будь ласочка! Напишеш?*» [36].

Таким чином, «*buddy*» в романі використовується як неформальне звернення, що може підкреслювати дружню або товариську атмосферу між персонажами.

З точки зору соціокультурного фактора, використання формул звернення, таких як «*buddy*», в романах відображає відмінності між соціальними нормами та культурними контекстами часів написання цих творів.

В романі Дж.Д.Селінджера також використовується скорочена форма слова «*buddy*» - «*bud*», наприклад:

«*He turned around and looked at me like I was a madman. «What're ya tryna do, bud?» he said. «Kid me?» [33]* «Водій обернувсь і зміряв мене таким поглядом, ніби я - ненормальний. - Ти що, старий, - каже, - смієшся з мене?» [36].

Окрім цього, ми знаходимо синонім «*buddy*» - «*fella*», який є неформальним варіантом слова «*fellow*», що часто вживається для відображення різних діалектів та неформального мовлення. Приклади з роману:

«*The first thing when I got in the elevator, the elevator guy said to me, Innarested in having a good time, fella?» [61, с.49]* «Тільки-но я ввійшов до ліфта, як ліфтер і каже: - Розважитись не бажаєте, юначе?» [36].

«*You better wait in the lobby, fella,» he said. [61, с.84]* «- То подождіть краще внизу, юначе!» [36].

«*Where're the mummies, fella?» the kid said again. «Ya know?» [61, с.109]* «- Чуєш, старий, то ти знаєш, де ті мумії? - ще раз запитав малий» [36].

Ці варіанти підкреслюють та створюють більш близьку або неформальну атмосферу між персонажами.

У романі «Незнайомка з Відлфел-Голу» Е. Бронте такі звернення, як «*buddy*», «*kid*», «*fella*» «*mac*» звісно, відсутні, оскільки цей роман відображає формальну вікторіанську епоху, де етикет і соціальна дистанція між людьми суворо регулювалися. Взаємини між персонажами виражаються через більш ввічливі та формальні форми звернень, такі як «*sir*», «*lady*», «*young lady*», що підкреслює соціальну ієрархію й стриманість у спілкуванні. Це відображає суворіші соціальні норми й мораль вікторіанської Англії, де неформальні й побутові звернення були неприйнятними. Відсутність «*buddy*» підкреслює

культурні цінності цього часу - важливість поваги, етикету та соціальних меж у стосунках.

Очевидно, що в романі «Ловець у житті» соціокультурний контекст Америки середини ХХ століття зовсім інший. У повоєнні роки відбувається зміна соціальних норм: молоде покоління прагне більше свободи, неформальності у стосунках і комунікації. Використання таких слів, як «*buddy*» тощо відображає культуру рівності, відсутність суворих соціальних ієрархій, що є характерним для американської повсякденної мови того часу, підкреслює бунтарський характер Голдена Колфілда, який свідомо протиставляє себе усталеним нормам суспільства.

У романі також зустрічається звернення до чоловіків за допомогою лексеми «*Mac*», яка є характерною для Північної Америки. Це звернення використовується, коли ім'я особи невідоме або не важливе для мовця, і має неформальний характер:

«*I can't turn around here, Mac*» [61, с.33] «- Тут я не можу повернути назад, приятелю, - каже» [36].

«*No idear, Mac*» [61, с.33] «- Не можу, приятелю. Вибачай» [36].

«*Go home, Mac, like a good guy. Go home and hit the sack*» [61, с.82] «- Май розум, старий, тюнай додому. Додому - і люлі-люлі» [36].

Окрім цього, в обох романах вживається розмовне звернення «*dear*», яке використовується для вираження ввічливості або ніжності:

«*Come in, dear! Are you frozen to death?*» [61, с.3] «Заходь, серденько, либонь, змерз на кістку?» [36].

«*Let me take your coat, dear,*» she said. [61, с.3] «- Роздягайся, серденько, давай твою курточку, - каже стара» [36].

«*I may be wrong, but I believe your nose is bleeding, dear,*» she said, all of a sudden» [61, с.31] «- Якщо не помиляюсь, у вас із носа йде кров, любий, - раптом каже вона» [36].

«*By all means, dearest Helen! □ -do what you will with your own*» [50, с.309]»
 «- Ради Бога, люба, ти можеш що завгодно робити зі своєю власністю!»
 [54, с.160]

«*Thank you, my dear! And what besides do you hope?*» [50, с.130] «- Дякую, моя люба! А на що ти ще сподіваєшся?» [54, с.70].

Цікаво що в прикладі «*To be sure, my dear; and the worse he is, I suppose, the more you long to deliver him from himself*» [50, с.115], перекладач виключив звернення слово «*dear*», яке виконує функцію вираження ніжності або близькості: «- Ну, я гадаю, що він їй до пари, - сказала я. - Але коли містер Гантингтон одружиться, у нього не буде багато можливостей водитися з такими друзями, - і чим гіршими вони є, тим більше я хочу позбавити його від них» [54, с.60]. Ймовірно, щоб зберегти суть висловлювання, але в той же час уникнути надмірної емоційності, що може бути притаманним вживанню «*dear*» в англійській мові. Відсутність цього слова може також підкреслити відстань або формальність стосунків між персонажами в українському варіанті.

Наведемо ще кілька прикладів з твору Е. Бронте:

«*Hush, hush, my dear! your brother has no such idea!*» *whispered my mother earnestly, holding up her finger*» [50, с.9] «- Ну, ну, люба моя! Твій брат так не гадає! - щиро промовила моя мати, звівши вгору пальця» [54, с.3].

«*I do, dearest; and you must tell me why, that I may best know how to combat her objections*» [50, с.113] «- Бачу, найдорожча моя; і ти маєш сказати мені чому, щоб я міг знати, як найкраще здолати її опір» [54, с.59].

«*Oh, I forgot, you are a saint, too. I crave your pardon, dearest □ - but don't call me Mr. Huntingdon; my name is Arthur*» [50, с.114] «- О, я й забув, що ти ж також святЕ. Благаю вибачення, кохана! Тільки не називай мене містером Гантингтоном - моє ім'я Артур» [54, с.60].

Ці приклади демонструють різний рівень близькості, від формальної пошани до інтимної фамільярності, що відображає не тільки стосунки, але й контекст і соціальне становище персонажів. Використання ввічливих і ніжних

формул підкреслює теплоту взаємодії, а іноді і легкий докір чи іронію, що надає діалогам більш людяної глибини та різноманітності.

Синонімом до звернення «*dear*» може бути іменник «*darling*», який в тлумачних словниках описується як «форма звернення до близької або коханої особи» [50]:

«*Darling, if Holden needs anything, everything's in the linen closet. The top shelf. I'm going to bed*» [61, с.100] «- Любий, якщо Голденові буде щось потрібно, то все у шафі. На верхній полиці. А я лягаю спати» [36].

«*Mother darling, everything's getting so dark in here*» [61, с.12] «Матусю рідна, в очах темніє!» [36].

«*Sally sweetheart darling,*» I said [61, с.81] «- Добраніч! Добраніч, люба Саллі!» [36].

«*My darling angel - my own Helen,*» cried I [50, с. 307] «- Янголе мій, люба моя Гелено! - вигукнув я...» [54, с.159].

«*This startling conduct had a singular effect upon him: first, he murmured, Bless you, darling!*» [50, с.187] «Нехай тебе Бог благословить, голубко!» [54, с.100].

«*No, darling; but you are making more progress towards that saintly condition than I like; for all these two hours I have been thinking of you and wanting to catch your eye, and you were so absorbed in your devotions that you had not even a glance to spare for me*» [50, с.133] «- Ні, голубко, та протягом цих двох годин я весь час думав про тебе і хотів уніяти твій погляд, а тебе так поглинула набожність, що у тебе для мене не знайшлося навіть погляду!» [54, с.71].

Переклад слова «*darling*» («люба» і «голубка») в романах Д. Селінджера «Ловець у житті» та Е. Бронте «Незнайомка з Вільдфел-Голу» відображає різні соціокультурні нюанси, зберігаючи теплоту та ніжність оригіналу, проте формуючи унікальну атмосферу в кожному творі.

Ми також звернули увагу, що звернення «*dear*» та «*darling*» зустрічаються в обох творах, але іменник «*baby*» (або «*babe*») вживається тільки в романі «Ловець в житті». Адже вживання цього іменника пов'язане з неформальним

стилем та молодіжною культурою 1950-х років, що відображає легковажність і близькість стосунків персонажів. У той час як романи Бронте дотримуються більш традиційних соціальних норм і етикету, де використовуються терміни «*dear*» і «*darling*», що підкреслюють ніжність і шанобливість.

Загалом іменник «*baby*» (або «*babe*») має такі значення:

- дуже маленька дитина;
- наймолодший член родини чи групи;
- слабка особа;
- неформально - предмет особливої відповідальності чи турботи;
- неформально - кохана особа або партнер (зазвичай як форма звернення);
- річ, яка викликає любов [50].

Приклади використання:

«Don't you have a date, baby?» she asked me. [61, с.47] «- У тебе що, малий, немає дівчини? - питає далі Ліліан». [36].

«G'night. G'night, Sally baby» [61, с.81] «- Добраніч! Добраніч, любя Саллі! Золотко моє, голубко моя! - кажу. Уявляєте, як наквасився!» [36].

«That Phyllis Smith babe?» [61, с.17] «- То з ким же це в тебе рандеву, як не з Фітцджеральд? - питаю. Я знов сів біля нього на раковину. - Часом не з отією ціною Філіс Сміт?» [36].

Варто відзначити, що улюблений прикметник Голдена Колфілда - це «*old*». Він використовує його практично для всіх осіб, яких знає, незалежно від віку чи статі, включаючи однокласників, друзів, вчителів, рідних (таку як сестра) та навіть жінок, як ми зазначали вище. В англomовному словнику це слово пояснюється як використане для вираження прихильності, знайомства або зневаги (неформальне атрибутивне значення) [50]

Приклади його використання в романі:

«The other reason I wasn't down at the game was because I was on my way to say good-by to old Spencer, my history teacher» [61, с.2] «З її тону я відразу здогадався: старий Спенсер їй розповів, що мене витурили зі школи» [36].

Очевидно, що у романі Голден використовує слово «old» не лише в буквальному значенні, а швидше як термін прихильності або знайомства. Здається цікавим, що під час перекладу, ймовірно, щоб зберегти емоційний підтекст, це звернення було вилучене, тому що, на наш погляд, вживання «старий» у цьому випадку не є обов'язковим для збереження загального змісту фрази:

«Now, listen» old Sally said. «Lots of boys get more out of school than that» «I agree! I agree they do, some of them! But that's all I get out of it. See? That's my point. That's exactly my goddam point» I said. «I don't get hardly anything out of anything. I'm in bad shape. I'm in lousy shape.» [61, с.71]. «- Стривай! - урвала мене Саллі. - Але ж багатьом хлопцям школа дає багато більше. - Згоден! - кажу. Згоден, що більше принаймні декотрим. А мені школа нічого не дав. Розумієш? Ось про це я тобі й товчу. Саме про це, чорт забирай! Мені вже майже ніщо нічого не дає. Ось до чого я дожив. Я зайшов у безвихідь» [36].

2.4. Прохання

На думку Л. Окулової, прохання - це «спонукальний мовленнєвий акт, що являє собою спробу мовця вплинути на слухача для того, щоб змусити його вчинити деяку вигідну для себе дію» [30, с.132]. О. Мельничук надала досить великий список МФ, за допомогою яких у українській мові виражається прохання. Вони розділені на такі групи:

1. **Нейтральні:** «please... »; «you are welcome» + *інфінітив*; «may I» + *інфінітив*; «Can I + *інфінітив*; «I ask you... »; «I would like to ask you... »; «I have a request to you... »; «you cannot... »; «could you... »; «may I»;

2. **Офіційні:** «be kind... »; «allow me», «please»; «do not refuse a favor»; «do me a favor (у мовленні людей старшого покоління); «I would like to + *інфінітив*; «would you be so kind as to... »; «do you mind if I... », «would you agree to... »; «I have a big request: could you... »; «if you don't mind... »; [26, с. 129].

Звертає на себе увагу значна кількість МФ в обох романах, що являють собою питальні висловлювання, у яких дієслова вживаються або з негативною часткою (*you cannot; will you be so kind as to*), або у формі умовного способу (*I*

would like to ask you, I would like to), або із запереченням і у формі умовного способу одночасно (*could you...; would you agree to*).

О. Мельничук зазначає, що використання в проханнях дієслова з негативною часткою *б* «підвищує ступінь ввічливості наших мовленнєвих дій» і знижує ступінь категоричності». Також «ввічливість прохання забезпечується в мові великою кількістю питальних структур» [26, с.130]

У романі «Ловець в житті» ми зустріли наступні МФ прохання:

«*Can'tcha stick a little rum in it or something?*» [61, с.38] «*Ви б не могли хлюпнути туди хоч трошки рому або чогось такого?*» [36]. Ми звернули увагу на звернення «*Can'tcha*» - скорочену і неформальну форму від «*Can't you*» яка використовується у творі для створення більш невимушеного та розмовного тону. Ця форма властива американському розмовному стилю, що є типовим для мови персонажів роману Дж.Д. Селінджера.

«*Would any of you girls care to dance?*» [61, с.38] «*Чи не бажаєте потанцювати, дівчатка?*» [36]. Це прохання сформульоване ввічливо і чемно, з використанням умовного способу («*Would you*»). Така форма прохання є менш нав'язливою. Використання «дівчатка» як звернення додає елемент неформальності і доброзичливості.

«*Can you?*» [61, с.79] «*Ти можеш*» [36] - коротке, пряме прохання, яке використовується для перевірки можливості виконання певної дії. Форма «*Can you?*» передає прохання без особливого акценту на ввічливості, що підкреслює неформальний характер спілкування. У контексті роману ця фраза використана Голденом, коли він взаємодіє у звичайній, щоденній ситуації, не турбуючись про формальності.

«*Can you boys make up the couch by yourselves?*» [61, с.100] «*Хлоп'ята, ви постелите собі самі?*» [36]. У цьому випадку, використання «*Can you*» вказує на побутову, невимушену ситуацію.

«*Would you care to stop on the way and join me for a cocktail?*» [61, с.33] «*А ви не могли б по дорозі де-небудь зупинитись і випити зі мною коктейль?*» [36]. Конструкція «*Would you care to...*» надає проханням ввічливості та стриманості,

пропонуючи співрозмовнику варіант дії без тиску. Фраза вказує на спробу Голдена вести більш офіційне або чемне спілкування, особливо коли він взаємодіє з незнайомими або більш поважними людьми.

«Could you stop somewhere on the way and have a cocktail with me? I said».
[61, с.45].

Використання «*Could you*» робить МФ прохання більш ввічливою та уважною до почуттів співрозмовника. Це підсилює відтінок чемності в порівнянні з «*Can you*». Голден, використовуючи таку форму, показує більше поваги або обережності у взаємодії з іншими, або в ситуаціях, коли він намагається створити враження або бути більш ввічливим.

Згідно з соціолінгвістичним підходом, МФ прохання та запитання, знайдені у романі «Незнайомка з Вілдфел-Голу», відображають соціальні ієрархії, формальність або неформальність взаємодій, а також міжособистісні стосунки персонажів. Проаналізуємо основні аспекти цих мовних структур:

«Will you be so good as to exchange places with me, Miss Markham?»
[50, с.52] «- Чи не будете ви так ласкаві помінятися місцями зі мною, міс Маркгам?» [54, с.27].

«Will you be so good as to tell me what you mean, Miss Wilson?» said I.» «- Чи не будете так люб'язні розповісти мені, що ви маєте на увазі, міс Вілсон? - поцікавився я» [54, с.27].

Ця формула виражає високий рівень ввічливості і використовується у формальних ситуаціях. Використання звернень «*Miss*» і формальні конструкції підкреслюють дистанцію між співрозмовниками, що є типовим для взаємодії у соціально-диференційованому контексті. Така мова часто використовується між людьми, які дотримуються суспільних норм і мають певний соціальний статус, безпосередньо, як в романі.

В прикладах «*Hargrave, snuff those candles, will you?»* [50, с.174] «Гаргрейве, зніми нагар із тих свічок, будь ласкавий» [54, с.94]; «*Let my sister alone, if you please*» [50, с.176] «Облиш мою сестру, будь ласка» [54, с.69] використовується пряма інструкція з додатковою формулою ввічливості «*will*

you», що пом'якшує запит. Такі форми часто використовуються в ієрархічних стосунках, де одна особа має певний авторитет або вплив над іншою, але все ж демонструє деяку повагу. Використання таких форм підкреслює владу або старшинство однієї сторони у стосунках, але також показує прагнення уникнути надмірної агресивності або прямоти.

«*Would you like to come in?*» asked the lady [50, с.59] «— Чи не бажаєте зайти? - запропонувала вона» [54, с.30].

Ця форма є ще одним прикладом ввічливого прохання, яке використовується у більш неформальних або дружніх взаємодіях, але зберігає повагу до співрозмовника. Вона демонструє більше уваги до вибору співрозмовника і створює м'якший тон у розмові. Вона може використовуватися у різних соціальних контекстах - від формальних до неформальних, але завжди передбачає певний рівень ввічливості.

«*May I sit by you?*» said a soft voice at my elbow [50, с.51] «- Можна мені сісти біля вас? – озвався біля мого ліктя ніжний голос» [54, с.27].

«*May I not keep it myself?*» I asked [50, с.59] «А мені не можна залишити його собі? — запитав я» [54, с. 30]

«*And may I come to see you now and then?*» [50, с.60] «І я можу час від часу бачити вас?» [54, с. 31].

«*May I not be yours also?*» [50, с.160] «хіба я не можу бути також вашим другом?» [54, с.85].

Ці формули також є ввічливими, але мають більш м'який і менш формальний тон порівняно з «*Will you be so good as to...*». Вони передають ввічливе прохання або запит дозволу, яке використовується для збереження соціальної гармонії в неформальних ситуаціях або під час спілкування з рівними за статусом людьми, вказують на бажання дотримуватись етикету та ввічливості, але у менш офіційних ситуаціях.

«*Can you tell me, then, who was her husband, or if she ever had any?*» [50, с.52] «- Якщо так, то чи можете ви мені сказати, хто був її чоловік і чи мала вона його коли-небудь?» [54, с.27].

Соціолінгвістичний аналіз цих МФ показує, що персонажі в романі використовують різні структури запитань та прохань залежно від соціального статусу, формальності ситуації та характеру стосунків між ними. Високий рівень ввічливості характерний для формальних або ієрархічних взаємодій («*Will you be so good as to...?*»), тоді як менш формальні фрази («*Can you...?*», «*Would you...?*») використовуються у більш неформальних або дружніх ситуаціях.

Приклад «*I wonder what the deuce the lad means by coming so often*» *he would say*, - «*can you tell, Helen?*» [50, с.90] «- Цікаво, якого дідька хлопець приходить так часто, - питався він, - ти не знаєш, Гелено?» [54, с.46] демонструє менш формальну, але досить прямолінійну взаємодію. Хоча фраза «*can you tell*» є запитанням, тут відчувається певна дружба або сімейна близькість між співрозмовниками. Це виражається неформальним тоном та зверненням на ім'я без титулу. Фраза «*what the deuce*» додає розмові невимушеності та навіть трохи грубуватого характеру.

Вартий уваги приклад «*Can you swear that you were not thinking of me while you wept?*» [50, с.110] «*Ви можете присягнутись, що не думали про мене, коли плакали?*» [54, с.58]. В згаданому «*can you swear*» виступає як запит з певним емоційним зарядом. Формула використовується для того, щоб викликати сильнішу реакцію співрозмовника, ставлячи під сумнів його щирість. Це прохання носить конфронтаційний характер і передбачає певний тиск на співрозмовника. Слово «*swear*» додає інтенсивності до питання, вимагаючи клятви чи підтвердження.

Використання «*can you swear*» підкреслює напружені стосунки або емоційну взаємодію між персонажами. Тут менш відчутна формальність чи ввічливість, а натомість проявляється прагнення до емоційного впливу на співрозмовника.

Отже, формули прохання в романах «Ловець у житі» Дж. Д. Селінджера та «Незнайомка з Вілдфел-Холу» Е. Бронте суттєво різняться за своїм соціолінгвістичним забарвленням і характером перекладу.

У «Ловці в житті» прохання зазвичай виражені простими і неформальними конструкціями, такими як «*Can you*» або «*Could you*», що підкреслює повсякденність і простоту мови Голдена. В перекладі на українську мову ці форми зберігають свою неформальність і відповідність стилю оригіналу, що допомагає передати характер героя та його відчуженість від формальних соціальних норм.

У «Незнайомці з Віддфел-Холу» прохання формулюються значно більш ввічливо і офіційно, використовуючи фрази на кшталт «*Will you be so good as to*» або «*May I*», що відображає вікторіанські норми ввічливості та формальності. Під час перекладу на українську ці форми зберігають свою формальність і повагу, відповідно до соціокультурного контексту, в якому відбувається дія роману.

Отже, різниця між проханнями в цих двох творах полягає в рівні формальності й соціальної дистанції, які чітко відображені в обох оригіналах і збережені в перекладі.

2.5. Вибачення

Серед МА особливе місце займає акт вибачення, який виникає, «коли мовець усвідомлює свою провину за певні дії, а слухач відчуває дискомфорт через ці дії», пише Г. Гарна [5, с.4]. Вибачення має бінарну структуру, яка проявляється в поєднанні реплік-дій і реплік-реакцій. Репліки-дії стосуються мовця й складаються з певного набору усталених виразів. До них належать загальноприйняті та нормативні форми, такі як: «*sorry*», «*beg your pardon*», «*forgive me*», «*excuse me*». Наприклад:

«*Forgive me, Helen - dear Helen, forgive me, and I'll never do it again!*» [50, с.151] «Пробач мені, Гелено, дорога Гелено, прости мені, і я більше ніколи так не робитиму!» [54, с.80].

О. Кубрак звертає увагу на те, що вибачення є «соціально значущим явищем, необхідність у якому з'являється завжди, коли відбувається порушення

соціальних норм взаємодії, незалежно від того, чи є заподіяна шкода реальною, чи лише потенційною» [18, с.71].

Н. Герцовська підходить до проблеми ввічливості традиційно та розглядають її в межах МЕ. [6, с.85].

В. Малахов зазначає, що «не менш важливим у розгляді проблеми вибачення є те, що чимало авторів пов'язують функціонування (вживання) вибачень із поняттям «ввічливість» і реалізацією принципу ввічливості як одного зі способів гармонійної комунікативної взаємодії і регулювання соціальної поведінки людей» [22, с.153].

Важливо зазначити, що вибачення, так само, як і умови їхнього вживання, є різноманітними, культурно специфічними та культурно зумовленими. Культурні особливості накладають певний відбиток на функціонування вибачень у різних лінгвокультурних спільнотах. Різні культури знаходять різні засоби для вираження вибачення,

МА можуть суттєво відрізнятись не лише між різними мовами, але і в межах однієї мови, як це можна побачити на прикладі романів Дж. Д. Селінджера та Е. Бронте. Соціолінгвістичні та культурні відмінності, що існують у різні часові періоди та серед різних суспільних класів, впливають на те, як МА кодуються в англійській мові.

На наш погляд, великим недоліком порівняння МА у різних культурах є те, що воно часто не охоплюють порівняння самих культур. Однак не можна забувати, що різні прагматичні норми відображають різні ієрархії цінностей, характерні для різних культур, що веде до існування різних конвенцій вживання тих чи інших МА.

Наведемо приклади МФ вибачення у романі «Ловець в житті»:

«Oh! I'm so sorry» she said. She really was, too. I was right away sorry I'd said it, but it was too late [61, с.32] «Їй таки було мене шкода. Я вже й сам шкодував, що бовкнув дурницю, та було пізно» [36].

«Can't do it, Mac. Sorry» He certainly was good company. Terrific personality. [61, с.33] «- Не можу, приятелю. Вибачай». Ох і компаньйончик мені попався! Серйозний чоловік» [36].

«I'm sorry, sir,» he said, «but do you have some verification of your age? Your driver's license, perhaps?» [61, с.38] «- Вибачте, сер, - каже, - але чи немає при вас якого-небудь посвідчення, що ви - повнолітній? Може, права на водіння машини?» [36].

«I'm very sorry, sir» he said, and beat it on me» [61, с.38] «- Вибачте, сер, не можу, - відповів офіціант і вишився! [36].

«I thought I'd be feeling a lot better than I do. I was a little premature in my calculations. No kidding. I'm sorry. If you'll just get up a second, I'll get my wallet. I mean it» [61, с.53] «- Ну, мені здалося, що я почуватиму себе багато краще. А виходить, трохи помилився. Серйозно кажу. Вибачте. Якщо ви на хвилинку встанете, я візьму гаманець. Устаньте, будь ласка!» [36].

«Excuse the appearance of the place» he said. «We've been entertaining some Buffalo friends of Mrs. Antolini's . . . Some buffaloes, as a matter of fact» [61, с.98] «У нас розгардіяш, вибач, - каже він. - Приходили знайомі місис Антоліні з Буффало. Одне слово, буффарики з Буффало!» [36].

«I hope you'll forgive me, but I was very anxious to get in touch with you». I said it suave as hell. I really did. [61, с.35] «Вибачте, але мені дуже захотілося почути ваш голос, поговорити з вами...- I все це з біса статечно, поважно. Слово честі!» [36].

«Excuse me, but isn't that a Pencey Prep sticker?» She was looking up at my suitcases, up on the rack». [30] «- Даруйте, здається, це у вас наліпка школи в Пенсі? - I дивиться на мої саквояжі, що лежать угорі, в багажній сітці» [36].

Цікаво, що Голден використовує слова «вибач» та «вибачай» у неформальному контексті, що відображає його юнацький стиль спілкування і невимушеність. Це свідчить про його близькість до співрозмовника і прагнення уникнути формальностей. В свою чергу, висловлювання незнайомої дами до Голдена «даруйте», є більш формальними та ввічливими, що свідчить про

дотримання соціальних норм і етикету. Це створює враження дистанції у спілкуванні, зокрема в ситуаціях, коли звертаються в офіційних контекстах, або як в даному випадку - до незнайомців.

Вибачення в романі «Незнайомка з Віддфел-Голу» відзначаються формальністю та вишуканістю, що підкреслює соціальний статус і культурні норми персонажів. Звернення на кшталт «даруйте» та «прошу вибачення» демонструє ввічливість і дотримання етикету, що характерно для високоосвічених людей того часу:

«Excuse me, Mrs. Huntingdon» said he, «but I was spell-bound; I had neither the power to come forward and interrupt you, nor to withdraw from the contemplation of such a scene» [50, с.161] «-Даруйте, місис Гантингтон, - сказав він, - але я був просто зачарований; я був не в змозі ні підійти, ні утриматися від споглядання цієї картини» [54, с.86].

Деякі приклади, як-от «благаю вибачення, кохана!», відображають особистісні емоції, які підкреслюють інтимність стосунків між персонажами: *«Oh, I forgot, you are a saint, too. I crave your pardon, dearest - but don't call me Mr. Huntingdon; my name is Arthur» [50, с.114]* «- О, я й забув, що ти ж також свята. Благаю вибачення, кохана! Тільки не називай мене містером Гантингтоном - моє ім'я Артур» [54, с. 60].

«I beg your pardon, Mrs. Graham - but you get on too fast» [50, с.3] - *Прошу вибачення, місис Грем, але ви надто вже швидко просуваєтесь вперед» [54, с.10]*

«Oh, I beg your pardon! I perceive Cupid's arrows have been too sharp for you: the wounds, being more than skin-deep, are not yet healed, and bleed afresh at every mention of the loved one's name» [50, с.74] «- О, прошу вибачення! Бачу, стріли Купідона були надто гострими для вас: рани ще не загоїлися і спливають кров'ю на саму тільки згадки про кохану» [54, с.38].

Вибачення у творі демонструють як формальність, так і емоційність, відображаючи соціальні норми та культурні традиції персонажів:

«Excuse the faintness of my acquiescence, Milicent, I would not discourage your hopes for the world, but mine have been so often disappointed, that I am become as cold and doubtful in my expectations as the flattest of octogenarians» [50, с.179]
 «- Вибач мені цей песимізм, я не хотіла б позбавляти тебе надії, та я так часто розчаровувалась у своїх власних сподіваннях, що почала сумніватися в своїх очікуваннях, як найнудніша вісімдесятирічна стара» [54, с.96].

«Well, I'm sorry for it,» replied he, with more of sulkiness than contrition: «what more would you have?» [50, с.157] «- Ну добре вже, вибач мені за це, – відповів він скоріше похмуро, ніж із каяттям. - Чого тобі ще від мене треба?» [54, с.81].

Отже, в романах «Ловець у житі» і «Незнайомка з Вілдфел-Голу» вибачення виконують важливу комунікативну функцію, але в кожному з них вони відображають різні соціальні контексти. У романі Селінджера вибачення часто вживаються у неформальному, іноді зневажливому тоні, що підкреслює особистісні переживання головного героя та його відчуженість від світу.

У «Незнайомці з Вілдфел-Голу» вибачення мають більш формальний та вишуканий характер, демонструючи дотримання етикету та соціальних норм, що характерні для середовища героїв.

Таким чином, обидва твори відображають відмінності в культурних та соціальних контекстах, що впливають на використання МА вибачення.

Висновки до розділу 2

У другому розділі обґрунтовано методику аналізу етикетних формул у романах Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі» та Е. Бронте «Незнайомка з Вілдфел-Голу».

Проаналізовано загальноживані етикетні формули, їх використання у різних ситуаціях спілкування та відповідність культурним і соціальним нормам. Особливу увагу приділено зверненням як невід'ємній частині етикетних формул, що дозволило встановити важливість цих елементів у побудові стосунків між персонажами.

Також констатовано відмінності в перекладі етикетних формул українською мовою, де перекладачі адаптують вирази під українську культуру та мовні норми. Наприклад, в деяких випадках англійське слово «*hello*» перекладено як «*алло*», що відображає інтерпретацію комунікативної ситуації та особливості МЕ.

У дослідженні було використано методи аналізу, синтезу, емпіричного дослідження (порівняння та опис), метод лінгвістичного спостереження та метод суцільної вибірки. Ці методи дозволили детально проаналізувати функціонування етикетних формул в текстах і виявити важливі відмінності між англійським оригіналом та українським перекладом.

Аргументовано, що в обох романах, а саме Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі» та Е. Бронте «Незнайомка з Вілдфел-Голу», етикетні формули відрізняються як за частотою використання, так і за стилем.

Визначено, що у «Ловці у житі» етикетні формули використовуються рідше і часто мають більш неформальний, розмовний характер, що відображає бунтівну та відчужену натуру головного героя Голдена Колфілда. Його спосіб спілкування є більш прямолінійним і емоційним, з частими порушеннями соціальних норм і дистанцій. Етикетні формули, як-от звернення, вибачення та прощання, часто набувають жартівливої або зневажливої форми.

Виявлено, що у «Незнайомці з Вілдфел-Голу» етикетні формули використовуються частіше і дотримуються більш традиційних норм ввічливості. Спілкування між персонажами є більш стриманим і формальним, що відповідає соціальним стандартам XIX століття. Ввічливі звернення, прохання та вибачення мають важливе значення в міжособистісній взаємодії, підкреслюючи соціальний статус і манери героїв.

Отже, встановлено, що різниця у використанні етикетних формул у цих двох творах відображає культурні, часові та соціальні особливості героїв і обставин, у яких вони діють.

ВИСНОВКИ

Під час нашого дослідження було обґрунтовано, що мовленнєвий етикет є важливою складовою мовленнєвої поведінки, яка виконує регулятивні, комунікативні та соціально-ідентифікаційні функції.

Встановлено, що етикетні формули є стереотипізованими мовними одиницями, які регулюють спілкування в залежності від соціальних, культурних та історичних чинників.

Проаналізовано та класифіковано за ступенем формальності рівні ввічливого спілкування. Констатовано, що високий рівень формальності передбачає використання стійких і традиційних виразів, тоді як менш формальне спілкування допускає більшу варіативність мовних форм, зокрема сленг та скорочення.

Вивчено елементи невербального спілкування як невід'ємну частину етикету, що дозволяє доповнювати або змінювати зміст мовленнєвих формул. Виявлено, що невербальні сигнали, такі як жести, міміка, інтонація, відіграють важливу роль у сприйнятті ввічливості.

Встановлено, що функції сленгу в мовленнєвому етикеті варіюються від демонстрації належності до певної соціальної групи до порушення або пом'якшення соціальних бар'єрів. Сленг, будучи менш формальним, слугує інструментом наближення до слухача, але може викликати неоднозначне сприйняття в залежності від контексту.

У ході дослідження також виявлено, що етикетні формули мають як мовні, так і культурні особливості, що проявляється в різних мовних спільнотах через соціальні норми та комунікативні традиції. Наприклад, в англomовних країнах вислови вибачення, прохання чи подяки мають специфічні формули, які різняться за рівнем формальності та вживанням.

Таким чином, аргументовано, що мовленнєвий етикет є динамічною і складною системою, яка відображає соціальні структури та комунікативні

стратегії суспільства, а його вивчення є важливим для розуміння міжкультурної комунікації та мовної поведінки в цілому.

В результаті проведеного дослідження мовленнєвого етикету на матеріалах романів Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» та Е. Бронте «Незнайомка з Відлфел-Голу», встановлено, що етикетні формули в цих творах відображають різні епохи, культурні норми та соціальні обставини, в яких діють персонажі.

Обґрунтовано, що етикетні формули у «Ловці у житті» є менш формальними, часто емоційними і не завжди відповідають усталеним соціальним нормам. Це пояснюється характером Голдена Колфілда, який дистанціюється від конвенційних норм ввічливості через свою юність і внутрішній бунт. У романі переважають скорочені форми звернень, неформальні вибачення та інші форми комунікації, що підкреслює неофіційність мовленнєвого стилю героя.

На противагу цьому, виявлено, що етикетні формули в романі Е. Бронте «Незнайомка з Відлфел-Голу» є значно більш формальними, вишуканими, притаманними вікторіанській Англії XIX століття. В творі англійської письменниці етикетні вирази мають суворо регламентований характер, часто підкреслюють соціальні відносини між персонажами та їхній статус. Звернення, прохання і вибачення підкреслюють соціальні норми того часу, а манера спілкування є стриманою і ввічливою.

Проаналізовано особливості перекладів українською мовою, виявлено, що перекладачі прагнули зберегти не лише зміст, але й культурні особливості кожного твору. Наприклад, в «Ловці у житті» переклад фрази «*I'm sorry*» як «*Вибачай*» передає розмовний, неформальний стиль персонажа Голдена, що відповідає духу підліткової мови середини XX століття. У той же час, у «Незнайомці з Відлфел-Голу» переклад фрази «*I beg your pardon*» на «*Прошу вибачення*» зберігає більш стриманий і офіційний тон, характерний для вікторіанської епохи.

Охарактеризовано також те, що різниця в етикетних формулах в романах пояснюється не лише епохами та культурними контекстами, але й соціальними ролями персонажів. В обох творах мовленнєві формули слугують важливим інструментом для вираження соціальної дистанції, статусу та особистих характеристик героїв.

Визначено, що у кожному з досліджуваних романів соціальні ролі персонажів відіграють ключову роль у використанні етикетних формул, адже ці ролі визначають їхні мовленнєві стратегії, що відображають соціальну дистанцію, статус та особисті характеристики героїв.

У романі Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі» головний герой Голден Колфілд являє собою молодь середнього класу середини ХХ століття, яка стикається з кризою дорослішання та пошуком власної ідентичності. Його соціальна роль як підлітка, який бунтує проти усталених норм, впливає на його використання мовленнєвих формул. Голден часто застосовує сленг та недбалий стиль спілкування, що демонструє його небажання відповідати очікуванням суспільства та встановленим соціальним нормам.

Мовленнєві формули у його діалогах часто порушують формальні правила ввічливості, що відображає підлітковий конфлікт із дорослим світом. Він рідко використовує традиційні вирази ввічливості, такі як прохання чи вибачення, замість цього віддаючи перевагу прямим, навіть грубим висловам: «потороча», «свинюка», *старий*, «малий», «приятель», «хлопче», «бабця», «ціпа», «каналія». Наприклад, його звертання до співрозмовників завжди неформальні, що підкреслює його відчуженість від світу дорослих і соціальних обмежень.

На нашу думку, головною ознакою його етикету є небажання демонструвати повагу через формальні мовні структури. Це відображає не лише його внутрішню боротьбу, а й зміну комунікативних стратегій у повоєнній Америці, де молодь поступово почала ставити під сумнів традиційні правила спілкування.

У романі Е. Бронте «Незнайомка з Відлфел-Голу» соціальні ролі персонажів більш визначені й чітко регулюються соціальними нормами вікторіанської епохи. Головна героїня, Гелен Грем, як жінка вищого класу суспільства, змушена дотримуватись чітко встановлених правил поведінки та МЕ, що відображає її статус і відповідальність. Її висловлювання завжди відзначаються стриманістю та формальністю, що характерно для жінок її становища.

Мовленнєві формули Гелен, як і інших персонажів вікторіанської епохи, зокрема використання ввічливих звернень («пані», «пан», «місс», «містер», «міссіс», «леді», «люба», «дорога», «найдорожча моя» тощо), вибачень і прохань, служать засобом підтримки соціальної дистанції та підтвердження статусу. Це особливо помітно в її стосунках з чоловіками, де вона, як жінка, має демонструвати стриманість і повагу. Наприклад, її вибачення та прохання є більш витонченими і формальними, що відповідає соціальним нормам того часу.

Очевидно, що вікторіанська Англія відрізнялася суворими правилами спілкування, де кожна соціальна роль вимагала чіткого дотримання певних формул ввічливості. Формальність і соціальна дистанція відображають ієрархію, де соціальні класи та гендерна нерівність мали вирішальне значення.

Різниця в етикетних формулах між романами пояснюється не тільки культурним контекстом і епохою, але й соціальними ролями персонажів. У «Ловці у житті» ми бачимо протест молоді проти формалізму і соціальних норм, що виражається через неформальні, навіть грубі мовленнєві стратегії Голдена.

У «Незнайомці з Відлфел-Голу» соціальні ролі героїв регламентовані суворими нормами вікторіанської епохи, що зумовлює їхню формальну і стриману мовну поведінку.

Таким чином, аргументовано, що формули мовленнєвого етикету в обох романах слугують відображенням соціальних і культурних змін у суспільстві, де кожен герой використовує мовленнєву стратегію відповідно до своєї соціальної ролі, статусу та комунікативної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовська О.В., Власенко Л.В. Мовленнєвий етикет як складова соціокультурного аспекту. URL: <https://www.pdau.edu.ua/np/pdf5/16.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).
2. Богдан С. Мовний етикет українців: традиції і сучасність: монографія. Київ: Рідна мова, 1998. 475 с.
3. Бондаренко К. Співвідношення сленгової лексики української та англійської мов: лексикографічний та перекладацький аспекти // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. № 81(4). С. 141-146.
4. Віротченко С. А. Особливості вираження негативних емоцій засобами невербальної комунікації (гендерний аспект). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* № 84. С. 40-44.
5. Гарна Г. О. Природа та стратегії мовленнєвого акту вибачення. Харків, 2023. 69 с.
6. Герцовська Н.О., Беца К.А. Англійський мовленнєвий етикет: комунікативно-прагматичний аспект // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер.: Філологічна. 2013. Вип. 37. С. 85-86
7. Гольтер І. Мовні особливості героїв роману Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті» як показник розвитку культури середини ХХ ст. // *Іноземна філологія.* 2007. Вип. 119. С. 219-226
8. Гороть Є.І., Коцюк Л.М., Малімон Л.К. Англо-український словник. Вінниця: Нова Книга, 2006. 1700 с. 93
9. Дорда В. О. Аксиологічні аспекти студентського сленгу США // *Філологічні трактати.* 2006. №11. С. 45-53.
10. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
11. Загнітко А.П. Великий сучасний англо-український та українсько-англійський словник. Донецьк: БАО, 2006. 1008 с.

12. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя, 1998. 430 с.
13. Зубков М.Г. Англо-український словник. Х.: Фоліо, 2003. 765 с.
14. Клименко О. Л. Поповнення словникового складу англійської мови з нелітературних підсистем. Харків, 2000. 20 с.
15. Коваль А. Ділове спілкування: навч. Посібник. Київ: Либідь, 2002. 280 с.
16. Кондратюк Т. М. Словник сучасного українського сленгу. Харків: Фоліо, 2006. 352 с
17. Копчак М. М. Мовленнєвий етикет у світлі комунікативно-дискурсивної парадигми знання //Наукові записки [Національного університету Острозька академія]. Сер.: Філологічна. 2013. №. 33. С. 68-70.
18. Кубрак О. Етика ділового та повсякденного спілкування: монографія. Суми: Університетська книга, 2002. 207 с.
19. Кулішенко Л., Чечота Т. Мовленнєвий етикет та ментальність українців. // Світогляд Філософія Релігія: збірник наукових праць. 2013. Вип. 4. С. 269-276.
20. Кучеренко О. Ф. Український комунікативний етикет при навчанні іноземних мов студентів// Мова і культура. (Науковий журнал). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2018. Вип. 21. Т. II (191). 588 с.
21. Логвіненко А. Ю. Особливості ділового етикету в зарубіжних країнах // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2013. №5-6. С. 177-182.
22. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 384 с.
23. Мартос С. А. Молодіжний сленг: міф чи реальність? Культура слова. Київ, 2003. № 62. С. 39–44.
24. Медвідь О. М., Андріяш О. Г. Англійський сленг в українській мові // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69) № 4 Ч. 2. С.78-85.

25. Мельничук О. Д., Гриців Н. М. Досвід сфери невербального у гуманітарних науках. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2022. № 56. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/21.pdf> (дата звернення: 23.09.2024).
26. Мельничук О. Традиційне та специфічне у системі «формул ввічливості» в сучасній українській мові // Науковий вісник Чернівецького університету. 2001. № 116. С. 128 –32.
27. Назаренко Н.І. Проза Анни Бронте на українських теренах // Вісник мариупольського державного університету серія: філологія. 2012. № 7. С.50-58.
28. Назаренко Н.І., Ільчишина С. Художній світ роману А.Бронте «Незнайомка з Віддфел – Голу». Маріуполь, 2009. С. 260 – 264.
29. Ноговська С.Г. Корпусні технології в перекладознавстві (особливості передачі ідіостилю роману Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» в українському перекладі О. Логвиненка) // Young Scientist». 2019. № 5 (69). С.381-387.
30. Окулова Л.О. Порівняльна характеристика понять «ввічливість» та «етикет» // Закарпатські філологічні студії. № 13. Том 2. С.130-134.
31. Пиркало С. Сленг : ненормативно, але нормально // Урок української. 2000. № 4. С. 26-28.
32. Плотніченко С.Р. Етика в сучасному менеджменті. Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки). 2015. №1 289. С. 117-119.
33. Плотніченко С.Р. Основи ділового етикету та протоколу/ Навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] К.: Видавничий дім «Кондор», 2021. 200 с.
34. Пристінська М. В. Український мовленнєвий етикет у сучасному суспільстві // Управління розвитком. 2013. № 15. С. 23-24.
35. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: навчальний посібник. Київ: Знання, 2006. 291 с.
36. Селінджер Дж. Д. «Ловець у житті». URL: <https://litarchive.in.ua/nad-prirvoiu-u-zhyti-abo-lovets-u-zhyti-dzherom-selindzher> (дата звернення: 20.09.2024).

37. Сидоренко О. Українсько-англійський, англо-український словник/ О. Сидоренко, В. Тесленко, А. Заворона, І. Сидоренко. Київ: Клуб «Сімейного Дозвілля», 2015. 640 с.
38. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг : соц. диференціяція української мови : монографія. Київ, Критика, 2005. 464 с.
39. Ставицька Л. О. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект // Українська мова. 2001. № 1. С. 55-68.
40. Стельмахович М. Г. Мовний етикет // Культура слова. 1981. Вип. 20. С. 18-24.
41. Стельмахович М. Г. Український мовленнєвий етикет // Народознавство. 1997. № 38. С. 19-22.
42. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мові : монографія. Ужгород: Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. 255 с.
43. Фабіан М. П. Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення //Сучасні дослідження з іноземної філології. 2014. №. 12. С. 7-13.
44. Фішилева О. Особливості англійського мовного етикету та проблема перекладу форм українською мовою // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. 2013. №19. С.171-173.
45. Форманова С. В. Формування національної мовної картини світу формами та засобами вираження етикету (на матеріалі української та англійської мов) / С. В. Форманова, Н. М. Кислицина //Культура народів Причорномор'я. 2004. № 48. Т. 1. С. 122-124.
46. Чак Є. Мовний етикет: «Дорогий друже!», «Бажаю щастя!» // Дивослово. 1998. №1. С. 17-21.
47. Шарлай Д. Мовний етикет //Економічні, політичні, правові та культурні виміри соціально-відповідального суспільства. 2021. С. 161-164.
48. Шумейко О. В. Місце невербальних компонентів вираження емоцій у процесі комунікації (на матеріалі англійської мови). Науковий вісник

Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2010. № 7. С. 410–413.

49. Argyle M. Nonverbal Communication in Human Social Interaction. Nonverbal Communication. Cambridge: Cambridge University Press, 1972. P. 43–268.

50. Bronte A. The Tenant of Wildfell Hall. URL: <https://www.globalgreybooks.com/tenant-of-wildfell-hall-ebook.html> (дата звернення: 20.09.2024).

51. Businessculture.org. International Business Etiquette definition and tips. URL: <https://businessculture.org/business-culture/business-etiquette/#:~:text=Business%20etiquette%20is%20about%20building,is%20possible%20through%20better%20communication> (дата звернення: 23.09.2024).

52. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення 19.09.2024)

53. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary> (дата звернення 21.09.2024)

54. Findbook.in.ua. Бронте А. Незнайомка з Віддфел-Холу. URL: <https://findbook.in.ua/books/nieznaiomka-z-vildfiel-kholu> (дата звернення: 23.09.2024).

55. Kiesling S.F., Paulston C.B. Intercultural Discourse and Communication: The Essential Readings/ S. F. Kiesling, C. B. Paulston. John Wiley & Sons, 2008. 352 p.

56. Macmillan Dictionary and Thesaurus. URL: <https://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення 23.09.2024)

57. Md-eksperiment.org. Скобельська О. І. Виклик над безоднею: роман Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті». 2023. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20231028-viklik-nad-bezodneyu-roman-dzh-d-selindzhera-nad-prirvoyu-u-zhiti> (дата звернення: 24.09.2024).

58. Merriam Webster Dictionary. URL: <https://www.merriamwebster.com/dictionary/> (дата звернення 18.09.2024).

59. Morgan J. Debreth's new guide to etiquette & modern manners: The indispensable handbook. Headline 1999. 371 p.

60. Oxford Dictionaries Online. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>
(дата звернення 16.09.2024)

61. Salinger J.D. The catcher in the rye. URL:
<https://giove.isti.cnr.it/demo/eread/Libri/sad/Rye.pdf> (дата звернення: 20.09.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

**Етикетні формули вилучені з романів Дж.Д.Селінджера «Ловець в житті» та
Е. Бронте «Незнайомка з Віддфел-Голу»**

Таблиця А.1.

Етикетна формула	Оригінал	Переклад
Невербальні засоби комунікації	«Then, all of a sudden, I yawned. What a rude bastard, but I couldn't help it!» [61, с.102]	«Цієї миті я раптом позіхнув. От свинюка! Та я не міг уже з собою нічого вдіяти» [36]
	«If I get the time, I will. If I don't, I won't» I said. «Who's your date?» I asked him. « - Fitzgerald?» « - Hell, no! I told ya. I'm through with that pig.» «Yeah? Give her to me, boy. No kidding. She's my type» « - Take her...She's too old for you» [61, с.16]	«А з ким у тебе рандеву? - питаю. - З Фітцджеральд? - Ти що - здурів?! Я ж тобі казав: я зав'язав з тою поторочєю. - А ти не бре? Слухай, тоді віддай її мені! Серйозно. Вона в моєму стилі. - Бери. Тільки ж вона старкувата для тебе». [36]
	«Jane was different. We'd get into a goddam movie or something, and right away we'd start holding hands, and we wouldn't quit till the movie was over. And without changing the position or making a big deal out of it». [61, с.43]	«А Джейн була зовсім інша. Прийдемо з нею в якесь кіно й одразу візьмемося за руки й не рознімаємо рук, поки картина не скінчиться. І навіть не думаємо ні про що, не ворухнемося». [36]
	«You are mistaken there,	«Тут ви помиляєтесь, мем,

Невербальні засоби комунікації	<p>ma'am,» said she, almost haughtily; «I am certain I never shall». [50, с.11]</p>	<p>- сказала вона майже зверхньо, - я певна, що ніколи не одружуся» [54, с.11].</p>
	<p>«Then, she glanced at me, simpered a little, and blushed, modestly looked at her prayer-book, and endeavoured to compose her features» [50, с.12]</p>	<p>«Якось безглуздо всміхнулася, зашарілася, скромно втупилася в свого молитовника». [54, с.4]</p>
	<p>«It is an act of very great impertinence, sir; and therefore I beg you will ask nothing about it, for your curiosity will not be gratified,» replied she, attempting to cover the tartness of her rebuke with a smile; but I could see, by her flushed cheek and kindling eye, that she was seriously annoyed». [50, с.33]</p>	<p>« - Це - дуже зухвалий вчинок, сер, тож прошу нічого не питати про цю картину, бо я не стану задовольняти вашу допитливість! - відповіла вона, намагаючись приховати свій докір за усмішкою; та щоки її зашарілися, а очі спалахнули, й видно було, що вона розлютилася». [54, с.16]</p>
	<p>«I know you don't mean it; it's quite out of the question,» said my mother, getting up, and bustling out of the room, under pretence of household business, in order to escape the contradiction that was</p>	<p>« - Які дурниці ти говориш! Я знаю, що ти не маєш цього на увазі; про це не може бути й мови, - сказала моя матір, підводячись і поспішно виходячи з кімнати, щоб</p>

Невербальні засоби комунікації	trembling on my tongue». [50, с.11]	уникнути заперечення, яке вже було готове зірватись у мене з язика». [54, с.4]
	«Just then, she happened to raise her eyes, and they met mine; I did not choose to withdraw my gaze, and she turned again to her book, but with a momentary, indefinable expression of quiet scorn, that was inexpressibly provoking to me» [50, с.12]	«Тієї миті вона підвела погляд, і її очі зустрілися із моїми; я вирішив не відвертатися, й вона знову повернулася до своєї книги, але з виразом тихого презирства, який не можна було визначити і який невимовно обурило мене». [54, с.4]
	«Then I must go down on my knees,» said he; and kneeling before me, with clasped hands, uplifted in mock humiliation, he continued imploringly - «Forgive me, Helen - dear Helen, forgive me, and I'll never do it again!» [50, с.151]	« - Оце розгнівалася! - вигукнув він зі сміхом, ухопивши мене за руку, та я обурено висмикнула її. - Тоді я маю стати на коліна! - сказав він і, впавши переді мною навколішки, склав руки і благально підняв їх угору. - Пробач мені, Гелено, дорога Гелено, прости мені, і я більше ніколи так не робитиму!» [54, с.80]
« - Hello?» I said [61, с.35 p]	« - Алло! - гукаю» [36]	
«- Hello,» this woman's voice said. None too friendly, either».	« - Алло! - відповів жіночий голос. Щоб дуже	

Формули вітання	[61, с.35]	привітно, то ні». [36]
	«Hello,» I said when somebody answered the goddam phone» [61, с.81]	« - Алло! - гукнув я, коли хтось підійшов до того каторжного телефону». [36]
	«Hi,» I said, but I didn't look up from my book». [61, с.11]	«Привіт», - сказав я, але не підняв очей від книги». [36]
	«Hi,» he said. [61, с.35]	« - Хто це дзвонить?» - питає вона». [36]
	«Hi,» she said when she got up close». [61, с.10]	- «Привіт», - сказала вона, коли підійшла ближче». [36]
	«How've you been, Mrs. Spencer?» I said again, only louder, so she'd hear me. «I've been just fine, Holden.» She closed the closet door. «How have you been?» [50, с.3]	« - То як ваше здоров'я, місіс Спенсер?» - знов питаю я, тільки вже голосніше, щоб вона почула. - Нівроку, Голдене, нівроку. - Місіс Спенсер причинила шафу. - А як твої справи?» [36]
	«Sally?» I said. «How are ya?» «Holden! I'm fine! How are you?» [61, с.57]	- Саллі? - кажу. Як там у тебе? У мене все нормально. А в тебе?» [36]
	«Swell. Listen. How are ya, anyway?» «Fine,» she said». [61, с.57]	« - Прекрасно! Чуєш, серйозно, як там у тебе? Що в школі? - Нормально, - каже. - Ну, сам знаєш». [36]

Формули вітання	«How are you, Mr. Antolini? How's Mrs. Antolini?» [61, с.98]	« - Як поживаєте, містере Антоліні? Як місіс Антоліні?» [36]
	«Good-morning, Mr. Markham» said she; and without another word or glance, she withdrew, with her child, into the garden; and I returned home, angry and dissatisfied - I could scarcely tell you why, and therefore will not attempt it» [50, с.17.	« - Доброго ранку, містере Маркгаме! - сказала вона і пішла зі своєю дитиною у сад; а я повернувся додому, розгніваний і незадоволений - сам не знаю чому, тож і не намагатимуся тобі це пояснити». [54, с.7]
	«Good-morning, Esther,» said I, taking her hand and giving it a severe squeeze» [50, с.208].	« - Доброго ранку, Естер, - сказала я, узявши її за руку». [54, с.112]
	«Well, good morning.» [50, с.219].	«Отже, доброго ранку» [54, с.85]
	«Good evening»: «She then bid me good evening and withdrew» [50, с.36]	«Потім побажала мені доброго вечора і пішла». [54, с.18].
Формули прощання	«Take care of your grippe, now.» [61, с.2]	«- Ви тільки глядіться після грипу». [36]
	«Good-by, boy.» [61, с.8]	« - Прощавай, хлопчику!» [36]
	«She concludes with «Goodbye, dear Helen. I am waiting anxiously for your advice□ - but mind you let it be all on the right side» [50, с.145]	«Прощавай, дорога Гелено. З нетерпінням чекатиму на твою пораду - але пам'ятай, що вона має бути правильною». [54, с.77]

	«Good-by, dear Frederick.» [50, с.274]	«Прощавай, дорогий Фредеріку». [54, с.144]
	«Goodbye. There now□ - there, Gilbert□ - let me go□ - here's Arthur; don't astonish his infantile brain with your madness» [50, с.309]	«Прощавай. Ну ж бо... ну ж бо, Гілберте, відпусти мене! Он іде Артур, не лякай його своїм безумством». [54, с.159]
	«Thanks. Good night» I said». [61, с.36]	« - Дякую. На добраніч». [36]
	«She yelled «Good luck!» at me the same way old Spencer did when I left Pencey.» [61, с.108]	Бабця ще закричала мені навздогін: «Щасти тобі!» – точнісінько, як ото каналія Спенсер, коли я їхав з Пенсі. Господи, як же я ненавиджу, коли навздогін мені кричать: «Щасти тобі!» Це мене просто вбиває». [36]
	«- Good night Mr. Huntingdon». [50, с.13]	« -На добраніч, містере Гантингтон, -холодно сказала я, проігнорувавши його запитання». [54, с.54]
Формули звернення	«How are you, Mr. Antolini?» [61, с.38]	« - Як поживаєте, містере Антоліні?» [36]
	«What'd she say?» I asked Mr. Antolini». [61, с.98]	« - Що вона сказала? – питаю в містера Антоліні». [36]
	«She was about sixty years older than Mr. Antolini, but	«Вона старша за містера Антоліні років так на

Формули звернення	they seemed to get along quite well» [61, с.97].	шістдесят, але живуть вони, по-моєму, як одна душа». [36]
	«Mr. Vinsons», I said. [61, с.102]	« - Гаразд, містерами Вінсонами». [36]
	«I asked her, on the way, if Mr. Cudahy - that was the booze hound's name - had ever tried to get wise with her» [61, с.43].	«Дорогою я запитав її, чи не чіпляється до неї містер Кюдехі - так звали того випиваку». [36]
	«Well, look, Mr. Cawffle. I'm not in the habit of making engagements in the middle of the night» [61, с.36]	« - Ну гаразд, містере Колф. Але я не маю моди бігати на побачення серед ночі. Я ж бо працюю» [36]
	«I'm sure I'm glad you like it, sir». [50, с.28]	« - Я справді рада, що він вам подобається, сер» [54, с.13]
	«Know anything of that family, sir?» [50, с.298]	«Знаєте щось про Гаргрейвів, сер?» [54, с.154]
	«No, sir, master went yesterday,» replied he, looking very alert» [50, с.294]	«Ні, сер, пан поїхав учора, - відповів він». [54, с.153]
	«Missis can't see any one today, sir - she's poorly,» said she, in answer to my inquiry for Mrs. Graham [50, с.251]	«Пані нездужає, сер! - заявила вона». [54, с.134]
	«And this and all, sir?» said the astonished servant, referring to the half-finished picture» [50, с.231]	« - Усе оце, сер? - перепитав здивований слуга». [54, с.123]

Формули звернення	<p>«Mr. Markham» said she, her rapid utterance and heightened colour too plainly evincing her disquietude, «have you forgotten the fine sea-view we were speaking of some time ago?» [50, с.41]</p>	<p>« - Пане Маркгаме, - сказала вона, у той час як її швидка манера говорити і яскравий рум'янець дуже відверто свідчили про її занепокоєння, – ви вже забули про той прегарний морський краєвид, який ми згадували кілька днів тому?» [54, с.21]</p>
	<p>«But she is a very singular lady, Mr. Lawrence,» added she; «we don't know what to make of her□ - but I daresay you can tell us something about her, for she is your tenant, you know□ - and she said she knew you a little.» [50, с.27]</p>	<p>« - Але вона дуже своєрідна леді, пане Лоренс, - додала вона, - хтозна, як її розуміти, але, наслідуюся сказати, ви можете розповісти нам щонебудь про неї, адже вона живе у вашому домі й казала, що трохи знає вас». [54, с.13]</p>
	<p>«I'm very sorry, sir...» he said, and beat it on me» [61, с.38]</p>	<p>«Мені дуже шкода, сер... - сказав він і вдарив мене». [36]</p>
	<p>«Thanks a lot, sir.» [61, с.103]</p>	<p>«Дуже дякую, сер.» [36]</p>
	<p>«I'll drop you a line, sir. Take care of your grippe, now» [61, с.9]</p>	<p>« - Я вам напишу, сер. Ви тільки глядіться після грипу». [36]</p>
	<p>«Hello, sir,» I said. [61, с.4]</p>	<p>«Добрий день, сер! - привітався я». [36]</p>
	<p>«I'll drop you a line, sir» [61,</p>	<p>«Я вам напишу, сер». [36]</p>

Формули звернення	c.9]	
	«Hello, Mrs. Antolini» I said. I started to get up and all, but Mr. Antolini got hold of my jacket and pulled me back down. Old Mrs. Antolini's hair was full of those iron curler jobs, and she didn't have any lipstick or anything on. She didn't look too gorgeous. She looked pretty old and all...» [61, c.100]	« - Здрастуйте, місіс Антоліні! - кажу. Я хотів був устати, але містер Антоліні схопив мене за курточку й потяг назад. У місіс Антоліні вся голова була в отих залізних трубочках для завивки, губи не підведені й т. д. Вигляд вона мала справді не дуже привабливий. Стара якась». [36]
	«How've you been, Mrs. Spencer?» I said again, only louder, so she'd hear me.» [61, c.3]	«Як поживаєте, місіс Спенсер?» Я повторила, тільки голосніше, щоб вона мене почула». [36]
	«He gave Mrs. Antolini a kiss and she said good-by to me and went in the bedroom.» [61, c.100]	«Він поцілував місіс Антоліні, вона попрощалася зі мною і пішла до спальні». [36]
	«Now, Miss Wilmot, won't you give us some music to-night?» said he. «Do now! I know you will, when I tell you that I have been hungering and thirsting all day for the sound of your voice. Come! the piano's vacant» [50, c.108].	« - То як, міс Вілмот, заграєте ви нам сьогодні ввечері? - запитав він. - Прошу вас! Знаю, ви це зробите, якщо я вам скажу, що весь сьогоднішній день я відчував тугу за вашим голосом. Ходімо! фортепіано вільне».

Формули звернення		[54, с.54]
	«Thanks a lot, sir. You and Mrs. Antolini really saved my life tonight» [61, с.103]	«Дарма, я звик до куцих ліжок, - кажу. - Дуже вам вдячний, сер. Ви з місіс Антоліні справді врятували сьогодні мені життя!» [36]
	«Oh, Miss! how could you say so to her!» cried Rachel [50, с.130]	«О міс! як ви могли їй таке сказати! - вигукнула Рейчел». [54, с.69]
	«Why, you see, Mrs. Maxwell he began.» [50, с.111]	« - Але ж, розумієте, місіс Максвелл, - почав він». [54, с.59]
	«Poor Mrs. Graham looked dismayed, and attempted to make excuses, but Rose, either compassionating her lonely life, or anxious to cultivate her acquaintance, was determined to have her; and every objection was overruled». [50, с.41]	«Бідолашна місіс Грем виглядала збентеженою і намагалася знайти якусь відмовку, але Роза, чи то співчуваючи її самотньому життю, чи то бажаючи розвинути далі це знайомство, й слухати не хотіла ніяких заперечень. Вона сказала, що там будуть лише друзі, а найкращий краєвид відкривається з Кручі, до якої цілісіньких п'ять миль». [54, с.21]
	«Ruin! Mrs. Markham!» [50, с.19]	«Розпещеності! Місіс Маркгам!» [54, с.8]
«The principal didn't seem to	«Самого директора ніде не	

Формули звернення	be around, but some old lady around a hundred years old was sitting at a typewriter.» [61, с.108]	було, однак за друкарською машинкою сиділа бабця - років сто». [36]
	«She was very nice about it, the old lady» [61, с.108]	«Бабця поставилась до мене дуже чуйно» [36]
	«She'd wear white gloves and walk right between us, like a lady and all». [61, с.37]	«А вона, каналія, натягне білі рукавички й пливе між нами, немов справжня леді, і взагалі!». [36]
	«All of a sudden, this lady got on at Trenton and sat down next to me.» [61, с.29]	«Раптом у Трентоні заходить якась дама й сідає поруч зі мною». [36]
	«She'd give Allie or I a push or something, and say, Who? Who said that? Bobby or the lady». [61, с.37]	«Тільки що - штовх Аллі або мене й питає: «Хто-хто? Хто це сказав - Боббі чи та жінка?». [36]
	«I shall probably be Lady Lowborough some day, and then you know, dear, I shall be in a capacity to inquire, 'Don't you envy me?」[50, с. 119]	« - О Боже мій, ні! - вигукнула вона. - Колись я стану леді Лоубаре і тоді зможу запитати тебе: «Хіба ти мені не заздриш?». [54, с.63]
	«Do you mean by that, that your fancies are lost to me, and won by Lady Lowborough?» [50, с.153]	« - Ти хочеш цим сказати, що я втратила твою прихильність, а леді Лоубаре, навпаки, завоювала її». [54, с.82]
	«I know that, my lady; and I	« - Я знаю це, моя пані, тож

Формули звернення	think if my little wife were to follow the same plan, it would be better for us both». [50, с.183]	якби моя жіночка теж цього дотримувалася, так було б краще для нас обох». [54, с.98]
	«Caulfield? Come in, boy.» [61, с.4]	«Колфілд? Заходь, хлопчику». [36]
	«What on, my boy?» [50, с. 36]	« -Верхи на чому, мій хлопчику?» [54, с.18]
	«Have a seat there, boy,» old Spencer said. He meant the bed» [61, с.4]	« - Сідай он там, хлопчику,– сказав Спенсер, кивнувши головою на ліжку». [36]
	«What’s the matter with you, boy?» old Spencer said» [61, с. 6]	« - Що це з тобою діється, хлопчику? - каже». [36]
	«Come, my boy!» said he. «Are you too busy making love to my niece to make war with the pheasants?» [50, с.120]	« - Ходімо, мій хлопчику! - мовив він. - Невже ти так захопився моєю небогою, що тобі немає коли воювати з фазанами?». [54, с.64]
	«Oh, my dear boy! Surely, surely you are not so unforgiving as to carry your little differences to such a length as□...» [50, с. 80]	« - О мій любий хлопчику! Звичайно, ти не такий лихопомний, аби роздувати ваші маленькі розбіжності, щоб...» [54, с.40]
	«Arthur, if you’re not a good boy I shall give you a glass of wine». [50, с.233]	«Артуре, якщо ти не будеш хорошим хлопчиком, я дам тобі склянку вина». [54,

Формули звернення		с.125]
	«Where you girls from?» I asked her». [61, с.39]	« - А звідки ви, дівчата, приїхали? - питаю». [36]
	«Where you girls from?» I asked her again» [61, с.39]	« - Звідки ви, дівчата, приїхали? - питаю вдруге». [36]
	«Where you girls from?» Don't answer if you don't feel like it. I don't want you to strain yourself» [61, с.39]	«Звідки ви, дівчата, приїхали? Можете не відповідати якщо не хочете. Будь ласка, не завдавайте собі клопоту». [36]
	«Now, stop that. I saw the light, young lady». [61, с. 95]	« - Годі прикидатись! Я бачила, як у тебе горіло світло, люба моя!» [36]
	«Phoebe, have you been smoking a cigarette in here? Tell me the truth, please, young lady». [61, с.95]	« - Ти що - курила тут, Фібі?! Ану признавайся, люба моя!» [36]
	«My dear young lady,» said he, bowing and smirking with great complacency, «I have your kind guardian's permission□». [50, с.92]	« - Люба моя панночко, – сказав він, вклоняючись і самовдоволено посміхаючись, - я маю дозвіл вашого доброго опікуна...» [54, с.47]
	«But, my dear young lady, I don't look for perfection; I can excuse...». [50, с.92]	« - Моя люба панно, я не шукаю досконалості; я можу пробачити...» [54, с.47]
	«Therefore, my dearest girl,	«Отож, моя найдорожча

Формули звернення	<p>since I am satisfied, why should you object - on my account, at least?» [50, с.93]</p>	<p>дівчинко, якщо вже я задоволений вами, то з якої це такої причини ви мали б заперечувати проти мене?». [54, с.48]</p>
	<p>«How bout sitting down or something, Ackley kid?» [61, с.11]</p>	<p>« - Не знаю, - кажу. - Та мені начхати. Слухай, малий, може б, ти сів, га? А то ні бісового батька не видно». [36]</p>
	<p>«You have a damn good sense of humor, Ackley kid,» I told him». [61, с.13]</p>	<p>« - А ти, малий, з гумором! - кажу. - Ще й з яким! Ти що - не знав?». [36]</p>
	<p>«You're aces, Ackley kid,» I said. «You know that?» [61, с.28]</p>	<p>« - Ти, малий, хлопець на всі сто! - кажу. - Ти про це знаєш?» [36]</p>
	<p>«You really can dance,» I said. «I have a kid sister that's only in the goddam fourth grade. You're about as good as she is, and she can dance better than anybody living or dead» [61, с.39]</p>	<p>«Ви чудово танцюєте, - кажу. У мене є менша сестричка, ходить ще тільки в четвертий клас. То ви танцюєте майже так само, як вона, а її, каналію, не переплюне ніхто на цілому світі». [36]</p>
	<p>«That's a professional secret, buddy» [61, с.24]</p>	<p>« - Це професійна таємниця, малий!» [36]</p>
	<p>«He didn't say anything more, so I didn't either. Until we came out of the park at Ninetieth</p>	<p>« - Тут я не можу повернути назад, приятелю, - каже. - Тут</p>

Формули звернення	Street. Then he said, «All right, buddy. Where to?» [61, с.33]	однобічний рух. Доведеться тепер їхати аж до Дев'яностої». [36]
	«Yeah, I know. The thing is, though, I'll be up the creek if I don't get it in. Be a buddy. Be a buddyroo. Okay?» [61, с.15]	« - Та я знаю. Але річ у тім, що мені так перепаде, якщо я не здам твору! Ну будь ласка, будь ласочка! Напишеш?» [36]
	«He turned around and looked at me like I was a madman. «What're ya tryna do, bud?» he said. «Kid me?» [61, с.33]	«Водій обернувсь і зміряв мене таким поглядом, ніби я - ненормальний. - Ти що, старий, - каже, - смієшся з мене?» [36]
	«The first thing when I got in the elevator, the elevator guy said to me, «Innarested in having a good time, fella?» [61, с.49]	«Тільки-но я ввійшов до ліфта, як ліфтер і каже: - Розважитись не бажаєте, юначе?» [36]
	«You better wait in the lobby, fella,» he said. [61, с.84]	« - То подождіть краще внизу, юначе!» [36]
	«Where're the mummies, fella?» the kid said again. «Ya know?» [61, с.109]	« - Чуєш, старий, то ти знаєш, де ті мумії? - ще раз запитав малий». [36]
	«I can't turn around here, Mac» [61, с.33]	« - Тут я не можу повернути назад, приятелю, - каже». [36]
	«No idear, Mac» [61, с.33]	« - Не можу, приятелю. Вибачай». [36]
	«Go home, Mac, like a good guy. Go home and hit the sack»	« - Май розум, старий, тюпай додому. Додому - і

Формули звернення	[82]	люлі-люлі». [36]
	«Come in, dear! Are you frozen to death?» [61, с.3]	«Заходь, серденько, либонь, змерз на кістку?» [36]
	«Let me take your coat, dear,» she said. [61, с.3]	« - Роздягайся, серденько, давай твою курточку, - каже стара». [36]
	«I may be wrong, but I believe your nose is bleeding, dear,» she said, all of a sudden». [61, с.31]	« - Якщо не помиляюсь, у вас із носа йде кров, любий, - раптом каже вона». [36]
	«By all means, dearest Helen!□ do what you will with your own» [50, с.309]	« - Ради Бога, люба, ти можеш що завгодно робити зі своєю власністю!» [54, с. 160]
	«Thank you, my dear! And what besides do you hope?» [50, с.130]	« - Дякую, моя люба! А на що ти ще сподіваєшся?» [54, с.70]
	«Hush, hush, my dear! your brother has no such idea!» whispered my mother earnestly, holding up her finger» [50, с. 9]	« - Ну, ну, люба моя! Твій брат так не гадає! - щиро промовила моя мати, з вівши вгору пальця». [54, с. 3]
	«I do, dearest; and you must tell me why, that I may best know how to combat her objections». [50, с.113]	« - Бачу, найдорожча моя; і ти маєш сказати мені чому, щоб я міг знати, як найкраще здолати її опір.» [54, с.59]
«Oh, I forgot, you are a saint, too. I crave your pardon,»	« - О, я й забув, що ти ж також свята. Благаю	

Формули звернення	dearest□ - but don't call me Mr. Huntingdon; my name is Arthur» [50, с.114]	вибачення, кохана! Тільки не називай мене містером Гантингтоном - моє ім'я Артур». [54, с.60]
	«Darling, if Holden needs anything, everything's in the linen closet. The top shelf. I'm going to bed» [50, с.100]	« - Любий, якщо Голденові буде щось потрібно, то все у шафі. На верхній полиці. А я лягаю спати» [36]
	«Mother darling, everything's getting so dark in here» [50, с.12]	«Матусю рідна, в очах темніє!» [36]
	«My darling angel - my own Helen,» cried I [50, с.307]	« - Янголе мій, люба моя Гелено! - вигукнув я...» [54, с.159]
	«Bless you, darling!» [50, с.187]	«Нехай тебе Бог благословить, голубко!» [54, с.100]
	«No, darling; but you are making more progress towards that saintly condition than I like; for all these two hours I have been thinking of you and wanting to catch your eye, and you were so absorbed in your devotions that you had not even a glance to spare for me□» [50, с.133]	« - Ні, голубко, та протягом цих двох годин я весь час думав про тебе і хотів упіймати твій погляд, а тебе так поглинула набожність, що у тебе для мене не знайшлося навіть погляду!» [54, с.71]
	«Don't you have a date, baby?» she asked me». [61, с.47]	« - У тебе що, малий, немає дівчини? - питає далі Ліліан». [36]

Формули звернення	«G'night. G'night, Sally baby» [61, с.81]	« - Добраніч! Добраніч, люба Саллі! Золотко моє, голубко моя! - кажу. Уявляєте, як наквасився!» [36]
	«That Phyllis Smith babe?» [61, с.17]	« - То з ким же це в тебе рандеву, як не з Фітцджеральд? - питаю. Я знов сів біля нього на раковину. -Часом не з отією ціпою Філіс Сміт?» [36]
	«The other reason I wasn't down at the game was because I was on my way to say good-by to old Spencer, my history teacher.» [61, с.2]	«З її тону я відразу здогадався: старий Спенсер їй розповів, що мене витурили зі школи». [36]
Формули звернення	«Now, listen,» old Sally said. «Lots of boys get more out of school than that.» «I agree! I agree they do, some of them! But that's all I get out of it. See? That's my point. That's exactly my goddam point,» I said. «I don't get hardly anything out of anything. I'm in bad shape. I'm in lousy shape.» [61, с.71]	« - Стривай! - урвала мене Саллі.– Але ж багатьом хлопцям школа дає багато більше. - Згоден! - кажу. - Згоден, що більше - принаймні декотрим. А мені школа нічого не дав. Розумієш? Ось про це я тобі й товчу. Саме про це, чорт забирай! Мені вже майже ніщо нічого не дає. Ось до чого я дожив. Я зайшов у безвихідь». [36]
	«Excuse me, Mrs.	« - Даруйте, місіс

Формули вибачення	<p>Huntingdon,» said he, «but I was spell-bound; I had neither the power to come forward and interrupt you, nor to withdraw from the contemplation of such a scene» [50, с.161]</p>	<p>Гантингтон, – сказав він, - але я був просто зачарований; я був не в змозі ні підійти, ні утриматися від споглядання цієї картини». [54, с.86]</p>
	<p>«Excuse the appearance of the place,» he said. «We've been entertaining some Buffalo friends of Mrs. Antolini's...Some buffaloes, as a matter of fact.» [50, с.98]</p>	<p>«У нас розгардіяш, вибач, - каже він. - Приходили знайомі місис Антоліні з Буффало. Одне слово, буффарики з Буффало!» [36]</p>
	<p>«I hope you'll forgive me, but I was very anxious to get in touch with you.» I said it suave as hell. I really did. [61, с.35]</p>	<p>«Вибачте, але мені дуже захотілося почути ваш голос, поговорити з вам...- І все це з біса статечно, поважно. Слово честі!» [36]</p>
	<p>«Excuse me, but isn't that a Pencey Prep sticker?" She was looking up at my suitcases, up on the rack». [61, с.30]</p>	<p>« - Даруйте, здається, це у вас наліпка школи в Пенсі? - І дивиться на мої саквояжі, що лежать угорі, в багажній сітці». [36]</p>
	<p>«Oh! I'm so sorry,» she said. She really was, too. I was right away sorry I'd said it, but it was too late». [61, с.32]</p>	<p>«Їй таки було мене шкода. Я вже й сам шкодував, що бовкнув дурницю, та було пізно». [36]</p>
	<p>«Can't do it, Mac. Sorry.» He certainly was good company.</p>	<p>« - Не можу, приятелю. Вибачай». Ох і</p>

Формули вибачення	Terrific personality». [61, с.33]	компаньйончик мені попався! Серйозний чоловік» [36]
	«I'm sorry, sir,» he said, «but do you have some verification of your age? Your driver's license, perhaps?» [61, с.38]	« - Вибачте, сер, - каже, - але чи немає при вас якого -небудь посвідчення, що ви - повнолітній? Може, права на водіння машини?» [36]
	«I'm very sorry, sir» he said, and beat it on me». [61, с.38]	«Вибачте, сер, не можу», - відповів офіціант і вшився!» [36]
	«I thought I'd be feeling a lot better than I do. I was a little premature in my calculations. No kidding. I'm sorry. If you'll just get up a second, I'll get my wallet. I mean it» [61, с.53]	« - Ну, мені здалося, що я почуватиму себе багато краще. А виходить, трохи помилився. Серйозно кажу. Вибачте. Якщо ви на хвилинку встанете, я візьму гаманець. Устаньте, будь ласка!» [36]

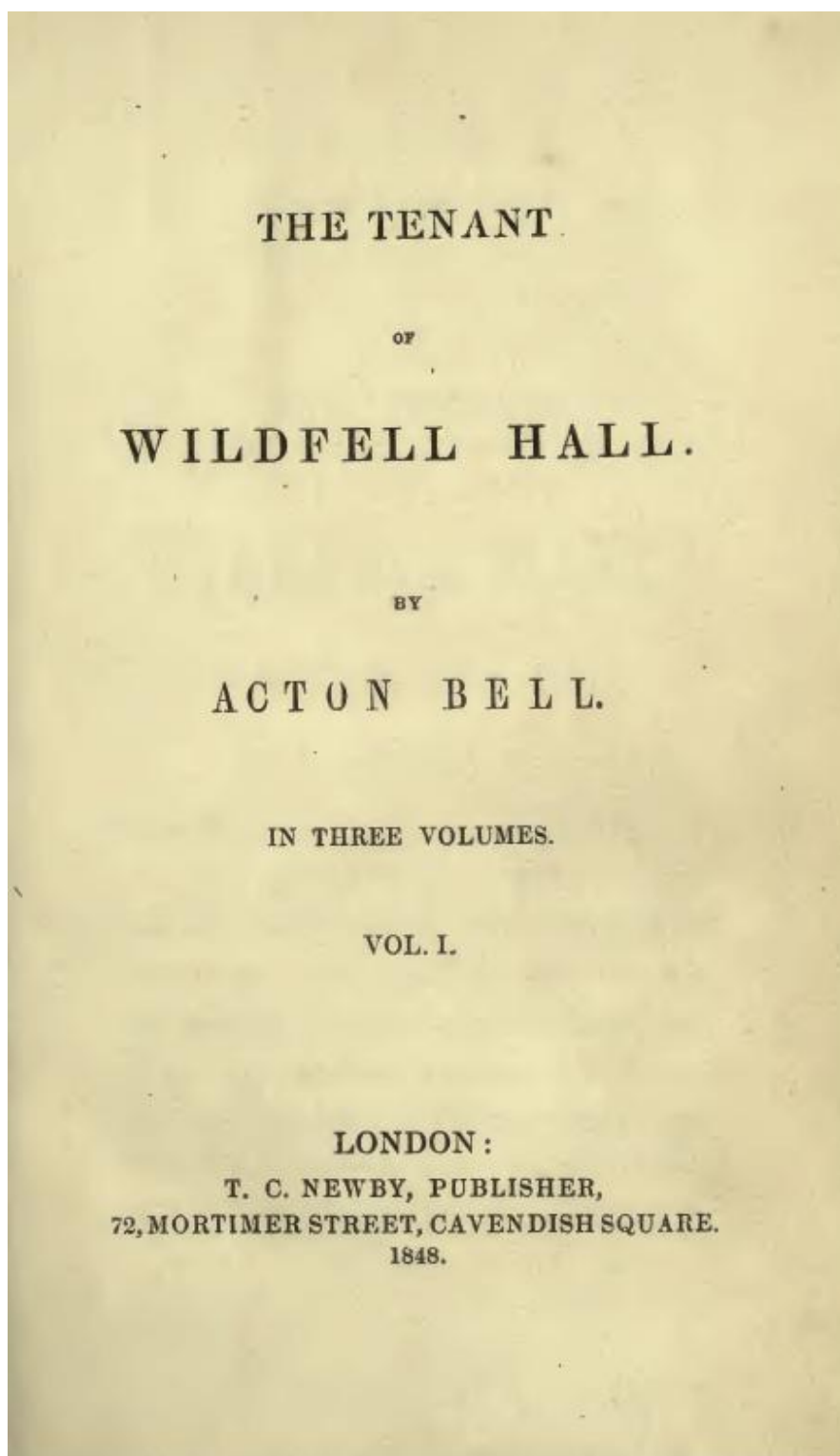

Рис. Б.1. Титульна сторінка першого видання роману «Незнайомка з Відлфел-Голу» Е. Бронте у 1848 р.

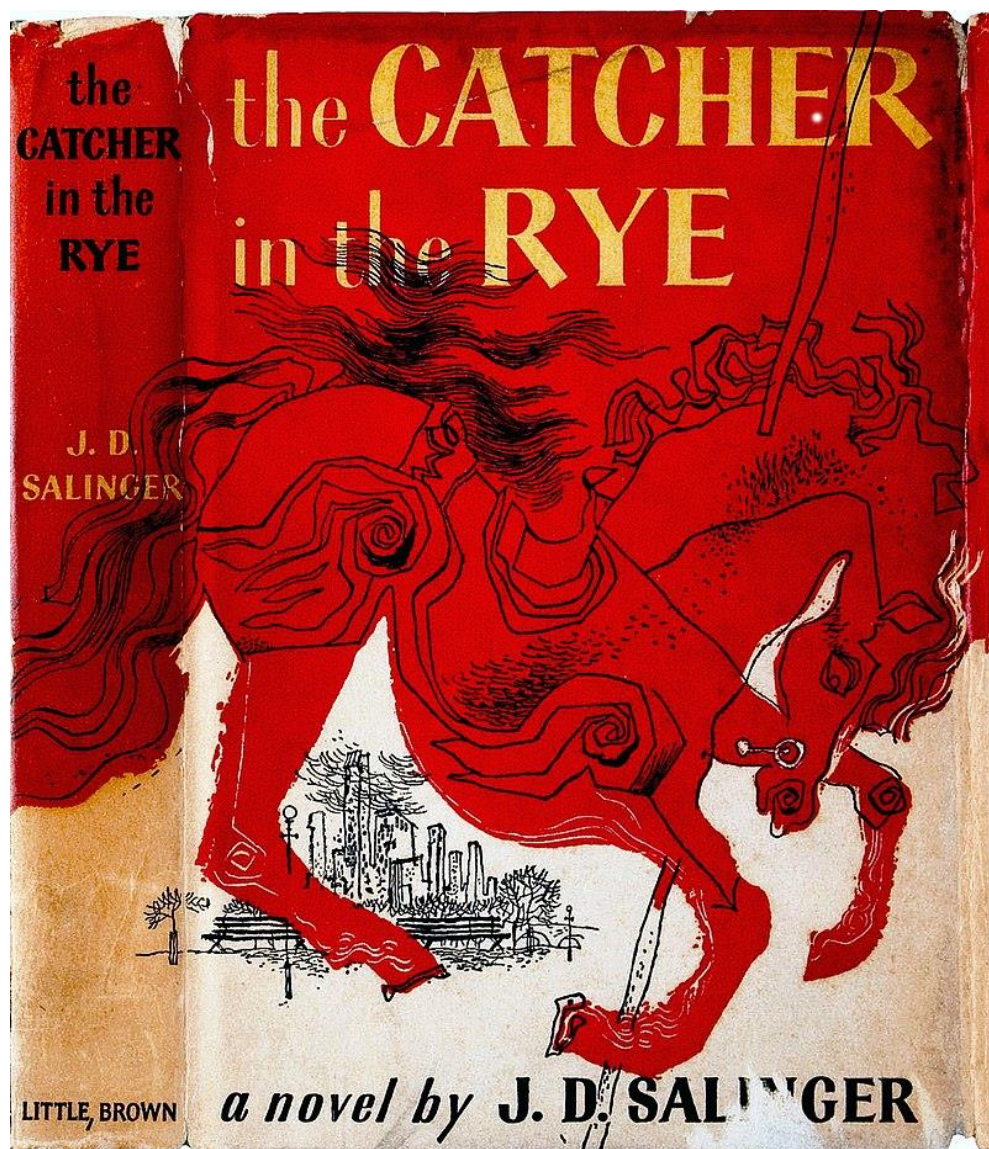

Рис. Б.2. Обкладинка першого американського видання «Ловець в житті» Дж.Д. Селінджера у 1951 р.